

*Національна академія правових наук України
Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

Науково-практичне видання

№ 4 (2013)

Харків

Видавництво «Юрайт»

2013

УДК 340:001.895
ББК 67
А-43

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

Науково-практичне видання

Засноване у 2011р.

Видається щоквартально

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 20 353-10153ПР

Головний редактор:
Прилипко С. М.,
доктор юрид. наук, професор,
чл.-кор. НАПрН України

Адреса редакційної колегії:
м. Харків,
вул. Чернишевського, 80
тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@mail.ru,
ndipzir@gmail.com
Сайт: ndipzir.org.ua

Відповідальний секретар:
Єфремова К. В.,
канд. юрид. наук

Наукова рада:

1. Тацій В. Я. – доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, академік НАПрН України (голова наукової ради);
2. Прилипко С. М. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України (заступник голови наукової ради);
3. Битяк Ю. П. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
4. Петришин О. В. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
5. Атаманова Ю. Є. – доктор юридичних наук, доцент;
6. Вінник О. М. – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
7. Гетьман А. П. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;
8. Задихайло Д. В. – кандидат юридичних наук, доцент;
9. Мілаш В. С. – доктор юридичних наук, доцент;
10. Уркевич В. Ю. – доктор юридичних наук, доцент;
11. Устименко В. А. – доктор юридичних наук, професор

Редакційна колегія:

Прилипко С. М. (головний редактор), Уркевич В. Ю. (науковий редактор), Атаманова Ю. Є., Бойчук Р. П., Вінник О. М., Гетьман А. П., Задихайло Д. В., Іншин М. І., Кібенко О. Р., Єфремова К. В., Мілаш В. С., Пашков В. М., Ярошенко О. М., Томашевський К. Л., Лопатін В. М., Тичинін С. В., Васильєв С. В.

ЗМІСТ

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Білоусов Є.М.

Інноваційна сфера та економічна безпека держави
(постановка проблеми).....5

Петришина М.О.

Загальні засади запровадження інноваційної моделі розвитку
української держави: муніципальний аспект.....15

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Погрібний Д.І.

Господарсько-правове регулювання відносин
у сфері трансферу технологій.....27

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Єгорова Т.П.

До питання впровадження в Україні інноваційної моделі
розвитку лісової галузі.....42

ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Клімова Г.П.

Формування інноваційного клімату у ВНЗ.....54

Пасмор Ю.В.

Інтерактивні форми навчання крізь призму
інформаційно-комунікаційних технологій.....65

Шевченко Л.С.

Типологізація інноваційної діяльності та інновацій в освітній сфері.....78

Вапнярчук Н.М.

Інвестування в систему освіти, підготовку та перепідготовку кадрів.....92

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Жорнокуй Ю.М.

Корпоративні злиття та поглинання як причина
виникнення корпоративного конфлікту.....101

<i>Уркевич В.Ю.</i>	
Правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні.....	115
<i>Гончарова Г.С.</i>	
Угода та медіація: загальні риси та відмінності між ними.....	126
<i>Рева Д.М.</i>	
Метод податкового контролю як спосіб контрольного впливу.....	137

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

<i>Асхабов О.Г.</i>	
Актуальні проблеми законодавства України про здійснення державних закупівель.....	150
<i>Ващенко А. В.</i>	
Правові проблеми набуття (збільшення) істотної участі нерезидентами в банках України.....	164

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ

<i>Прилипко С.М., Атаманова Ю.Є., Єфремова К.В., Рева Д.М., Чайкін І.Б., Юшко А.М., Калініченко А.І., Колєсник В.В., Рожкова М.В.</i>	
Обґрунтування проекту Закону України «Про технополіс П'ятихатки»...	181
Проект Закону України «Про технополіс П'ятихатки».....	186
Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Закону України «Про технополіс П'ятихатки».....	221
Інформація для авторів	

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК: 346:330.341.1

ІННОВАЦІЙНА СФЕРА ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

Є. М. Білоусов,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права

Національного інституту «Юридична

академія України імені Ярослава Мудрого»

Статтю присвячено аналізу сучасного стану забезпечення економічної безпеки України в інноваційній сфері та встановлено його зв'язок із рівнем упровадження новітніх технологій та інноваційних продуктів. У ній розглянуто напрямки та перспективи переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку, запропоновано заходи щодо усунення структурних диспропорцій розвитку економіки держави, проаналізовано сучасний стан надходження інвестицій у промислову та інноваційно-технологічну сферу.

Ключові слова: *економічна безпека, новітні технології, інноваційний шлях розвитку, інвестування промислової та інноваційно-технічної сфери.*

Досвід економічного зростання розвинених країн показує, що найбільшого успіху ними було досягнуто при вкладенні інвестицій в освоєння нових технологій, модернізацію інноваційної сфери. Одним із найголовніших джерел сучасного економічного зростання є науково-технічний прогрес, на його частку в розвинених країнах припадає від 70 до 90 % приросту ВВП. Недооцінка цього становища в нашій практиці породжує небезпеку підривання економічної безпеки держави як основи самостійного і стійкого розвитку України зокрема та національної безпеки держави в цілому. Тому реалізація національних інтересів і забезпечення

економічної безпеки України можливе тільки на основі динамічного й стійкого зростання економіки взагалі, розвитку інноваційної сфери зокрема, що зможе забезпечити гідний рівень і якість життя населення та гарантувати соціально-економічну й політичну стабільність суспільства.

Для реалізації завдань забезпечення економічної безпеки держави потрібні відповідні ресурси, що висуває певні вимоги до темпів зростання як економіки в цілому, так і її основних галузей. Якщо для виходу на необхідний обсяг інвестиційних ресурсів найближчим часом нижньою умовною межею може бути підтримка темпів зростання ВВП на рівні 4,5-5 % за рік, то це означає, що не меншими темпами повинно рости і промислове виробництво, науково-технічна, інноваційна сфери. Тільки за таких умов зростання можливо створити підґрунтя для вирішення найважливіших проблем середньострокового періоду розвитку економіки держави, що пов'язується із стійким забезпеченням належного рівня економічної безпеки держави [1].

Серед чинників, що негативно впливають на забезпечення економічної безпеки держави в інноваційній сфері, слід виділити такі:

- посилення тенденцій витіснення з внутрішнього ринку вітчизняних товарів імпортними. Таке становище зумовлює сильну залежність внутрішнього споживчого ринку від імпорту і є загрозою для економічної безпеки держави;

- фізичний і моральний знос основних виробничих фондів; погіршення стану мінерально-сировинної бази; дефіцит кваліфікованої робочої сили і фахівців різного профілю, особливо в галузях і виробництвах, що використовують для випуску конкурентоспроможної продукції передові технології;

- відсутність дієвого правового механізму забезпечення інноваційних відносин, особливо в частині створення чіткої системи нормативних координат щодо цієї сфери: прогалини в законодавстві, колізії правових норм, надмірна розгалуженість системи правового регулювання інноваційних

відносин – усе це суттєво впливає і на стан забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

Важливою передумовою покращення сучасного стану розвитку економіки та підтримання економічної безпеки держави є забезпечення впровадження в зазначені сфери інноваційних продуктів та новітніх технологій. Із цією метою необхідним є підтримання відповідного рівня інвестицій та належне нормативно-правове регулювання цієї царини [2].

Указані чинники посилюють структурні диспропорції в промисловості, негативним чином позначаються на темпах зростання виробництва та його ефективності і, зрештою, на економічній безпеці держави.

Ураховуючи стан, що склався в економіці, структурні диспропорції та загрозливі явища щодо розвитку промисловості, інноваційної та науково-технічної сфер, рівень забезпечення економічної безпеки держави може суттєво знизитися, що призведе до можливості втрати економічного суверенітету держави.

На нашу думку, стратегічними чинниками, що безпосередньо впливають на стан забезпечення економічної безпеки держави є технологічне переоснащення вітчизняної економіки, насичення її високопродуктивними системами технологій та інновацій, а також новими матеріалами, що втілюють новітні досягнення науки і техніки.

Національні інтереси України вимагають рішучих дій зі створення надійної та ефективної системи організаційно-правових, економічних і соціальних механізмів захисту, відтворення і збереження вітчизняного науково-технічного і технологічного потенціалу і, в кінцевому підсумку, досягнення високого рівня економічної безпеки держави в цілому [3].

Із метою забезпечення стійкого зростання, підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності потрібні науково обґрунтовані й високоефективні стратегії розвитку галузей економіки з урахуванням їх інноваційної спрямованості, які в подальшому знайдуть своє відображення в системі нормативно-правових актів, що забезпечують дану сферу. При цьому

глибоке реформування інноваційної й науково-технічної сфер має базуватися на поєднанні гнучкого механізму співпраці науковців і законодавця з можливостями розширення самостійності наукового співтовариства щодо вибору напрямів пошуку і джерел фінансування НДДКР.

У цих стратегіях на основі аналізу стану державного регулювання економіки та її потенціалу повинні бути визначені головні напрямки переходу її реального сектору на інноваційний шлях розвитку, що забезпечить підвищення ефективності виробництва і вдосконалення його структури, конкурентоспроможність вітчизняної продукції, в першу чергу, за рахунок впровадження високоефективних науково-технічних розробок і високотехнологічних виробництв [4].

Перехід до економічного розвитку інноваційного типу потребує підвищення інвестиційної та інноваційної активності, реалізації конкурентних переваг вітчизняних виробництв, підтримки тих галузей національної економіки, які можуть бути носіями економічного зростання, забезпечення економічної безпеки держави на всіх рівнях суспільного життя.

Для розв'язання цього завдання потрібні розробка й реалізація курсу на перетворення вітчизняної науки на дієвий національний ресурс оновлення і розвитку України, зміцнення і нарощування її інтелектуального, соціально-економічного і наукового потенціалу.

Оцінюючи тенденції розвитку інноваційної сфери та її вплив на забезпечення економічної безпеки держави, можна сказати, що разом із помітним спадом інвестицій у нематеріальні активи в абсолютних і відносних показниках зростає кількість використаних передових виробничих технологій, хоча це зростання не дає підстав для підвищення активності інноваційної діяльності в Україні. Кількість інноваційно-активних організацій у промисловості й організацій, що виконують дослідження і розробки, досить стабільна, хоча останні мають тенденцію до скорочення. При цьому дещо збільшилася частка інвестицій в основний капітал сегмента «Наука і наукове обслуговування». Незважаючи на певну позитивну

динаміку зростання інвестицій щодо зазначеного сегмента, при наявній структурі основного капіталу, його фізичному і моральному зносі обсяг інвестицій явно недостатній для модернізації і реконструкції основних виробничих фондів.

Заходи для усунення структурних диспропорцій розвитку економіки і, як наслідок, підвищення її безпеки в Україні припускають здійснення державою комплексу заходів щодо створення умов для підвищення технологічного рівня виробництва і конкурентоспроможності продукції та активізації інноваційної діяльності. Основними із цих заходів є:

- створення машин і систем машин, за допомогою яких реалізуються сучасні прогресивні ресурсозбережні технології та забезпечується високий рівень якості й споживчих властивостей товарів;

- упровадження світових стандартів якості продукції та захисту довкілля, для чого необхідно сформулювати програму введення техніко-економічних регламентів на продукцію, що розробляється і випускається, розробити програму використання в промисловості найважливіших стандартів, визначити порядок уведення правил Європейської економічної комісії з екологічних нормативів;

- забезпечення пріоритетності державної підтримки наукоємних технологій і стимулювання виробничо-технологічних перетворень. Потрібне розроблення механізмів пайового фінансування (приватно-державне партнерство) високоефективних інноваційних проектів, підтримка і стимулювання інвесторів за рахунок надання гарантійних заставних резервів під реальні активи, розвитку лізингу унікального наукового обладнання;

- виявлення і підтримка технологій, освоєння в виробництві яких забезпечить українським підприємствам конкурентні переваги на світовому ринку за рахунок створення банку цих інноваційних проектів і єдиної національної системи обліку науково-технічних результатів із перспективних напрямів розвитку науки і технологій:

- підтримка, у тому числі державна, малого підприємництва шляхом створення політичних, правових і економічних умов для його поступального розвитку, формування якісного правового середовища, пріоритетний розвиток малих і середніх інноваційних фірм, формування інфраструктури, що забезпечує доступність для суб'єктів малого підприємництва необхідних послуг і ресурсів та ін.;

- створення міждержавних ФПГ(МФПГ) і транснаціональних ФПГ, що є найпривабливішою формою об'єднання українських і зарубіжних партнерів із коопераційними зв'язками, що склалися, а також участь в їх структурі банківсько-фінансового капіталу, що забезпечить прискорену реалізацію експортоорієнтованих і імпортозамінних проектів, удосконалення законодавства в цій сфері;

- реструктуризація збиткових секторів промисловості, підвищення дієвості інституту банкрутства, вирішення проблем монопрофільних міст;

- організаційно-управлінська реструктуризація, в рамках якої належить визначити правовий статус і правила правового регулювання, порядок і умови створення діяльності холдингів та інших інтегрованих структур і т. ін.

У частині вдосконалення державної політики інвестування в промисловість і науково-технічну сфери економіки потрібні також:

- переорієнтація банківської системи на кредитування реального сектору економіки, поетапне зниження ставки рефінансування Національним банком України;

- перехід на міжнародну систему бухгалтерського обліку, вдосконалення методів оцінки основних фондів, амортизаційної політики, правил інвестиційних конкурсів, методів патентного захисту й охорони прав інтелектуальної власності;

- створення спеціальних економічних зон із метою розробки й освоєння у виробництві ефективних технологій і нової конкурентоспроможної вітчизняної продукції. Для цього потрібно буде доопрацювати Закон України «Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних)

економічних зон» від 13.10.1992 р, а також Проект Закону України «Про спеціальні (вільні) економічні зони» від 21.03.2008 р., який забезпечить законодавчу базу створення об'єктів із випуску конкурентоспроможної промислової продукції і розробки високоефективних інноваційних проектів у рамках спеціальних економічних зон [5;6];

- концентрація державних інвестицій на об'єктах, що забезпечують упровадження нових технологій. Цей напрямок потребуватиме виділення в державній адресній інвестиційній програмі 5 % квоти для фінансування державних капітальних вкладень в об'єкти науки, які забезпечать розробку й освоєння нової наукоємної продукції;

- підвищення рівня координації та якості управління інвестиціями, що реалізуються в рамках адресної інвестиційної програми і державних цільових програм, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності галузей вітчизняної промисловості, забезпечення моніторингу обмеженої кількості найбільших будівництв та інвестиційних програм і проектів державної значущості в промисловості й науці;

- удосконалення податкового законодавства і механізмів його застосування з метою створення вигідних умов для розвитку високотехнологічних напрямів. Найважливішим напрямом тут є введення пільг із податку на прибуток, які використовуються для інвестицій в оновлення й модернізацію виробничої бази;

- оновлення нормативної бази витрачання бюджетних коштів. Причому в Бюджетному кодексі України слід передбачити те, що необхідно врахувати потребу в маневрі ресурсами й гнучкому поєднанні бюджетних і позабюджетних джерел, із яких фінансуються установи науково-освітньої сфери [7].

Таким чином, перехід української економіки на інноваційний шлях розвитку, ліквідація структурних диспропорцій у галузях економіки, підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності вітчизняної продукції потребують докорінної ревізії наявних нормативно-

правових актів, що забезпечують цю сферу. Саме створення якісної та ефективної системи правового регулювання інноваційної сфери дозволить належним чином забезпечити й суттєво підвищити стан економічної безпеки держави в цілому. Реалізація цих завдань, насамперед, пов'язується із стратегічно важливими галузями економіки держави, які потрібно реформувати за допомогою досягнень фундаментальної та прикладної науки [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підручник / Л. І. Федулова. – К. :Либідь, 2006. – С. 480.
2. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / П. П. Микитюк, Б. Г. Сенів. – К. : Центр учбов. літ-ри, 2009. – С. 392.
3. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. – К. :Кондор, 2008. – 552 с.
4. Гальчинський А. С. Інноваційна стратегія українських реформ / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
5. Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон : Закон України від 13.10.1992 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 50. – С. 676.
6. Про спеціальні (вільні) економічні зони : Проект Закону України від 21.03.2008 р. № 2262.
7. Кочергина Т. Е. Экономическая безопасность : учеб. пособ. / Т. Е. Кочергина. – М. :Феникс, 2007. – 446 с.
8. Гончаренко Л. П. Экономическая и национальная безопасность : учебник / Л. П. Гончаренко. – М. : Экономика, 2007. – 543 с.

ИННОВАЦИОННАЯ СФЕРА И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ)

Белоусов Е. Н.

Статья посвящена анализу современного состояния обеспечения экономической безопасности Украины в инновационной сфере, установлена его связь с уровнем внедрения новейших технологий и инновационных продуктов. Рассматриваются

направления и перспективы перехода украинской экономики на инновационный путь развития, предложены мероприятия относительно устранения структурных диспропорций развития экономики государства, проанализировано современное состояние поступления инвестиций в промышленную и инновационно-технологическую сферу.

Ключевые слова: экономическая безопасность, новейшие технологии, инновационный путь развития, инвестирования промышленной и инновационно-технической сферы.

INNOVATIVE SECTOR AND ECONOMIC SECURITY OF THE STATE (STATEMENT OF THE PROBLEM)

Bilousov E. M.

The article is dedicated to the analysis of the economic security of Ukraine in the field of innovation and established its connection to the level of introduction of innovative technologies and products.

The author has revealed the factors which influence the formation of state economy development. In particular the following was studied: the oversaturation of the market by foreign goods, significant wear of productive assets, critically low level of introduction of innovative technologies and products, ineffective state policy in the sphere of investment in economic development, statutory and regulatory base of innovative economy development which is fragmented and inoperative.

The article also deals with the current state, the possible directions and the prospective of transition of Ukrainian economy to the innovative course.

Also the article touches upon the main scientific-technical priorities while creating the state policy upon economic and innovation security. The author underlines the importance of research in the sphere of economic independence, the necessity of high level of educational and cultural development, the maintenance of defense potential. The article presents several fundamental researches which should be given the highest priority of state support.

The article proposes the possible ways to eliminate the structural imbalance in economy development that should lead to safety in this field. The importance of the forecast modeling was also studied.

Also the article provides the analysis of the current state of flow into the industry and innovative technology, and also gives the possible ways to eliminate the drawbacks of state investment policy. General conclusions were made about the need to create a proper system of legal regulation of relations in the field of innovation.

Key words: economic security of Ukraine in the field of innovation, transition Ukrainian economy to the innovative course, flow into the industry and innovative technology.

УДК 352.075.1(477).001.76

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: МУНІЦИПАЛЬНИЙ АСПЕКТ

М. О. Петришина,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри державного будівництва

Національного університету «Юридична

академія України імені Ярослава Мудрого»

Стаття присвячена розгляду проблемних питань, пов'язаних із з'ясуванням ролі органів державної влади та місцевого самоврядування у формуванні і реалізації інноваційної політики України. Вказується на необхідність стимулювання інноваційних перетворень насамперед на регіональному та місцевому рівнях. Визначено основні напрями формування муніципальної інноваційно орієнтованої політики.

Ключові слова: *інновації, інноваційна діяльність, інноваційна політика, органи місцевого самоврядування, муніципальна інноваційно орієнтована політика.*

Перехід економіки України на інноваційній шлях розвитку неможливий без здійснення комплексу заходів, спрямованих на приведення системи державного управління та місцевого самоврядування у відповідність до вимог такої моделі економічного зростання.

Одними з першочергових завдань для досягнення цієї мети повинні бути кардинальна зміна характеру взаємовідносин органів державної влади та місцевого самоврядування і наукових установ, створення механізмів реальної взаємодії владних структур із науковим співтовариством, посилення впливу наукової громадськості на формування і реалізацію загальнодержавної науково-технологічної та інноваційної політики. Зокрема, при приведенні системи державного управління і місцевого самоврядування у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання в центрі уваги має бути не стільки створення додаткових органів управління, скільки реорганізація та уточнення функцій вже існуючих із метою забезпечення структурної повноти

механізму державного управління та місцевого самоврядування, системної взаємодії їх елементів, підвищення професійної компетентності кадрів тощо.

Питання розбудови економіки держави, орієнтованої на інновації, сьогодні викликають інтерес багатьох вітчизняних учених. Серед них слід відзначити Г. О. Андрощука, Ю. Є. Атаманову, Я. В. Белінську, О. І. Волкову, А. С. Гальчинського, В. І. Довбенка, Я. А. Жаліло, Д. В. Задихайла, В. П. Ільчука, В. І. Костевка, Г. І. Лазутіна, О. П. Орлюка, Я. В. Петракова, О. П. Подцерковного, А. Ю. Присяжнюк, С. Ф. Ревуцького, О. Е. Сімсон, Л. А. Шаповалову, О. В. Шевченко та інших.

Метою цієї статті є з'ясування ролі органів місцевого самоврядування в розвитку вітчизняної моделі інноваційної держави, визначення основних напрямів формування муніципальної інноваційно орієнтованої політики.

Базовим у зазначеному дослідженні є поняття «інновація», яке стало предметом наукових досліджень багатьох провідних теоретиків. На жаль, у вітчизняному законодавстві поняття «інноваційна діяльність» має декілька різних значень. Так, згідно із ч. 2 ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [1].

Стаття 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інноваційну діяльність визначає як одну з форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм

з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища [2].

У свою чергу, Господарський кодекс України розглядає інноваційну діяльність виключно у сфері господарювання, відповідно до ст. 325 якого це діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [3].

Цілком очевидно, що така полісемантичність поняття «інноваційна діяльність» не сприяє однозначному її розумінню і негативно впливає на реалізацію єдиної загальнодержавної інноваційної економічної політики.

Переорієнтація економіки на інноваційну модель розвитку передбачає необхідність створення державою умов для залучення, використання, впровадження у виробництво, випуску інноваційноємної продукції, що є найперспективнішим способом підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки [Див.: 4].

Розв'язання цього завдання повинно забезпечуватися за посередництвом державної інноваційної політики, метою якої згідно зі ст. 3 Закону України «Про інноваційну діяльність» є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [5].

Відповідно до законодавчих положень, що регламентують питання пов'язані з переорієнтацією на інноваційну модель розвитку України, здійсненням державної інноваційної політики передбачається розробити і впровадити комплекс заходів щодо стимулювання державного та

регіонального інноваційного розвитку. Дійсно державний інноваційний розвиток зумовлений геополітичним і економічним прагненням України не відставати й рухатися в одному напрямку з розвиненими країнами світу, у яких відбуваються такі глобальні процеси, як інформатизація, прискорений науково-технічний прогрес, домінування й подальша спеціалізація інтелектуальної праці, все більша потреба науки й знань серед інших факторів виробництва, а також перехід до нового економічного укладу [Див.: 6].

При цьому стимулювання інноваційних перетворень, на нашу думку, повинно насамперед відбуватися на регіональному та місцевому рівнях, адже регіони, окремі території та місцевості є осередками економічної активності, яка здійснює безпосередній вплив на соціально-економічне зростання території і визначає розвиток держави в цілому.

Останнім часом усе більша увага науковців присвячується проблемам інноваційного розвитку та інноваційного потенціалу регіонів. Одні вчені досліджують інноваційний потенціал із позицій підприємств, регіону, галузі, соціокультурної сфери. На їх думку, інноваційний потенціал регіону відображає спроможність і готовність регіону здійснювати ефективну інноваційну діяльність [див., напр.: 7]. Інші дослідники при вивченні впливу інноваційно-технологічного потенціалу підприємства на конкурентоспроможність інноваційних продуктів переконані, що при здійсненні оцінки наявного потенціалу суб'єкта господарювання потрібно виходити із специфіки роботи підприємства та його техніко-економічних показників [див., напр.: 8]. Загалом дослідження в зазначеній сфері передусім спрямовані на визначення рівня інноваційного потенціалу регіонів за допомогою використання різноманітних наукових методів.

Соціально-економічний розвиток регіонів, окремих територій та місцевостей повинен забезпечуватися на основі реалізації дієвих механізмів державної, регіональної, а також муніципальної політики. При цьому механізм державного регулювання регіонального інноваційного розвитку

повинен визначатися на міжрегіональному, регіональному та місцевому рівнях і базуватися на використанні місцевих ресурсів, реструктуризації господарства, вирішенні екологічних, демографічних, соціальних та інших проблем. Адже забезпечити високі результати та динамічний, збалансований регіональний та місцевий розвиток можливо лише завдяки тісній співпраці всіх рівнів влади та управління.

Відтак до основних напрямів діяльності місцевих органів влади (місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування) у сфері регулювання інноваційних процесів на регіональному та місцевому рівнях можна віднести:

1) участь у розробленні та подальшому впровадженні загальнонаціональних, регіональних та місцевих стратегій та програм розвитку інноваційної діяльності;

2) сприяння та підтримка суб'єктів господарювання в питаннях організаційно-методичного забезпечення, матеріально-технічної та консультативної допомоги;

3) сприяння придбанню новітніх технологій та впровадження інноваційних проектів підприємств;

4) заохочення проведення наукових досліджень і розробок;

5) сприяння розвитку інноваційної інфраструктури регіонів, окремих територій;

6) стимулювання виробництва нових видів продукції;

7) покращення ресурсного забезпечення інноваційної діяльності шляхом фінансування з місцевих бюджетів та залучення інвестиційних ресурсів та ін.

У цілому законодавством визначаються повноваження різних рівнів та підсистем органів публічної влади щодо здійснення інноваційної діяльності на державному й регіональному рівнях. Водночас установлюється перелік повноважень як представницьких – сільських, селищних, міських рад, так і виконавчих органів у сфері інноваційної діяльності, що дає можливість

стверджувати про існування третього рівня забезпечення здійснення інноваційної діяльності – муніципального (місцевого).

Спираючись на аналіз чинних нормативно-правових актів, а також ураховуючи теоретичні напрацювання із цього питання, на нашу думку, можна говорити про існування двох основних напрямів формування муніципальної інноваційно орієнтованої політики в Україні.

Перший напрям становлять проблеми інноваційної науково-технологічної діяльності, пов'язаної з державною регіональною політикою. Сьогодні в Україні наявна значна законодавча база, що врегульовує вказані питання, це, зокрема: Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р.; Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р.; Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24 червня 2004 р.; Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р.; Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні» від 28 жовтня 2006 р.; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення програми «Інвестиційний імідж України», яким схвалено відповідну Програму «Інвестиційний імідж України»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань регіонального розвитку та місцевого самоврядування» від 2 квітня 2009 року та ін.

Ураховуючи ту обставину, що на ступінь загального регіонального інноваційного розвитку безпосередньо впливає ступінь інноваційного розвитку та інноваційного потенціалу окремих територій, населених пунктів, законодавчо встановлюється сукупність повноважень не лише відповідних органів державної виконавчої влади на місцях у зазначеній сфері, але й можливості представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування, зокрема щодо: розроблення, затвердження та виконання місцевих інноваційних програм; визначення з місцевих бюджетів коштів для фінансування цих програм; створення комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм

за кошти місцевих бюджетів, затвердження їх статутів чи положень про них, визначення їх підпорядкування; фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи; затвердження порядку формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; контролю фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи; а також контролю за діяльністю комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ тощо [9].

Другий напрям, на нашу думку, становлять проблеми інноваційної діяльності в галузі публічно-управлінських технологій, що передусім характеризуються соціальною спрямованістю. До цього напрямку можна віднести питання, які стосуються: 1) механізмів інноваційного розвитку міст; 2) пошуку та залучення іноземних інвестицій для забезпечення виконання завдань місцевого та регіонального розвитку; 3) створення і подальшого розвитку інноваційних структур, сприяння розвитку інноваційних підприємств малого та середнього бізнесу; 4) використання новітніх технологій упровадження знань у діяльність органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади; 5) застосування міжнародних стандартів управління якістю адміністративних послуг та деякі інші.

Незважаючи на існування достатньо великої за обсягом нормативної бази, що врегульовує основні питання інноваційної діяльності, в Україні поки що не сформована цілісна та ефективна національна інноваційна система, що спричиняє появу негативних тенденцій у цій сфері.

Зокрема, за результатами багатьох наукових заходів, присвячених питанням формування інноваційної політики та переорієнтації економіки на нову модель розвитку, серед основних причин означених вище проблем виокремлюють такі:

1) недостатній рівень економічного стимулювання інноваційної діяльності та відсутність належної державної підтримки інноваційних структур;

2) недосконалість нормативно-правового регулювання питань розвитку інноваційної інфраструктури;

3) надмірна бюрократизація процедури державної реєстрації, ліцензування, сертифікації, системи контролю та дозвільної практики;

4) незавершеність формування загальнодержавної інфраструктури інформаційного забезпечення інноваційної діяльності;

5) відсутність належного інвестування та фінансування для здійснення масштабних технологічних змін;

6) насамкінець, безсистемність та непослідовність у реалізації загальнодержавної інноваційної політики [10].

У свою чергу, серед причин існуючих проблем у сфері залучення інвестицій, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності на регіональному і місцевому рівнях, зазвичай виокремлюють такі:

1) нестабільність політичної ситуації в державі;

2) відсутність сприятливого законодавчого регулювання;

3) надмірне втручанням держави в бізнесову сферу;

4) незабезпеченість державних гарантій для інвесторів;

5) низька фінансова спроможність територіальних громад;

6) недостатній рівень інформування інвесторів про можливості вкладання коштів;

7) обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів;

8) недостатній рівень розвитку механізмів страхування фінансових ризиків потенційних інвесторів;

9) недосконалість державної політики в галузі податків, залучення іноземних інвестицій, розвитку й розширення правової бази місцевого самоврядування, підтримки підприємництва;

10) недостатній рівень компетентності та кваліфікованості працівників органів виконавчої влади і місцевого самоврядування в питаннях залучення інвестицій та розвитку інноваційної діяльності й деякі інші [11].

Отже, для провадження продуктивної інноваційної діяльності на регіональному та місцевому рівнях існує необхідність у формуванні комплексного наукового підходу та ефективного законодавчого вирішення питань щодо злагодженості дій органів публічної влади всіх рівнів (державного, регіонального та місцевого) з реалізації заходів для здійснення інноваційної діяльності, а також тих проблемних аспектів організації і діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, які до цього часу залишаються поза увагою законодавця.

Адже, як свідчить досвід багатьох держав, що по праву займають провідні місця у світовому рейтингу конкурентоспроможності (США, Швейцарія, Гонконг, Швеція, Сінгапур, Норвегія, Канада та ін.) [12], саме регіони, окремі території, міста є двигунами економічного зростання. Такий підхід дозволяє зміцнити конкурентну позицію конкретного населеного пункту та активізувати його економічне зростання, підвищити добробут, створити робочі місця, залучити інвестиції та підвищити якість життя для всіх мешканців громади на основі стратегічного партнерства влади, бізнесу та інших важливих складових частин громади. Нещодавно він був визнаний як одне з найбільш корисних нововведень у Східній Європі. В Україні за останні роки такий підхід успішно практикувався лише в небагатьох громадах, але завдяки новому визнанню України у світі та її високого потенціалу в залученні інвестицій та капіталу настав час для його використання на всій території України.

Таким чином, подальших розробок у сфері формування та реалізації як загальнодержавної, регіональної, так і місцевої інноваційно орієнтованої політики потребують питання, пов'язані зі створенням системи нормативно-правової бази на місцевому рівні та інтелектуальної складової формування новітніх (інноваційних) соціальних та управлінських практик, оскільки

останні мають бути локалізовані на певній території з урахуванням їх особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 47. – С. 646.
3. Господарський кодекс України : Кодекс законів України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18. – С. 144.
4. Атаманова Ю. Є. Теоретичні проблеми становлення інноваційного права України : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Факт, 2006. – 256 с.
5. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.
6. Атаманова Ю. Є. Інноваційне право України: проблеми теорії та систематизації : монографія / Ю. Є. Атаманова – Х. : ПП «Вапнярчук», 2005. – 128 с.
7. Сунцова О. О. Місцевий економічний розвиток: фінансовий аспект / О. О. Сунцова // Наук. записки. – Т. 44 : Економічні науки. – С. 71–74.
8. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні [Електронний ресурс] / уклад. О. Бей, Г. Томсон. – Режим доступу : <http://net.cbie.ca/projects/Data%5Ccd%20009-Lviv-ME-SED-Report-Best-Strat-UKR.pdf>. – Заголовок з екрана.
9. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – С. 266.
10. Гармонізація та синхронізація європейських та українських інноваційних програм. = Harmonisation and Synchronisation of European and Ukrainian Innovation Programmes : Міжнар. наук.-практ. семінар (Київ, червень 2011) / редкол.: П. С. Смертенко та ін. – К., 2011. – 84 с.
11. Слава С. Інституційне забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку територій: зарубіжний та український досвід // С. Слава, П. Сегварі, Р. Моркунайте. – К. : К.І.С., 2008. – 112 с.
12. Competitiveness and austerity: the divorce? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/news/World-Competitiveness-2013.cfm>. – Заголовок з екрана.

ОБЩИЕ ОСНОВЫ ВВЕДЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ГОСУДАРСТВА: МУНИЦИПАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Петришина М. А.

Статья посвящена рассмотрению проблемных вопросов, связанных с выяснением роли органов государственной власти и местного самоуправления в формировании и реализации инновационной политики Украины. Указывается на необходимость стимулирования инновационных преобразований, прежде всего, на региональном и местном уровнях. Определены основные направления формирования муниципальной инновационно ориентированной политики.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационная политика, органы местного самоуправления, муниципальная инновационно ориентированная политика.

GENERAL PRINCIPLES OF ESTABLISHMENT OF INNOVATION MODEL OF UKRAINIAN STATE: MUNICIPAL ASPECT

Petryshyna. M. O.

Transition of Ukraine economy to innovative way of development is impossible without an implementation of measures aimed at bringing state administration and local self-government bodies in a line with a model of economic growth. The purpose of this paper is to clarify the role of local self-government bodies in a process of development of a national innovation model state, identifying key trends shaping municipal innovation oriented policy.

Indeed, a state innovation development due to geopolitical and economic aspirations of Ukraine and keep moving in the same direction with the developed countries, where there are global processes such as computerization, rapid technological change, domination and further specialization of intellectual labor, increasing the need for science and knowledge among the factors of production and transition to a new economic system.

Promotion of innovative change, in our view, should primarily take place at the regional and local levels, as regions, certain areas are centers of economic activity that has a direct impact on the socio- economic growth of the territory and determine the development of the country as a whole.

Thus, for conducting productive innovation at the regional and local level there is a need to formulate a comprehensive scientific approach and effective legal issues concerning coherence of public authorities at all levels (national, regional and local) to implement measures of innovation activities, as well as those problematic aspects of the organization and operation of local self-government in Ukraine, which still remain out of sight of legislator.

Key words: innovation, innovative activity, innovation policy, local self-government, municipal innovation oriented policy.

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТА
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Д. І. Погрібний,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
господарського права Національного
університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
провідний науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

У статті аналізується правова структура феномену «трансфер технологій» у проблемному аспекті недостатньої розробленості понятійного апарату. Особлива увага приділяється проблематиці термінології та співвідношення правового обсягу таких понять, як «технологія» і «трансфер технологій», сформульовано їх ознаки. Трансфер технологій є основною формою впровадження інновацій.

***Ключові слова:** технологія, трансфер технологій, інновації, інноваційна діяльність, результат науково-технічної діяльності.*

Постановка проблеми. В умовах жорсткої конкуренції інноваційний розвиток України в переважній більшості залежить від інтегрованості суб'єктів інноваційної діяльності в глобальний трансфер технологій як його невід'ємної складової. Трансфер технологій стосується важливих державних інтересів у сфері економіки та суттєво впливає на рівень науково-технічного і соціально-економічного розвитку України.

Відомий учений, лауреат Нобелівської премії 1987 року за внесок до теорії економічного зростання Роберт Солоу в своїй праці переконливо довів, що основу економічного зростання становить науково-технічний прогрес, що реалізується в технологічних інноваціях [1]. Економічний розвиток

відбувається в результаті відмови від застарілих технологій і за рахунок інвестицій в освоєння (впровадження) нових технічних рішень, форм і способів виробництва [2, с. 16-21].

Відомо, що основу сучасної економіки складають «знання», що втілені у «високих технологіях». Дедалі більше «знання» стають головним чинником економічного панування високорозвинених держав на світовій арені [3, с. 228, 231]. Сучасне виробництво доволі складне та наукоємне. Появі нового технічного рішення зазвичай передує період накопичення знань, які дозволяють вийти за відомий рівень техніки. Україна завжди відзначалась високим рівнем наукового потенціалу (23 місце займає Україна відповідно до рейтингу за кількістю патентів (World Intellectual Property Indicators)). Разом із тим, відзначається парадоксальна ситуація, коли при наявності вагомих результатів науково-технічної діяльності країна відчуває дефіцит у їх використанні (впровадженні) у виробництві, освіті, науці, медицині, сільському господарстві тощо.

Відомо, що рівень і якість використовуваних технологій багато в чому визначають позицію країни у світовій ієрархії. На жаль, Україна продовжує залишатися серед найбільш відсталих у технологічному розвитку країн. Про це свідчать дані Всесвітнього Економічного Форуму (звіт Global Competitiveness Report – рейтинг глобальної конкуренції за 2013-2014), Україна посідає 84 місце. А в рейтингу, що визначає рівень упровадження інновацій (The Global Innovation Index 2013) Україна займає 71 місце.

Перспективи подальшого економічного розвитку України визначаються тим, чи зможемо ми перейти на інноваційний шлях розвитку, який є підґрунтям для отримання довгострокових переваг серед конкурентів. Виділяють три типи стратегій інноваційного розвитку: **стратегія** переносу (використання іноземного науково-технічного й виробничого потенціалу шляхом залучення прямих іноземних інвестицій і трансферу новітніх технологій), **стратегія** запозичення (використання власного науково-технічного потенціалу при виробництві високотехнологічної продукції

розвинутих держав світу), **стратегія** нарощування (використання власного науково-технічного та виробничо-технічного потенціалу). В Україні застосовується перший та частково другий тип інноваційного розвитку. Як слушно зазначає С. Ю. Погуляєв, від формули ринку «сировина + устаткування + послуги + знання» високорозвинені країни перейшли до формули – «знання + послуги + устаткування + сировина», що рівнозначно терміну «торгівля технологіями» [4, с. 3], більш відомому як «трансфер технологій». При цьому без належного правового регулювання інноваційної діяльності й трансферу технології є неможливим інноваційний розвиток жодної країни світу.

Незважаючи на зростання значення трансферу технологій, існує низка суперечностей і проблем розвитку цієї системи, зокрема, у сфері законодавчого регулювання. Так, потребують перегляду та вдосконалення термінологія у сфері трансферу технологій; класифікація договорів у цій сфері; істотні умови договорів, які опосередковують трансфер технологій; порядок розподілу майнових прав на технології, які створені за рахунок коштів державного бюджету, а також низка інших питань.

Стан розробленості проблеми. Останніми роками значно зріс інтерес як вітчизняних, так і іноземних науковців до проблем трансферу технологій. Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові доробки відомих учених, отримані в різні періоди розвитку правової науки та викладені в їх працях, зокрема Г. А. Андрощука, С. І. Архіпової, Ю. Є. Атаманової, М. М. Богуславського, О. М. Вінник, Е. Я. Волинець-Руссет, М. В. Волинкіної, В. М. Гайворонського, М. Л. Городиського, В. А. Дозорцева, Д. В. Задихайла, О. М. Давидюка, Ю. М. Капіци, П. П. Крайнева, В. К. Мамутова, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, Б. І. Пугінського, А. Г. Светланова, О. Д. Святоцького, О. Ф. Черданцева, Ю. Є. Якубівської тощо. Варто відзначити, що наявні наукові дослідження не знижують актуальності обраної теми. Але є низка зазначених проблем, які потребують додаткового дослідження.

Метою дослідження є розробка положень теоретичного й практичного характеру, спрямованих на розкриття особливостей господарсько-правового регулювання відносин, що виникають у сфері трансферу технології; розкриття базових понять «технологія» і «трансфер технології» та їх основних ознак. А також визначення актуальних проблем господарсько-правового регулювання й можливих шляхів їх розв'язання на підставі аналізу національного законодавства у сфері трансферу технології.

Законодавство про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій базується на Конституції України, Господарському кодексі України, Цивільному кодексі України, законах України «Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про захист від недобросовісної конкуренції» тощо, низці підзаконних нормативно-правових актів, а також чинних міжнародних договорах України.

Верховною Радою України у вересні 2006 р. було прийнято Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [5], яким законодавець намагався врегулювати відносини у сфері трансферу технологій. Зокрема, надав визначення таких дефініцій, як «технологія», «високі технології», «ноу-хау», «ліцензія», «трансфер технологій», «об'єкт технології», «патентна чистота» тощо. Передбачається врегулювання суспільно-правових та соціально-економічних відносин, що стосуються передання та застосування нових складових технологій, зокрема об'єктів права інтелектуальної власності, забезпечення технологічного оновлення вітчизняного виробництва, стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності. В контексті розгляду господарсько-правового регулювання у сфері «трансферу технологій» необхідно розглянути, що являє собою «технологія» та, відповідно, її трансфер.

У ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [5] зазначено, що технологія – результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Не важко помітити, законодавче визначення поєднує в собі три самостійні складові, а саме: 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності (об'єкти права інтелектуальної власності); 2) ноу-хау; 3) науково та науково-прикладні результати, які окремо є самостійними об'єктами правового регулювання (ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій») [5].

Слід відзначити, що в науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «технологія». Термін «технологія» грецькою «*techne*» – мистецтво, майстерність – і «*logos*» – наука, слово. С. І. Ожегов дотримується традиційного підходу й визначає технологію як сукупність виробничих методів і процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва [6, с. 692]. Більшість науковців пов'язує технологію з перетворенням, практичною реалізацією наукових знань та інформації і подають таке визначення: «технологія – науково-технічні, виробничі, управлінські знання та досвід» [7, с. 10].

Особливої уваги заслуговує позиція Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІС), згідно з якою технологія розуміється, як систематизоване знання про спосіб проведення продукту або про надання послуг у промисловості, сільському господарстві або торгівлі, незалежно від того, у якій формі закріплене це знання: це може бути винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослини або технічна інформація у вигляді певного набору документів чи певний досвід і навички фахівців, які здатні створити конструкцію, встановлювати, збирати, обслуговувати або працювати на промисловій установці чи промислового устаткуванні, керувати

промисловим або торговельним підприємством у процесі виробництва [8, с. 52].

Фактично, у визначенні, поданому ВОІС, зміст поняття «технологія» розкривається через «знання», які, у свою чергу, повинні бути а) систематизовані; б) зафіксовані (винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослини або технічна інформація у вигляді певного набору документів чи досвіду і навичок фахівців); в) орієнтовані на впровадження (використання) в промисловості, сільському господарстві або торгівлі. Міжнародна організація в галузі трансферу технологій Конференція ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD) визначає «технологію», як систематизовані знання, що використовуються для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу або надання послуг [9, с. 10].

Разом із тим, технологія за методологією, викладеною в міжнародних документах ООН, поєднує в собі набір конструкторських рішень, який охоплює методи і процеси виробництва (ноу-хау, досвід, навичок у галузі управління та організації) товарів і послуг (dissembled technology) та матеріалізовану чи втілену (опредметнену) технологію, що охоплює машини, обладнання, споруди, цілі виробничі системи та продукцію з високими техніко-економічними параметрами (embodied technology) [10].

У зазначених умовах розвитку «економіки знань» до традиційного розуміння терміна «технологія» додається інше його значення. Поняття «технологія» в цьому випадку використовується для опису процесів, що відбуваються в бізнесі, науці, культурному, інформаційному та іншому середовищі. У результаті деякі науковці схильні визначати «технологію» як об'єкт інтелектуальної власності, до якого відносять об'єкти патентного права, ноу-хау й авторські права. Визначаючи при цьому, що це насамперед науково-технічні, виробничі, управлінські знання й досвід. При цьому технологія як сукупність науково-технічних знань є нематеріальним об'єктом [11, с. 3-4].

Так, Б. М. Падучак поняття «технологія» визначає як виражений в об'єктивній формі результат наукової та науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності, які підлягають правовій охороні згідно з нормами Цивільного кодексу України, а також результати інтелектуальної, творчої діяльності, які не підлягають правовій охороні згідно з нормами Цивільного кодексу України (ноу-хау, технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах [12, с. 58]. С.Теребова під технологією пропонує розуміти результати науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та інноваційну продукцію [13].

Низка авторів розділяють поняття «технологія» на науково-технічні знання (включаючи методи, форми та способи їх використання), які застосовуються в ході розробки, виробництва та експлуатації товарів, утілені в матеріальні носії чи наявні в інтелекті суб'єктів і які мають комерційну цінність і багатоцільове використання [14, с. 11-12] та на результат інтелектуальної діяльності, в основу якої покладено технічні знання й інформацію про нові ефективні й економічні виробничі процеси, що дають змогу виробляти матеріальні об'єкти» [14, с. 12].

Зауважимо, що поняття «технологія» охоплює систематизовані знання, необхідні для виконання операцій технологічного характеру, процесу виробництва продукції, надання послуг. І визначати «технологію» як результат науково-технічної діяльності (наукові та науково-прикладні результати) чи об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау (ст.1 Закону України) [5] або навіть як застосування необхідного для здійснення цього процесу обладнання чи сировини є не зовсім коректним. Власне, не кожний результат інтелектуальної, творчої діяльності (навіть запатентований процес

виробництва) є готовим до використання як технологія. Можна лише вести мову про той результат інтелектуальної, творчої діяльності, який належним чином комерціалізований у господарському обігу, тобто існує у вигляді інновації.

На сучасному етапі технологія як сукупність знань поєднує в собі науку (процес пізнання), певні галузі техніки та відповідні сфери виробництва. Технологія виражає процес цілеспрямованого застосування накопичених знань і досвіду з метою найбільш ефективного поєднання результатів науково-технічної діяльності та результатів інтелектуальної, творчої діяльності з реальними потребами процесу виробництва та/або реалізації і зберігання конкурентоспроможної продукції, надання послуг на рівні останніх досягнень світової науки.

Вважаємо, що технологія не є результатом інтелектуальної, творчої діяльності або об'єктом права інтелектуальної діяльності. Поняття «технологія» слід розкривати через сукупність «систематизованих знань». Таке твердження базується на науковій позиції, де основою визначення «технології» є «знання». Так, В. А. Дозорцев відзначав, що знання, поряд із матеріальними речами, стали об'єктом суспільних відносин, а тому виникла проблема їх правового регулювання, зокрема встановлення правового режиму знань [15, с. 12]. Знання – це не тільки процес пізнання, а і його результат у будь-якій об'єктивній формі як відомості про факти об'єктивної дійсності. Таке розуміння терміна «знання» є загальновизнаним у правовій та економічній науковій літературі [16, с. 57]. Цей висновок може й повинен бути застосований і в сфері трансферу технології.

Отже, під поняттям «технологія» слід розуміти всю сукупність «систематизованих знань», що використовуються для випуску певної продукції, застосування певного процесу чи надання відповідних послуг, і незалежно від того, у якій об'єктивній формі вони виражені. І, відповідно, об'єктом «технології» як «сукупності систематизованих знань» є наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності

(винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау тощо. Перелік об'єктів «технології» є невичерпним і не залежить від наявності чи відсутності правової охорони щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Дії, які здійснюються з технологією, мають назву «трансфер». На думку Д. Гібсона, «трансфер» – це рух технологій із використанням будь-яких інформаційних каналів від одного індивідуального або колективного носія до іншого [17, с. 20]. Необхідно відзначити, що для України трансфер технологій (transfer technology – передача технології) – це досить нове явище, яке було визначено Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [5], відповідно до якого, трансфер технології – передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових (ст.1 Закону України).

Із законодавчого визначення є зрозумілим, що трансфер технологій визначається суто через договірне поняття, через передачу технології, права на яку переходять від однієї особи до іншої шляхом укладення цивільно-правової угоди. До недоліків такого визначення слід віднести неврегульованість понять предмета, об'єкта «трансферу технології», фактично відсутність умов та змісту «трансферу технології», неврегульованість законодавством моменту передачі прав на технологію за договором, відсутність легітимного визначення поняття «інжиніринг», виключення з переліку договору комерційної концесії тощо. Закон переважно містить регулюючі правові норми, які встановлюють, фактично, заходи державної політики у сфері регулювання галузі трансферу технологій.

Міжнародна організація в галузі трансферу технологій Конференція ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD) [9, с. 11] визначає поняття «передача (трансфер) технологій» як передачу систематизованих знань для випуску відповідної продукції, застосування відповідного процесу чи надання

відповідних послуг. У свою чергу, за визначенням Ради з наукових та промислових досліджень (CSIR) трансфер технології являє собою процес, при якому інтелектуальна власність перетворюється на фізичний продукт чи процес, який генерує комерційну вигоду або може бути використаний на благо суспільства [18].

Л. І. Федулова [19, с. 6-7] визначає трансфер технологій як передачу систематичного знання про виробництво продукції, застосування процесу чи надання послуг. У свою чергу, О. Б. Бутнік-Сіверський розуміє трансфер технологій як термін, що поєднує в собі наукові дослідження технології, її масштабування та оптимізацію, маркетинг, організацію збутової мережі тощо. З ним погоджуються О. П. Орлюк, С. Ф. Ревуцький, В. І. Нежиборець, Л. Ю. Федченко [20, с. 55].

Деякі вчені під технологічним обміном або передачею (трансфером) технологій мають на увазі досить широкий спектр міждержавних або внутрішніх економічних відносин ринкового характеру. Зокрема, це може бути купівля-продаж патентів, ліцензій і ноу-хау, торгівля товарами, надання послуг типу «інжиніринг», підготовка фахівців із цивільних і воєнних спеціальностей необхідного рівня кваліфікації і т. ін. [21, с. 15].

Із точки зору С.В. Терехової, технологічний трансфер (technology transfer) може трактуватися як процес поширення науково-технічних знань; практичне використання наукових знань, одержаних на іншому підприємстві чи організації; перехід від фундаментальних знань до технічних засобів; пристосування наявної техніки до нового використання [13]. Таке твердження переважно відповідає обраній нами концепції «технологія – це знання». Стосовно пристосування існуючої техніки до нового використання, то, на наш погляд, вона не відповідає сутності трансферу технологій як явищу трансферу «систематизованих» знань.

У цьому контексті слід приділити увагу визначенню трансферу, що дається згідно з офіційними рекомендаціями Організації з економічного співробітництва та розвитку (OECD) – Керівництва Фраскати: трансфер

технологій – це передача науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів та випуску продукції [22]. Критерієм наявності факту передачі є активне застосування знань та досвіду з виробничою метою.

На нашу думку, «трансфер технологій» – це процес, за допомогою якого вся сукупність «систематизованих знань» (наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці) незалежно від того, у якій об'єктивній формі вони виражені, використовуються для забезпечення приватних і суспільних потреб. Метою трансферу технологій може бути як комерційне використання технологій (у виробництві товарів та послуг, залучення додаткових ресурсів для подальших досліджень і розробок тощо), так і некомерційне.

Висновки. Господарсько-правове регулювання трансферу технологій повинно здійснюватися шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, зміни чи вдосконалення наявних нормативно-правових актів. Вітчизняні нормативно-правові акти в разі їх детального аналізу виявляються такими, що певною мірою не узгоджуються з європейським та міжнародним стандартами. Незважаючи на виняткову важливість трансферу технологій, в Україні через слабку взаємодію науки і бізнесу трансфер технологій не знайшов свого розвитку» [23, с. 87]. Через недосконале правове регулювання трансферу технологій Україна реально втрачає можливість стати на шлях інноваційного розвитку економіки. Слід визнати, що належне правове регулювання трансферу технологій є необхідною умовою ефективного функціонування національної інноваційної системи в цілому.

Загалом, особливість відносин, пов'язаних із трансфером технологій, полягає в їх комплексному характері правового регулювання, який передбачає як приватноправове, так і публічно-правове регулювання: цивільне законодавство, що регулює в тому числі відносини у сфері права інтелектуальної власності та договірні відносини; антимонопольне

законодавство, а також нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється правове регулювання інвестиційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Solow R. Contribution to the Theory of Economic Growth [Електронний ресурс] / R. Solow // Quarterly Journal of Economics. – 1956. – Vol. 70. – No. 1. (Feb., 1956). – P. 65–94. – Режим доступу : http://faculty.lebow.drexel.edu/LainczC/cal38/Growth/Solow_1956.pdf. – Заголовок з екрана.
2. Акаев А. А. Технологическая модернизация промышленности и инновационное развитие – ключ к экономическому возрождению России в XXI веке / А. А. Акаев, И. Е. Ануфриев, Г. П. Попов // Инновации. – 2010. – № 11. – С. 15–28.
3. Друкер П. Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества : [пер. с англ.] / П. Ф. Друкер. – М. : Вильямс, 2007. – 322 с.
4. Погуляев С. Ю. Передача технології як вклад в просте товариство : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. Ю. Погуляев. – Харків, 2002. – 19 с.
5. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 134–V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.
6. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : ИТИ Технологии, 2008. – 944 с.
7. Богуславский М. М. Международная передача технологий: правовое регулирование / М. М. Богуславский, О. В. Воробьева, А. Г. Светланов. – М. : Наука, 1985. – 279 с.
8. Всемирная организация интеллектуальной собственности. Основы интеллектуальной собственности. – К. : Изд. дом «Ін Юре», 1999. – 600 с.
9. Скородумов, А. И. Институциональные основы международного трансфера технологий: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.01. – Москва, 2005. – 189 с.
10. Метелица А. Обзор правового регулирования международной передачи технологий [Електронний ресурс] / А. Метелица // Журнал междунар. права и междунар. отношений. – 2010 – № 2. – Режим доступу : <http://www.evolutio.info/content/view/1689/232/>. – Заголовок з екрана.
11. Корчагин А. Совершенствование системы технологического обмена / А. Корчагин, О. Нарумова, Н. Орлова // Интеллектуальная собственность. – 1999. – № 1. – С. 2–14.

12. Падучак Б. М. Технологія як об'єкт цивільно-правових відносин / Б. М. Падучак // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 5 (49). – С. 54–59.
13. Терехова С. В. Трансфер технологій як елемент інноваційного розвитку економіки [Електронний ресурс] / С. В. Терехова // Проблеми розвитку території. – 2010. – № 4. – С. 31–36. – Режим доступу : <http://elibrary.ru/item.asp?id=15119827>. – Заголовок з екрана.
14. Горбунов Н. И. Государственное регулирование торговли наукоемкой продукцией, технологиями и ноу-хау / Н. И. Горбунов, В. Г. Золотых // Патенты и лицензии. – 1994. – № 3–4. – С. 10–13.
15. Дозорцев В. А. Законодательство и научно-технический прогресс / В. А. Дозорцев. – М. : Юрид. лит-ра, 1978. – 192 с.
16. Дозорцев В. А. Правовой режим научно-технических знаний / В. А. Дозорцев // Сов. государство и право. – 1973. – № 6. – С. 52–59.
17. Гибсон Д. Трансфер технологий между субъектами рынка / Д. Гибсон // Трансфер технологии и эффективная реализация инноваций / сост. и общ. ред. Н. М. Фонштейн. – М. : АНХ, 1999. – С. 19–37.
18. The Council for Scientific and Industrial Research [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.csir.co.za/index.html>. – Заголовок з екрана.
19. Федулова Л. І. Економічна природа технологій та технологічного розвитку / Л. І. Федулова // Економічна теорія. – 2006. – № 6. – С. 3–16.
20. Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності : монографія / [кол. авторів: О. П. Орлюк, О. Б. Бутнік-Сіверський, С. Ф. Ревуцький та ін.]; кер. авт. колективу, наук. ред. д. е. н., проф. О. Б. Бутнік-Сіверський. – К. : НДІ інтелектуальної власності АПрН України, 2006. – 372 с.
21. Соловйов В. П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : монографія / В. П. Соловйов, Г. І. Кореняко, В. М. Головатюк – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.
22. Frascati Manual [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Frascati_Manual. – Заголовок з екрана.
23. Капіца Ю. М. Экспорт-импорт технологий: правовое регулирование / Ю. М. Капіца. – К. : Інтергід, 2001. – 104 с.

**ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ В
СФЕРЕ ТРАНСФЕРА ТЕХНОЛОГИЙ**

Погребной Д. И.

В статье анализируется правовая структура феномена «трансфер технологии» в проблемном аспекте недостаточной разработанности понятийного аппарата. Особое внимание уделяется проблематике терминологии и соотношения правового объема таких понятий, как «технология» и «трансфер технологии», сформулированы их признаки. Трансфер технологии является основной формой внедрения инноваций.

Ключевые слова: технология, трансфер технологий, инновации, инновационная деятельность, результат научно-технической деятельности.

ECONOMIC AND LEGAL REGULATION IN THE FIELD OF TECHNOLOGY TRANSFER

Pogribnyu D.I.

In the majority of subjects, Ukraine in a competitive innovation development depends on the integration of innovation in the global technology transfer as an integral component. Transfer of technology concerning important state interests in economics, and has a significant impact on scientific, technical and socio-economic development of Ukraine.

We know that the foundation of the modern economy is "knowledge" that is embodied in the "high-tech". More and more "knowledge" are keys to economic dominance of the highly developed countries in the world. Modern production is quite complex and high-tech. The appearance of new technological solutions, usually preceded, during the accumulation of knowledge that can push the known prior art. Ukraine has always been marked by a high level of scientific potential (Ukraine takes the 23d place according to the ranking by the number of patents (World Intellectual Property Indicators)).

However, is observed paradoxical situation where the presence of significant results of scientific and technological activities, but the country is deficient in their use (implementation) in manufacturing, education, science, medicine, agriculture and so on.

Of course, the level and quality of technologies that are used largely determine the country's position in the global hierarchy. Unfortunately, Ukraine continues to be among the most backward in the technological development of countries. This is according to the World Economic Forum (Report Global Competitiveness Report - ranking global competition for 2013-2014), Ukraine occupies 84 place. And the ranking that determines the level of innovation (The Global Innovation Index 2013), Ukraine seats 71 place.

In this article the author examines the legal framework of the phenomenon of "technology transfer" in the problematic aspects of insufficient elaboration of the conceptual apparatus. Particular attention is paid to the problems of terminology and legal value of such

concepts as "technology" and "technology transfer". Are formulated their signs. Transfer of technology is the basic form of innovation.

Key words: technology transfer, technology innovation, innovation, the result of scientific and technological activities.

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

УДК 349.6:351.774 (477)

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ

Т. П. Єгорова,

здобувач кафедри екологічного права

Національного університету «Юридична

академія України імені Ярослава Мудрого»

У статті проведено комплексне дослідження питання впровадження інноваційної моделі розвитку лісової галузі в Україні, що базується на концепції сталого розвитку та управління лісами з використанням передового досвіду як країн Європи, так і традицій, сформованих у лісовому господарстві Російської Федерації. Установлено, що обов'язковою умовою успішного розвитку лісового сектору держави є впровадження низки інноваційних заходів. Такими заходами є усунення наявних суперечностей між лісовим господарством і лісовою промисловістю, розвиток інтеграційних процесів у сфері лісозаготівлі, охорони й використання лісових ресурсів на базі орендних відносин та взаємних інтересів в організації сталого лісокористування.

Ключові слова: *лісова галузь, інноваційна модель розвитку, концепція сталого управління лісами.*

На сьогодні, як не прикро констатувати цей факт, лісова галузь нашої держави перебуває в системній кризі, адже Україна, успадкувавши багато традицій природоохоронної справи з відповідної традиції колишнього СРСР, суттєво відстала в розвитку процесу формування і впровадження системних підходів активного збереження природного середовища в умовах його істотної антропогенної трансформованості, зокрема у впровадженні принципу сталого управління лісами.

Метою цієї статті є висвітлення питання впровадження інноваційної моделі розвитку лісової галузі в Україні, що базується на концепції сталого розвитку та управління лісами з використанням передового досвіду як країн Європи, так і традицій, сформованих у лісовому господарстві Російської Федерації.

В умовах незалежної України на лісовий сектор почали впливати раніше відсутні фактори – значне зменшення бюджетного фінансування, перехід територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення та влади до лісів не як до «зеленого золота» держави, а як «інструмента» та «джерела» одержання прибутків, неадекватними вимогами з боку влади до лісових господарств щодо заробляння коштів у планових обсягах без урахування регіональної й природоохоронної специфіки, дуже слабким утіленням у життя концепції сталого розвитку та управління лісами.

Окрім вищезазначених проблем, у нашій державі, як справедливо вважає Н. В. Марфіна [7], відсутня достатня наукова розробка системи управління лісовим господарством та можливих шляхів її вдосконалення. Окремими аспектами цього питання займалися такі вчені, як М. Б. Бизова, А. А. Головка, А. М. Дейнека, В. І. Курило, Я. М. Лазаренко, П. В. Мельник, І. М. Синякевич, Ю. Р. Шеляг-Сосонко та інші.

На сьогодні в Україні впровадження інноваційної системи сталого управління лісами передбачається Концепцією реформування та розвитку лісового господарства, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. [5] та Державною цільовою програмою «Ліси України» на 2010-2015 рр., затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. [2].

Розглянемо ці обидва документи детальніше.

Концепція реформування та розвитку лісового господарства складається з шести розділів, у яких викладаються цілі, завдання та очікувані

результати її прийняття: 1) покращення екологічного стану лісів; 2) уведення економіко-правового механізму лісокористування; 3) вирішення соціально-економічних проблем. До першої з груп належать: збільшення лісистості території до науково обґрунтованого рівня; нарощування ресурсного потенціалу лісів; збереження біологічного різноманіття. До другої групи належать: розроблення критеріїв (показників) ефективного управління лісами; раціональне використання лісових ресурсів в умовах ринкових відносин; удосконалення фінансового механізму забезпечення самокупності та прибутковості ведення лісового господарства. До третьої групи входять: сприяння вирішенню соціально-економічних проблем територіальних громад; підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів навколишнього середовища; посилення правового захисту працівників лісової охорони.

У розділі 4 Концепції «Шляхи та способи вирішення проблем лісового господарства» пропонуються різні схеми розв'язання цих питань. Першим напрямом є правове регулювання заходів щодо підвищення ефективності управління лісовим господарством. Це запровадження принципів невиснажливого лісокористування, сталого та збалансованого розвитку лісового господарства. Реалізація цих положень будується на ідеях Г. Ф. Морозова про «м'яке», «заощадливе», безперервне лісокористування. Іншим практичним заходом із упорядкування користування лісами є передача лісів, що перебувають у віданні багатьох відомств, до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України.

Другим напрямом реалізації Концепції є реформування економічної та фінансової системи ведення лісового господарства. У цій сфері планувалась розробка методики розрахунку розміру оплати за використання земель лівого фонду для потреб рекреації, мисливського господарства, промислової заготівлі грибів, ягід, лікарської сировини.

Третім напрямом є вдосконалення системи ведення лісового господарства. До числа заходів у цій сфері слід віднести: збереження

біологічного різноманіття лісів, забезпечення захисного лісорозведення, інвентаризацію та оптимізацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду. У Концепції зазначається необхідність перегляду принципів поділу українських лісів за екологічним і господарським значенням, залежно від виконуваних ними функцій. Реалізація цього пункту потребує серйозних теоретичних напрацювань, проведення обстеження лісів, збору детальних даних про їх вік, породний склад, що також передбачає великі фінансові витрати.

Четвертим напрямом щодо реалізації Концепції є ефективне використання лісових ресурсів. Це положення вимагає правового регулювання реалізації заготовленої деревини на конкурсних засадах через аукціонні торги.

П'ятим напрямом є міжнародне співробітництво, яке передбачає участь України в роботі міжнародних лісових організацій, вивчення нових технологій і методів організації та ведення лісового господарства. Такий підхід є перспективним із двох причин. З одного боку, Україна ратифікувала 15 міжнародних угод, пов'язаних із лісами. З другого – законодавчий акт передбачає розширення співпраці з міжнародними організаціями, проведення спільних наукових досліджень, обмін інформаційними матеріалами, що має суттєво підвищити ефективність використання українських лісів [5].

Метою Державної цільової програми «Ліси України» на 2010-2015 рр. є визначення основних напрямів збалансованого розвитку лісового господарства, спрямованих на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів.

Програма передбачає вдосконалення системи:

- ведення лісового господарства з використанням позитивного вітчизняного та міжнародного досвіду;
- лісовпорядкування з використанням геоінформаційних технологій;
- інформаційного забезпечення лісового господарства;
- збереження лісів переважно в державній власності;

запровадження:

- принципу сталого розвитку лісового господарства та невиснажливого лісокористування;

- природозберігаючого комплексного використання лісових ресурсів з урахуванням їх ландшафтного й водорегулюючого значення;

- зменшення обсягу суцільних рубок, заміни їх на поступові і вибіркові;

- збільшення площі лісів шляхом виконання робіт із лісорозведення;

- збереження біорізноманіття лісів;

- ведення державного обліку лісів;

- проведення моніторингу стану та інвентаризації лісів;

- здійснення лісогосподарських заходів з урахуванням регіональних еколого-економічних та соціальних особливостей, зокрема запровадження технології проведення гірських лісозаготівель на основі використання природозберігаючих систем машин та механізмів, заміни похідних ялинників на корінні деревостани, виконання робіт із реабілітації лісів на радіоактивно забруднених територіях, проведення постійного радіологічного моніторингу, створення та вирощування стійких до екстремальних природних умов лісових біогеоценозів;

- удосконалення законодавства з питань лісового господарства та його гармонізація з міжнародними принципами сталого розвитку та управління лісами;

- створення конкурентних засад надання послуг лісовому господарству;

- покращення наукового та кадрового забезпечення розвитку галузі лісового господарства;

забезпечення:

- розвитку лісової інфраструктури (дороги, мости, підпірні стінки, гідротехнічні споруди тощо);

- міжнародного співробітництва в галузі лісового господарства;

- участі в роботі міжнародних лісівничих організацій, виконання міжнародних зобов'язань України щодо лісів;

- екологічного виховання населення, провадження еколого-просвітницької діяльності, інформування громадськості про стан лісового господарства;

- розвитку рекреаційної та туристичної інфраструктури;

- гармонізації національних стандартів у сфері лісового господарства з відповідними міжнародними стандартами;

- розширення регіональної прикордонної співпраці з метою координації дій щодо боротьби із шкідниками лісу, ліквідації наслідків стихійного лиха і лісових пожеж.

Виконання Програми дасть змогу поліпшити стан та якісний склад лісів, посилити їх екологічні функції та підвищити продуктивність; створити умови для досягнення оптимальних показників рівня лісистості; удосконалити законодавство з питань лісового господарства з урахуванням екологічних, соціальних та економічних функцій лісів; запровадити нові природозбережні технології проведення лісозаготівель; удосконалити та оптимізувати систему управління лісовим господарством, лісовпорядкування, інвентаризації та моніторингу стану лісів; забезпечити соціальний захист працівників галузі лісового господарства; забезпечити розвиток лісівничої науки та освіти; забезпечити ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку; збільшити на 0,5 млн. гектарів площу лісів та підвищити до 16,1 відсотка рівень лісистості; збільшити обсяг деревини, заготівля якої проводиться з використанням природозбережних технологій; зменшити загрозу деградації земель; створити умови для зниження рівня концентрації парникових газів в атмосфері, що дасть можливість зробити позитивний внесок у виконання Україною Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату.

Шостий пункт завдань щодо виконання цієї Програми під назвою «Підвищення ефективності управління лісовим господарством» передбачає до 2015 року здійснення таких заходів:

- 1) забезпечення керівництва та управління у галузі лісового і мисливського господарства;
- 2) здійснення капітальних видатків для технічного забезпечення діяльності центрального апарату Державного агентства лісових ресурсів та його територіальних органів;
- 3) проведення базового лісовпорядкування (довгострокове планування лісогосподарського виробництва для окремих лісокористувачів);
- 4) проведення безперервного лісовпорядкування (щорічна актуалізація бази даних лісового фонду України);
- 5) проведення інвентаризації та оцінки лісового фонду з використанням статистичних методів;
- 6) ведення державного обліку лісів, узагальнення відомостей про природний, господарський стан та правовий режим лісового фонду;
- 7) впорядкування мисливських угідь та розроблення перспективних планів ведення мисливського господарства;
- 8) проведення ґрунтово-лісотипологічного обстеження (встановлення зонально-типологічної основи ведення лісового господарства);
- 9) проведення моніторингу стану лісів;
- 10) проведення інших робіт із лісовпорядкування (коригування та придбання картографічних матеріалів, аеро- і космічних знімків, впровадження геоінформаційних технологій);
- 11) створення необхідної технічної бази для забезпечення лісовпорядкування та проведення інвентаризації лісів;
- 12) оформлення державних актів на право постійного користування землею (крім земель для лісорозведення) [2].

Корисним, на нашу думку, є запозичення інноваційного досвіду управління лісовим господарством Російської Федерації, оскільки ситуація, в

якій опинились російські ліси, близька до вітчизняних реалій, тоді як у країнах Європи лісовий сектор економіки знаходиться на недосяжному на даний час для нас рівні розвитку.

Інноваційна модель розвитку лісового комплексу Російської Федерації (далі за текстом – РФ) передбачає, що її лісова політика повинна відповідати інтересам держави, бізнесу та суспільства. Для цього розробляється нормативно-правова база, яка забезпечуватиме реалізацію стратегію розвитку лісового комплексу, гармонізована з міжнародним правом і лісовим законодавством суб'єктів федерації, а також комплекс підзаконних актів, що регламентують порядок використання, охорони, захисту і відтворення лісів [4; с. 26].

Удосконалення організаційної структури управління лісами РФ забезпечується організацією спеціально уповноваженого органу державного управління лісами на федеральному, регіональному і муніципальному рівнях управління і наділення його всіма повноваженнями, необхідними для здійснення покладених на нього функцій і реалізації національної лісової політики. Посадові особи цього органу наділяються повноваженнями державного лісового контролю і нагляду, забезпечуються службовою зброєю, формою та державним захистом відповідно до законодавства.

Важливим елементом державного управління лісами РФ є організація проведення лісовпорядкування. На сьогодні близько 40 % російських лісів мають давність лісовпорядкування більше 10 років, а на площах більше 3 млн. га лісів, які раніше знаходились у володінні сільськогосподарських організацій, лісовпорядкування взагалі не проводилось. Упорядкування лісів, які є державною (федеральною) власністю, здійснюється на замовлення органів державної влади, під контролем держави і за рахунок коштів бюджетної системи РФ. Дані лісовпорядкування минулих років регулярно актуалізуються з урахуванням поточних змін у лісах, виявлених у процесі моніторингу.

У РФ планується здійснення комплексу інноваційних заходів з удосконалення функціональної структури управління лісами шляхом реалізації замкнутого циклу управління, який включає аналіз, планування, контроль реалізації лісових планів та їх коректування, забезпечення оцінки управління лісами в суб'єктах РФ відповідно до визнаних на міжнародному рівні принципів та критеріїв.

Із метою інформаційного забезпечення лісового планування і управління лісами в РФ здійснювалась розробка і створення впродовж 2009-2012 рр. єдиної інформаційної системи, що об'єднує дані періодичної статистичної та бюджетної звітності, державного лісового реєстру, державної інвентаризації лісів, лісовпорядкування, лісопожежного і лісопатологічного моніторингу, моніторингу лісокористування [3; с. 77].

Для стимулювання інвестиційної активності лісокористувачів у РФ передбачено такі інноваційні фінансові інструменти:

- можливість зниження податкового навантаження на інвестиції до введення в експлуатацію створюваних об'єктів із глибокої переробки деревини;

- можливість кредитування лісокористувачів, які здійснюють глибоку переробку деревини, у вигляді відстрочки платежів за використання лісів.

Фінансування витрат на здійснення переданих повноважень у сфері лісових відносин має здійснюватися за результатами щорічної захисту бюджету у взаємозв'язку з лісовим плануванням і цільовими прогностичними показниками діяльності.

Із метою посилення охорони і захисту лісів РФ передбачається перехід до стратегії управління лісовими пожежами та інтегрованого контролю спалахів шкідливих організмів на основі лісопожежного і лісозахисного районування лісів федерації, прогнозування горючості і пошкодження лісів, а також удосконалення механізму взаємодії державної влади і лісового бізнесу при здійсненні лісопожежних і лісозахисних заходів [1; 9].

Отже, як бачимо, в Росії напрацьовано низку важливих нововведень у площину лісової галузі, запозичення яких (із обов'язковим врахуванням особливостей вітчизняного лісового комплексу) сприяло б покращенню ситуації в лісах України загалом.

Крім перелічених вище інноваційних заходів, обов'язковою умовою успішного розвитку лісового сектору держави, на думку більшості науковців, є усунення наявних суперечностей між лісовим господарством і лісовою промисловістю, розвиток інтеграційних процесів у сфері лісозаготівлі, охорони і використання лісових ресурсів на базі орендних відносин та взаємних інтересів в організації сталого лісокористування. Необхідною є ефективна координація науково-технічної і соціально-економічної політики лісового господарства та лісової промисловості, формування і реалізація взаємопов'язаних міжгалузевих загальнодержавних і регіональних програм [6; 7; 8].

Ці та інші напрямки, на наш погляд, повинні вивести галузь із системної кризи, а подальше розроблення і впровадження інноваційної концепції сталого управління лісами сприятиме підвищенню рівня лісистості та позитивно вплине на економіку держави в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Государственная программа Российской Федерации «Развитие лесного хозяйства» на 2013-2020 гг. // Сб. законодательства РФ. – М. :– 2012. – Т. 2. – С. 937–949.
2. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 роки : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.zakon3.rada.gov.ua. – Заголовок з екрана.
3. Институциональные преобразования в управлении лесами. Опыт стран с переходной экономикой: проблемы и решения : материалы семинара (Москва, Россия, 25 февраля 2012 г.). – М. : Алекс, 2012. – 178 с.
4. Исаев А. С. Актуальные проблемы национальной лесной политики / А. С. Исаев, Г. Н. Коровин. – М. : ООО «Типография ЛЕВКО», Ин-т устойчивого развития; Центр экологической политики России, 2009. – 108 с.

5. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.zakon3.rada.gov.ua. – Заголовок з екрана.
6. Лісове законодавство у запитаннях та відповідях : довідник для громадян / FLEG (Forest Law Enforcement and Governance) – «Удосконалення систем правозастосування й управління в лісовому секторі». – К., 2011. – 39 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lesovod.org.ua/sites/default/files/docs/fleg/Zapitannya_lisove_pravo_Dovidnik.pdf
7. Марфіна Н. В. Актуальні питання організації державного управління лісовим господарством в Україні / Н. В. Марфіна // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. / – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – № 53. – С. 437–443.
8. Синякевич І. М. Лісова політика: підручник / І. М. Синякевич. – Л. : ІЗИН. – 2004. – 300 с.
9. Стратегия развития лесного комплекса Российской Федерации на период до 2020 г. // Сб. законодательства РФ. – М., 2012. – Т. 2. – С. 958–997.

К ВОПРОСУ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ В УКРАИНЕ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ ЛЕСНОЙ ОТРАСЛИ

Егорова Т. П.

В статье проведено комплексное исследование вопроса внедрения инновационной модели развития лесной отрасли в Украине, основанной на концепции устойчивого развития и управления лесами с использованием передового опыта как стран, так и традиций, сложившихся в лесном хозяйстве Российской Федерации. Установлено, что обязательным условием успешного развития лесного сектора страны является внедрение ряда инновационных мероприятий. Такими мерами являются устранение имеющихся противоречий между лесным хозяйством и лесной промышленностью, развитие интеграционных процессов в сфере лесозаготовки, охраны и использования лесных ресурсов на базе арендных отношений и взаимных интересов в организации устойчивого лесопользования.

Ключевые слова: лесная отрасль, инновационная модель развития, концепция устойчивого управления лесами.

ON IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE MODEL OF DEVELOPMENT OF FOREST FIELD IN UKRAINE

Egorova T. P.

The article is devoted to the comprehensive research of question on implementation of innovative model of development of forest field in Ukraine, which is founded on the concept of stable development and forest administration with use of the best experience of European countries as well as traditions represented by forest economy of Russian Federation. It is defined that today implementation of innovative system of stable forest administration in Ukraine is provided by the Concept of reforming and development of forest economy, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from the 18th of April, 2006 and state special-purpose program “Forests of Ukraine” on 2010-2015, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from the 16th of September, 2009. Both documents are analysed. Inference that number of important innovations are made in the forest field was deduced on the ground of examination of Russian experience of managing of forest economy. These innovations taking into account special aspects of national forest complex can improve situation in forests of Ukraine. It is established that obligatory condition of successful forest field development is implementation of number of innovative events such as elimination of direct contradiction between forest economy and forest industry, development of integrative processes in the field of forest procurement, managing and use of forest resources on the base of lease relations and mutual interests in organisation of stable forest utilization. Effective coordination of scientific technical and social economic policy of forest economy and forest industry, formation and realisation of interrelated intersectorial countrywide and regional programs are very necessary.

Key words: forest field, innovative model of development, concept of stable forest administration.

ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 340.15

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КЛІМАТУ У ВНЗ

Г. П. Клімова,

*доктор філософських наук, завідувачка наук.
лабораторії проблем становлення
інноваційного суспільства НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН
України*

Статтю присвячено теоретико-методологічному аналізу формування інноваційного клімату в вищій школі. Проаналізовано внутрішні й зовнішні фактори, що впливають на цей процес. Розглянуто ієрархія складових ВНЗ («освіта» – «наука» – «продукування новацій») як його інноваційний потенціал.

***Ключові слова:** інновація, інноваційна діяльність, інноваційний клімат у вищих навчальних закладах.*

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку України суттєвим чином змінюються умови функціонування вищої школи. Підвищуються вимоги держави і суспільства до якості освіти, кардинально оновлюються технології навчання, швидко міняються організаційні та економічні умови діяльності вищих навчальних закладів, загострюється боротьба на ринку освітніх послуг. Реагуючи на динаміку зовнішнього середовища і враховуючи внутрішню потребу вдосконалюватися, вищі навчальні заклади повинні реалізовувати свою соціальну місію допомогою здійснення інноваційної діяльності, яка повинна бути спрямована на істотне підвищення якості вищої освіти; створення нових інтелектуальних чи наукоємних освітніх технологій, підручників та навчального обладнання; на розвиток

нових джерел фінансування ВНЗ; удосконалення трудових мотивацій; підвищення професійного рівня професорсько-викладацького складу; створення інноваційної інфраструктури та забезпечення її діяльності.

Базовим критерієм, що визначає результативність процесу створення та використання інновацій у ВНЗ, є його інноваційний потенціал, що характеризує здатність вищого навчального закладу до здійснення процесів нововведень. Інноваційний потенціал ВНЗ являє собою сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, інтелектуальні та інші ресурси, необхідні для успішного здійснення інноваційної діяльності.

Інноваційний потенціал ВНЗ визначають три групи показників: 1) показники якості освітніх послуг, 2) показники збалансованості інфраструктури вузу і 3) показники результатів інноваційного розвитку вищого навчального закладу (соціальні, економічні, екологічні і т. ін.) [1, с. 7-8].

Стан інноваційного потенціалу ВНЗ багато в чому залежить від інноваційного клімату, характеристики якого часто є вирішальними для реалізації інноваційних цілей. У цьому зв'язку в даній статті з урахуванням результатів наукових досліджень таких учених, як В. О. Адольф, А. Л. Бірюков, М. В. Волинська, Н. Ф. Ільїна, В. Д. Нечаєв, Н. С. Ладижець, В. С. Лазарєв, Н. І. Лапін, Б. П. Мартиросян, Г. Бекер, Є. Брукінг, Дж. Коулман та ін., ставиться за мету – проаналізувати умови та особливості формування інноваційного клімату ВНЗ і розглянути основні складові цього процесу.

Незважаючи на різноманітність визначень, інноваційний клімат зазвичай трактується як сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, від яких залежить здатність ВНЗ успішно здійснювати інноваційну діяльність.

До внутрішніх факторів, що сприятливо та стимулююче впливають на становлення інноваційного клімату, треба віднести такі, як:

- висока кваліфікація професорсько-викладацького складу;

- багаті традиції ВНЗ в галузі організації освітнього процесу, спортивні і культурні досягнення;

- наявність затребуваних напрямів підготовки кадрів;

- розвинена структура освіти після закінчення ВНЗ: докторантура, аспірантура, пошукацтво, дисертаційні ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій;

- розгалужена мережа філіалів;

- наявність потенціалу додаткової професійної освіти;

- наявність баз практики студентів;

- надання вищим навчальним закладом допомоги в працевлаштуванні випускників;

- наявність монографій, навчальних посібників і науково-методичних розробок, що друкуються за ініціативою власне викладачів;

- тенденції зі зростання обсягів НДР та ін.

Серед внутрішніх факторів, що стримують або обмежують створення у ВНЗ інноваційного клімату, можна назвати такі:

- нез'ясованість критеріїв відбору змісту освіти;

- невідповідність наявних педагогічних технологій навчання і контролю сучасним вимогам до освітнього процесу і якості підготовки випускників;

- недостатній ступінь розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень;

- розрив між теоретичним навчанням і практикою;

- слабка сприйнятливність професорсько-викладацького складу до інновацій у різноманітних галузях удосконалення діяльності ВНЗ;

- відсутність ефективної системи залучення студентів до НДР і НДРС і використання результатів досліджень в освітньому процесі;

- слабка популяризація досягнень ВНЗ (наукових шкіл, досягнень випускників);

- дефіцит фінансування діяльності ВНЗ, недостатній розвиток матеріально-технічної бази, інформаційного і науково-методичного забезпечення освітнього процесу, що модернізується;

- неефективність діючої системи профорієнтації;

- невідповідність рівня професорсько-викладацького складу вимогам, що зростають, до якості підготовки студентів;

- низький рівень зарплатні професорсько-викладацького складу;

- старіння викладацького корпусу;

- непрестижність ВНЗ та ін.

Інноваційна спрямованість модернізації вищої освіти значною мірою зумовлюється різноманітними факторами зовнішнього соціокультурного середовища. Серед них:

- політичні (наявність цільового держзамовлення на розробку і реалізацію державної програми в галузі молодіжної політики);

- економічні (кризові явища в економіці);

- демографічні (падіння народжуваності, криза родини та ін.);

- культурно-моральні (моральна деградація, зниження рівня загальної культури й освіченості молоді);

- зростання значущості вищої освіти у світі;

- наявність конкурентів на освітньому ринку.

Указані фактори у своїй сукупності детермінують формування інноваційного клімату в конкретному ВНЗ.

Можна зробити деякі узагальнення, стосовно особливостей процесу формування інноваційного клімату у ВНЗ:

1. Специфіка діяльності ВНЗ (це стосується, насамперед, технічних університетів та інститутів) проявляється в тому, що вони виступають водночас і як креативна складова, і як виробнича складова, тобто вищі навчальні заклади не тільки «продукують ідеї» на рівні теоретичних положень, концепцій або наукових обґрунтувань. Вони доводять їх до статусу «готової продукції» у формі експериментальних і дослідних зразків,

технологій, програм, технічних описів або методичних розробок (крім того, і на цьому слід особливо наголосити, ВНЗ безпосередньо беруть участь – більшою або меншою мірою – у фінансуванні основних робіт, пов'язаних із процесом інноваційної діяльності, а отже, є безпосереднім інвестором інноваційних проектів). Таким чином, вищі навчальні заклади в цьому контексті здійснюють фактично три різні функції:

- генерування інновацій;
- продукування інновацій;
- забезпечення умов для поширення інновацій [2, с. 43].

2. Оскільки ВНЗ є стійкою цілісною системою, то й сукупність зв'язків між усіма її ланками залишається також незмінною впродовж усього «виробничого процесу». Це означає, що протягом усіх етапів процесу інноваційної діяльності ВНЗ їх ендегенне середовище залишається також незмінним, а отже, категорії «інноваційний клімат ВНЗ» та «інноваційний потенціал ВНЗ», які ідентифікуються наявністю/відсутністю «інформаційних» та «регламентуючих» зв'язків, фактично стають тотожними.

3. Кожний ВНЗ, як правило, має кілька наукових шкіл, що представляють різні галузі науки. Очевидно, що освітня та наукова діяльність навчального закладу формує і розвиває стійку систему взаємозв'язків між такими школами (в першу чергу, на основі міждисциплінарних зв'язків), змушує професорсько-викладацькі колективи різних кафедр спільно працювати над розв'язанням тих чи інших завдань. У свою чергу, така співпраця науковців, які представляють різні галузі науки, приводить до:

- виникнення всередині ВНЗ ефекту «інноваційного тиску»;
- виникнення ефекту «конвергенції інновацій» [3, с. 57].

4. Наявність цілої мережі розвинених зв'язків із науково-дослідними та проектно-конструкторськими інститутами, промисловими підприємствами, а також іншими ВНЗ формує своєрідне «специфічне поле», основною «субстанцією» якого є спеціальна інформація (вона акумулює техніко-

економічну, технологічну та іншу спеціальну інформацію) та інформація креативного характеру (вказує на проблеми і способи їх розв'язання, сприяє з'ясуванню та розробленню стратегій інноваційного розвитку. Очевидно, що наявність такого «поля» має визначальний вплив на формування екзогенного середовища функціонування ВНЗ. При цьому слід зауважити, що взаємодія ендogenous і екзогенного середовищ функціонування вищого навчального закладу призводить до виникнення ефекту «зовнішнього інноваційного тиску» [3, с. 35].

Очевидно, що деякі із сформульованих узагальнень потребують більш детального пояснення.

Діяльність кожного ВНЗ передбачає поєднання трьох основних напрямів: «освіта», «наука» і «продукування новацій». Безумовно, що між цими напрямками існує певна залежність та взаємозумовленість, яка формує цілісну систему причинно-наслідкових зв'язків. Так, рівень «наука» значною мірою детермінується рівнем «освіта», який сформувався в цьому вищому навчальному закладі. Це пояснюється тим, що висока «концентрація» науково-педагогічних працівників, а також наявне організаційне, інституційне та інформаційне забезпечення створюють всі необхідні умови для активної та ефективної наукової діяльності ВНЗ. З іншого боку, своєрідним кількісним показником результативності науково-дослідної роботи, яка здійснюється в вищому навчальному закладі, виступає третій напрям його діяльності – «продукування новацій». Тобто рівень «якості науки», який досягнуто в тому чи іншому ВНЗ, детермінує рівень напряму «продукування новацій». При цьому слід зауважити, що рівень напряму «продукування новацій» характеризується як кількісними характеристиками (кількість завершених розробок, виготовлених експериментальних і дослідних зразків, отриманих свідоцтв на винаходи, ліцензій, патентів тощо), так і якісними: кожне нововведення характеризується рівнем його інноваційності

Окреслені залежності між основними напрямками діяльності ВНЗ формують цілісну ієрархічну систему рівнів: 1-й рівень – рівень «освіта»; 2-й рівень – рівень «наука»; 3-й рівень – «продукування новацій». При цьому очевидним є той факт, що між зазначеними рівнями існують не тільки прямі зв'язки, але й так звані «додатні зворотні зв'язки», тобто результати діяльності вищого навчального закладу за третім напрямом – напрямом «продукування новацій» – неодмінно впливають і на його другий напрям – рівень «наука», відповідно посилюючи або послаблюючи цей напрям. Аналогічна залежність існує і між другим та першим рівнями: «наука» - «освіта». Іншими словами, успіх або неуспіх ВНЗ у продукуванні новацій неодмінно впливає як на рівень науки, так і на якість освіти в цьому навчальному закладі, відповідно підвищуючи або знижуючи їх. Така ієрархія складових ВНЗ багатьма науковцями трактується як його інноваційний потенціал [4].

Дотримуючись такого підходу, можна зробити деякі висновки:

1. Необхідною умовою формування інноваційного клімату вищого навчального закладу є виражена наявність у його діяльності трьох складових: «освіта», «наука» і «продукування новацій».

2. Достатньою умовою створення інноваційного клімату ВНЗ є виражена розвиненість, збалансованість та активна взаємодія зазначених складових, необхідний рівень яких визначається наявністю стійкої системи вертикальних активних зв'язків між ними (рис. 1).

Рис. 1. Основні складові процесу формування інноваційного клімату ВНЗ.

3. Стійка система вертикальних активних зв'язків між «освітою», «наукою» і «продуктуванням іновацій» у вищому навчальному закладі забезпечується ефективною системою горизонтальних зв'язків між його структурними підрозділами (кафедрами).

Можна стверджувати те, що рівень інноваційного клімату ВНЗ визначається активністю системи вертикальних зв'язків, яка, у свою чергу, ґрунтується на системі горизонтальних зв'язків.

Відомо, що система горизонтальних внутрішніх зв'язків вищого навчального закладу – це сукупність зв'язків, які виникають між різними кафедрами ВНЗ у процесі здійснення ними навчальної та науково-дослідної діяльності. Саме наявність такої системи і забезпечує можливість продуктування «справжніх» інноваційних проектів, оскільки їх реалізація завжди відбувається за участі науковців різних кафедр (тобто представників різних галузей науки). Однак у цьому випадку є одна принципова особливість: в основі будь-якої іновації лежить наукова ідея, що розроблена, як правило, науковцями однієї кафедри (так би мовити,

профільної кафедри з точки зору спрямованості інновації), при цьому її реалізація досить часто забезпечується участю науковців кількох кафедр.

Генеруючи наукову ідею, «профільна» кафедра тим самим створює своєрідний внутрішній «інноваційний тиск» для інших кафедр, які є потенційними учасниками процесу впровадження цієї ідеї в реальну інновацію. У результаті «відстаючі» кафедри змушені підтягуватись до того рівня, який визначається рівнем окресленої наукової ідеї та рівнем її реалізації, що неодмінно приводить до розширення «вузьких» місць процесу інноваційної діяльності вищого навчального закладу. При цьому слід зауважити, таке «розширення» нерідко супроводжується ефектом «конвергенції інновацій» [3, с. 57]. Виникнення такого ефекту безпосередньо впливає на систему вертикальних і горизонтальних зв'язків між складовими ВНЗ, тим самим об'єктивно покращує його внутрішній інноваційний клімат.

Таким чином, інноваційна діяльність у вищому навчальному закладі не відбувається сама по собі. Для її здійснення необхідні певні сприятливі фактори, серед яких найважливіше місце належить формуванню інноваційного клімату у ВНЗ.

До зовнішнього інноваційному клімату належить політика держави у сфері законодавства та податкової системи, попит виробництва і бізнесу на продукти інноваційної діяльності ВНЗ. Важливим елементом зовнішнього інноваційного клімату у ВНЗ є також якість підготовки студентів, оскільки від нього залежить успішність реалізації інноваційних освітніх програм у вищих навчальних закладах.

Важливою складовою внутрішнього інноваційного клімату виступає наявність ініціативних висококваліфікованих працівників, здатних генерувати і впроваджувати нові ідеї, а також грамотних керівників, готових адекватно сприймати необхідність змін і здатних здійснювати організаційні та управлінські інновації у ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимиров А. И. Об инновационной деятельности вуза : монографія / А. И. Владимиров. – М. : ООО «Изд. Дом НАДРА», 2012. – 72 с.
2. Вовканич С. Й. Соціогуманістичний контекст наукомісткої економіки інноваційного суспільства / С. Й. Вовканич // Економіка України. – 2005. – № 3. – С. 42 – 48.
3. Гречаник Б. В. Інноваційноспрямований розвиток підприємств: організаційно-економічні аспекти : монографія / Б. В. Гречаник. – Львів : Ін-т регіон. досліджень НАН України; Івано-Франківськ : Західноукраїнський економіко-правничий університет; Івано-Франківськ : ПП «Супрун», 2007. – 187 с.
4. Барбаш В. А. Інноваційне середовище на базі університету дослідницького типу [Електронний ресурс] / В. А. Барбаш, К. О. Бояринова. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/PSPE/2008-2/Boyarinova_208208.htm. – Заголовок з екрана.

ФОРМИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОГО КЛИМАТА В ВУЗЕ

Климова Г.П.

Статья посвящена теоретико-методологическому анализу формирования инновационного климата в высшей школе. Проанализированы внутренние и внешние факторы, влияющие на этот процесс. Рассмотрена иерархия составляющих вуза («образование» – «наука» – «производство новшеств») как его инновационный потенциал.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационный климат в высших учебных заведениях.

FORMATION OF INNOVATIVE ENVIRONMENT

Klimova G.P.

The article is devoted to the theoretical and methodological analysis of the formation of the innovative environment in system of higher education. The internal and external factors affecting this process are analysed. A hierarchy of components in system of higher education ("Education" - "Science" - "Production innovations") as its capacity to innovate is considered.

The basic criterion, which determines the efficiency of the process of creation and use of innovations in system of higher education, is its innovative potential that describes the ability of system of higher education to implement innovative processes. Innovative potential of universities is a combination of different types of resources, including tangible, intangible,

financial, human, intellectual and other resources required for the successful implementation of innovative activity.

Innovative potential of universities consists of three groups of indicators: 1) indicators of quality of educational services, 2) performance balancing infrastructure of the university and 3) the results of the performance of system of higher education (social, economic, environmental, etc.).

State university innovative potential depends on the innovative environment, the characteristics of which are often crucial for the realisation of innovative purposes.

A necessary condition for the formation of innovative environment of system of higher education is expressed in the availability of its three components, "education", "science" and "production innovations."

The sufficient condition for the formation of innovative environment in universities is expressed in sophistication, balance and active interaction of these components, the required level of which is determined by the availability of a stable system of vertical active connections between them.

Vertical system of active connections between "education ", "science " and "production innovations" in system of higher education provides an effective system of horizontal connections between the structural units (departments).

The external environment is the innovative policy in legislation and tax system, the demand of the products and business innovative university. Important element of external innovative environment in university is the quality of students, as it determines the success of innovative educational programs in system of higher education.

An important component of internal innovative environment is the availability of skilled employees, which are capable of generation and implementation of new ideas, and competent leaders that are ready to perceive the need for change and are able to carry out organisational and managerial innovations in system of higher education.

Keywords: innovation, innovative environment, system of higher education.

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Ю. В. Пасмор,

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

У статті досліджуються проблеми впровадження інтерактивних форм навчання в освітню діяльність українських і зарубіжних ВНЗ крізь призму інформаційно-комунікаційних технологій. Актуалізується використання засобів інтерактивної взаємодії у спеціалізованому комунікаційному освітньому середовищі.

Ключові слова: *інтерактивні форми навчання, інформаційні освітні технології, освітня комунікаційна взаємодія.*

Український і зарубіжний досвід впровадження сучасних інформаційних технологій в освітню практику вищих навчальних закладів (ВНЗ) є запорукою забезпечення ефективного навчання за рахунок підвищення рівня інформативності, інтерактивності використання інформаційних електронних ресурсів, навчальних електронних комплексів, електронних бібліотек і автоматизованих систем управління освітньою діяльністю.

Аналіз діяльності багатьох ВНЗ у напрямі розробки і впровадження інтерактивних форм та елементів дистанційного навчання показує, що розвиток інформаційно-комунікаційних освітніх технологій, формування електронного освітнього середовища традиційно відбуваються такими шляхами:

- ♦ активна інформатизація деканатів, кафедр, бібліотек, навчальних частин, автоматизація процесів освітньої діяльності;
- ♦ формування нового освітнього простору інтерактивного навчання;
- ♦ застосування елементів електронного навчання через використання повнотекстових масивів інформації, потрібної для забезпечення цілей освітньої діяльності;
- ♦ надання студентам широкого доступу до локальних сервісів ВНЗ із використанням засобів обчислювальної техніки (Інтернет, сканування, електронна пошта тощо).

Отже, комплексне оновлення всієї системи інформаційного забезпечення ВНЗ допоможе вирішити проблему модернізації національної освіти на рівні розвитку науково-педагогічної діяльності, переходу до принципів і форм відкритої освітньої комунікації, яка будується на забезпеченні гнучкого доступу до освіти з урахуванням географічних, соціальних і часових обмежень [7]. Підтвердженням цьому є те, що останніми роками у вишах більш широкого розповсюдження набула технологія електронної освіти (e-learning), яка базується на застосуванні hi-tech і включає:

- методику мультимедійного off-line і on-line навчання;
- навчально-методичне забезпечення освітнього процесу інформацією на електронних носіях, засобами on-line користування;
- використання аудіо- і відеосупроводу в освітній діяльності;
- поступове формування інноваційного середовища отримання знань.

Слід сказати, що в Україні і за кордоном зроблені відповідні кроки щодо створення інфраструктури дистанційної освіти, на управлінських рівнях приймаються інноваційні рішення, які сприяють урізноманітненню форм навчальної діяльності, заснованої на активному використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Наприклад, європейські організації за пріоритетний напрям вважають підвищення якості дистанційної освіти, що передбачає розробку нових інтерактивних курсів, їх

адміністрування і підтримку. За прогнозами дослідної компанії IDC четверта частина обсягу європейського ринку дистанційної освіти у сфері високих технологій представлена в он-лайн (Нідерланди, Швеція, Англія). У Великій Британії більш ніж 50 % програм на отримання ступеня магістра в галузі управління проводиться з використанням інтерактивних методів Інтернет-комунікацій. Згідно з планом Міністерства освіти Китаю користувачами Інтернет-сервісів стали понад 8 млн. студентів китайських вищих навчальних закладів. Ісландія є країною світу з найбільшим індексом Інтернет-активності (98%), У США користуються Інтернетом – 77%, у Росії і Україні – відповідно 43% і 34% [5, 6].

В Україні серед відомих осередків, що діють у напрямі інформатизації освітньої діяльності, можна назвати, зокрема, Міжнародний дослідно-навчальний центр інформаційних технологій та систем (<http://www.dlab.kiev.ua/>). Це – перша освітня організація в нашій державі, що має досвід у розробці та впровадженні курсів дистанційного навчання. Активно працює Лабораторія віртуального дистанційного навчання на базі Харківського технічного університету радіоелектроніки (ХТУРЕ) (<http://vdll.kture.kharkov.ua/>). Проект "Distance Learning" (<http://www.distance-learning.com.ua/>) виконує «Центр сприяння об'єднанню світових інформаційних мереж університетів» (UniNet), що ставить за мету популяризацію і розвиток комп'ютерних технологій дистанційного навчання в Україні. Спеціалісти UniNet проводять дослідження технологій і розробляють програмні продукти, призначені для автоматизації процесу інтерактивного дистанційного навчання та підвищення ефективності самостійної роботи студентів. Засновником Центру є Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Українська система дистанційного навчання (UDL System) (<http://www.udl.org.ua/>) – це партнерська організація, що об'єднує вищі навчальні заклади, науково-дослідні інституції, банки, корпорації та неприбуткові організації для створення нової якості отримання знань за допомогою інноваторського

застосування прогресивних інформаційних технологій в освіті. Цілі UDL System такі:

- поширювати обсяг освітніх послуг в Україні, застосовуючи веб-технології з тим, щоб зробити процес навчання та дослідницької роботи ефективнішим, доступнішим та більш інтерактивним;
- надавати освітні послуги через дистанційне навчання, використовуючи CD-ROM, електронну пошту та Інтернет;
- забезпечувати професійний розвиток та підвищення кваліфікації, інформаційної культури в галузі дистанційної освіти, розробку on-line курсів та їх викладання дистанційно;
- займатися вивченням ринку і просуванням методів та технологій дистанційного, інтерактивного навчання;
- створювати спільний портфель курсів або електронних навчальних комплексів (ЕНК) та розробляти професійні сертифіковані програми і пропонувати їх студентам, науковцям, керівникам та корпораціям у межах партнерства з розвитку дистанційного навчання (Partnership for Distance Learning Development (PDL D));
- надавати підтримку і допомогу університетам у використанні технології мультимедійної телекомунікаційної мережі для ефективнішого просування їх продуктів та послуг у бізнес-освітнє середовище;
- проводити науково-дослідну роботу з питань педагогіки, дидактики і методики викладання у віртуалізованому середовищі; забезпечувати ресурсами, інформацією та поширювати засоби дистанційного навчання в бізнес-освіті.

Ще один Український центр дистанційної освіти (УЦДО) (<http://udec.ntu-kpi.kiev.ua/>) є структурним підрозділом Національного технічного університету України – Київський політехнічний інститут (НТУУ "КПІ"). Він включає відповідні департаменти: інформаційних технологій та технічного забезпечення дистанційних технологій навчання; навчально-

методичного забезпечення; нормативно-правового супроводу; маркетингу та міжнародних проектів. УЦДО розробляє:

- концепції дистанційної освіти України ;
- юридичну та правову бази дистанційної освіти України ;
- методичну базу дистанційної освіти України ;
- дистанційні курси на основі сучасних комп'ютерних технологій;
- дистанційні курси з використанням програмних засобів для дистанційного навчання;
- web-сайти у середовищі Lotus-Notes Domino (електронного документообігу), а також
- координує діяльність українських навчальних організацій і ВНЗ у галузі дистанційної освіти;
- забезпечує підготовку, перепідготовку, сертифікацію спеціалістів із використанням сучасних комп'ютерних платформ дистанційної освіти.

Розвиток комп'ютерних технологій і запровадження їх в інформаційно-освітню практику ВНЗ підтверджує необхідність вирішення ними широкого спектра непростих і ресурсомістких завдань, пов'язаних як із удосконаленням самого навчального процесу, так і з підтриманням його інфраструктури. Тому в епіцентрі інноваційної діяльності ВНЗ на інфраструктурному рівні такі кроки: 1) створення нових інформаційно-аналітичних лабораторій, техніко-технологічних, психолого-педагогічних служб, центрів інформаційних технологій, навчально-наукових інформаційних бібліотечних центрів та ін.; 2) інформаційно-видавнича діяльність: виготовлення електронних навчальних продуктів, електронних ресурсів, предметних банків даних, евристичних навчальних програм тощо. Практичний досвід упровадження і використання нових цифрових рішень для підтримки навчального процесу у вищій школі при збереженні класичних освітніх форм діяльності зорієнтований на розповсюдження інтерактивного навчання та централізацію доступу до дистанційної освіти [8].

Процес упровадження дистанційної форми навчання тривалий, він передбачає індивідуалізацію навчального плану й використання спеціалізованого середовища, а також потребує послідовного вирішення окремих питань:

- відповідної регламентації вищим навчальним закладом навчального процесу в межах визначення тем, блоків дисциплін шляхом застосування активних освітніх комунікацій, зокрема, обміну інформацією між студентами і викладачами, студентами та елементами спеціалізованого інформаційного середовища;

- максимального доступу до інформації про заклад, усіх його підрозділів, об'єктів та інформаційних ресурсів, що відповідає вимогам кредитно-модульної системи;

- створення електронних навчально-методичних комплексів (ЕНМК) із дисциплін, що викладаються, які характеризують суб'єктів навчального процесу та його матеріальну базу, визначають рівень професійної підготовленості фахівця. Включення в ЕНМК таких розділів: обсяг навантаження, структура дисципліни та її місце в графіку навчального процесу; робоча програма дисципліни; протокол погодження програми з науково-педагогічними працівниками суміжних навчальних дисциплін (НД); забезпечення відповідної НД необхідною кількістю наукової та навчальної літератури й електронних ресурсів (цифрова бібліотека); методичні розробки з НД; матеріальне забезпечення; регламент вивчення дисципліни; порядок проведення занять; порядок організації проведення курсового проектування; порядок виконання розрахунково-графічних завдань; методика проведення залікових та екзаменаційних сесій із дисциплін та оптимальні критерії оцінювання знань і умінь студентів; схема міждисциплінарних зв'язків; автор (автори) розробленого ЕНМК, номер протоколу та дата розгляду й затвердження комплексу на кафедрі, підпис завідувача кафедри;

- видання навчально-методичних посібників (електронних) за структурою паспорта ЕНМК;

- зосередження новаторських освітніх зусиль, стимулювання появи нових навчальних завдань, що виконуються в режимі он-лайн;
- техніко-технологічне перетворення мережі на комунікаційну платформу, забезпечення можливості спілкуватися за допомогою будь-якого пристрою і будь-якого каналу зв'язку в мережевому спеціалізованому технологічному середовищі, яке є основою для конвергенції даних, голосу, відео- та мобільних комунікацій в єдиній безпечній інтегрованій архітектурі;
- крос-медійні комунікації (інформаційний сервіс розподілу інформації за допомогою ЗМІ);
- організація спеціального психолого-педагогічного, соціально-комунікаційного підрозділу ВНЗ, що здійснює: а) планування поступового, покрокового впровадження дистанційного навчання, б) постійний моніторинг та гнучке методичне і фінансове регулювання системної реалізації нових форм і засобів навчального процесу.

Так, вивчення новацій у діяльності Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» підтверджує наявність високих результатів цілеспрямованої, змістовної, середовищно-організаційної, педагогічно-професійної, функціонально-процесуальної, результативно-аналітичної діяльності ВНЗ. Особлива увага приділяється організаційним основам упровадження інтерактивного, дистанційного навчання, які стосуються розробки графіків навчального процесу та навчальних планів, нормативно-правового забезпечення, системно-технічного забезпечення та стандартизації дистанційного навчання, специфічних форм організації навчального процесу, кадрового забезпечення тощо. При єдності цілей та різноманітності засобів усе це можливе завдяки взаємодії суб'єктів і об'єктів інформаційно-комунікаційного освітнього простору: ректорату – кафедр – деканатів – навчальної частини – наукового сектору – техніко-технологічних структур – інститутів – бібліотеки – студентства та, напевне, матиме очікувані бажані результати. Зокрема, розробка і впровадження в інтерактивне навчання кафедральних електронних

навчальних комплексів (ЕНК) сприятиме вихованню високої мотивації, міцності знань, творчості, комунікабельності, розвитку командного духу, підвищенню цінності індивідуальності, свободі самовираження (розробка власної концепції сайту), як наслідок, акцент буде на діяльності, взаємоповазі, демократичності тощо [3].

Ефективна результативність та бажана інформативність забезпечення навчальних потреб студентів у сучасних технологіях навчання досягаються через консолідацію всіх учасників навчально-педагогічної діяльності з формування інтерактивного освітнього середовища (діяльність менеджерів програмних засобів, методистів навчальних частин вузів, бібліографів-аналітиків, консультантів-комплектаторів, викладацького складу кафедр, спеціалістів інформаційно-кодифікаційних служб тощо). Завдяки тому, що інтерактивні елементи інформаційно-комунікаційного простору мають великий попит серед студентів ВНЗ, ними активно використовуються автоматизовані бібліотечні комплекси; електронні наукові та навчальні ресурси; бази повнотекстових нормативно-правових документів; предметні банки знань; віртуальні довідки і консультації; електронні навчальні комплекси; галузеві профільні Інтернет-ресурси та продукти. ІКТ використовуються як дидактичний інструмент максимальної реалізації інтелектуального і творчого потенціалу студента, створюють умови для осучаснення процесу навчання і контролю знань. Отже, новітні інформаційні ресурси, електронні навчальні комплекси мають будуватися за основними дидактичними принципами, відповідати науковості, необхідності, наочності, свідомості і творчій активності, доступності, систематичності, міцності знань, умінь та навичок, поєднанню колективного підходу в навчанні з індивідуальним, зв'язку навчання і життя [1; 4]. З огляду на це можна таким чином охарактеризувати систему базових вимог до процесу інтерактивного навчання, які й мають забезпечити його ефективність, Це насамперед: 1) відображення науково достовірного знання, знайомство з основами науково-дослідницької роботи, 2) надання лише необхідної інформації з

урахуванням реальності, 3) залучення всіх органів чуття через використання зображувальних, натуральних аудіовізуальних засобів, 4) створення умов для пізнавальної самостійності і творчої активності, розуміння мети та значущості виконуваної роботи, 5) урахування вікових та індивідуальних особливостей, поєднання наукового та емпіричного, 6) дотримання логічної послідовності, спираючись на раніше набуті знання, цілісність відображення, 7) усвідомлення засвоєного матеріалу, 8) врахування психологічних особливостей, рівня обізнаності із цієї теми, інтересів, 9) використання прикладів та завдань, пов'язаних із реальними проблемами, доведення життєвого, практичного значення кожної теми навчання.

Інтерактивні форми навчання та використання системи профільних електронних ресурсів стають засобом підвищення рівня професійної підготовки студентів, розвитку творчої активності, набуття інформаційної компетентності в цілеспрямованому отриманні знань. Серед сучасних інтерактивних педагогічних технологій у ВНЗ активно застосовуються такі методи: ділові ігри (форма узгодженого групового розумового пошуку, що потребує втягнення в комунікацію всіх учасників), case-study (навчання студентів умінню аналізувати інформацію, виявляти ключові проблеми, обирати альтернативні шляхи, рішення), навчальні дискусії (проведення дискусій для окремих груп із конкретної проблеми, що вже вирішена наукою, але є новою для цього контингенту), майстер-класи (демонстрація майстерності високого класу з метою передачі іншим), тренінги (тренування, багаторазове виконання завдань із теми курсу), майстерні (форма передання практичних умінь, засвоєння студентами професійних навичок майбутньої діяльності) тощо [2; 6; 8].

Інтерактивні методи можна застосовувати на різних етапах проведення лекційних і практичних занять шляхом залучення студентів до активних комунікацій, у тому числі за допомогою інформаційних технологій. До таких методів віднесено карту думок, конспекти записів із відповідями на основні положення лекції або семінарського заняття, визначення ключових слів

повідомлення. Вміння виділити в тексті головне, істотне допомагає студентів структурувати текст, зважити та узагальнити необхідну інформацію. Під час вирішення комунікативних завдань ІКТ виступають посередниками в процесі спілкування, а іноді навіть є єдиним засобом зв'язку із зовнішнім середовищем. Важливою в цьому процесі вбачається обов'язковість актуалізації попередніх знань і способів дій через вирішення таких основних педагогічних завдань, як активізація пізнавальної діяльності студентів, психологічне налаштування на роботу, формування установки на співробітництво. Зокрема, за цим інтерактивним методом працюють студенти і викладачі в університетах Німеччини, використовуючи електронні версії ключових положень лекцій, роблять власні доповнення в ході роботи з викладачем. Групова форма навчальної роботи як основа в технології інтерактивного навчання не ізолює студентів один від одного, а, навпаки, дає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги й співпраці, виховує вміння відстоювати власну точку зору, бути експертом із проблемних питань навчальних завдань [9].

В інтерактивних комунікаціях актуалізується використання найбільш природних та інтуїтивно зрозумілих засобів інтерактивної взаємодії – пристроїв дотикової (Touch) технології: смартфонів, ноутбуків, планшетів, електронних книг, інформаційних кіосків, інтерактивних дощок SMART тощо. Сьогодні понад 30 млн. користувачів активно вивчають і використовують продукти SMART, асортимент яких постійно розширюється: інтерактивні дисплеї 52" та 70", інтерактивні столи, інтерактивні сенсорні панелі, інтерактивні рішення для проведення конференцій, системи для перевірки знань студентів, бездротові планшети, аудіосистеми, документ-камери. Світовому освітньому співтовариству на ринку сучасних інформаційних освітніх технологій пропонується також найдосконаліше, трансформоване рішення на базі ПЗ SMART Notebook в цілях реалізації на практиці найбільш популярної в світі концепції змішаного навчання – Blended Education. Це рішення може бути інтегроване до будь-якого профілю

та напряму: робота в аудиторії, робота в невеликих групах, індивідуальне очне або дистанційне навчання [5].

Провідною тенденцією сьогодення є інноваційність в освіті (XXI ст. проголошено ЮНЕСКО «Століттям освіти»), зміст якої нині пов'язаний з інформаційними технологіями, орієнтацією на інтерактивне навчання, доступ до цифрових інформаційних ресурсів та інтелект-навчання для майбутнього. Таким чином, структура й сутність інноваційного навчання відповідатиме характеру і швидкості змін соціальних процесів у суспільстві, а також вимогам відповідності високим європейським стандартам, конкурентоспроможності на ринку сучасних освітніх комунікацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беседіна Л. М. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методична робота у навчальних закладах : метод. посіб. / Л. М. Беседіна, О. І. Сторубльов. – К. : Логос, 2009. – 204 с.
2. Вахрушева Т. Ю. Інтерактивні технології навчання як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / Т. Ю. Вахрушева // Нові технології навчання. – К., 2007. – Вип. 47. – С. 64–69.
3. Лиссабонская декларация. Университеты Европы после 2010 года: многообразие при единстве целей [Електронний ресурс] : Брюссель, 17 апр. 2007 г. / Европ. асоц. ун-тов. – Режим доступу: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Publications/Lisbon_Declaration.pdf. – Заголовок з екрана.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 472 с.
5. Седаметова З. ІТ-освіта 21-го століття: технічні можливості та очікувані навички педагога та учня / З. Седаметова, В. Темненко // Інформатика. – 2011. – № 4/5. – С. 26–32.
6. Старєва А. М. Інтерактивна технологія навчання студентів у вищій школі [Електронний ресурс] / А. М. Старєва. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2005_29/29-5.pdf. – Заголовок з екрана.
7. Табачник Д. Роль ІКТ у створенні єдиного європейського освітнього простору / Д. Табачник // Інформатика. – 2011. – № 4/5. – С. 4–9.

8. Фурс М. В. Интерактивные формы обучения – средство повышения уровня профессиональной подготовки студентов / М. В. Фурс // *Alma mater* : вестн. высш. шк. – 2011. – № 10. – С. 29–33.

9. Шпонтанк І. М. Використання інтерактивних комп'ютерних технологій у навчально-виховному процесі як цілісний творчий підхід щодо формування майбутнього фахівця / І. М. Шпонтанк // *Безпека життєдіяльності*. – 2010. – № 12. – С. 6–8.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Пасмор Ю. В.

В статье исследуются проблемы внедрения интерактивных форм обучения в образовательную деятельность украинских и зарубежных ВУЗ через призму информационно-коммуникационных технологий. Актуализируется использование способов интерактивного взаимодействия в специализированной коммуникационной образовательной среде.

Ключевые слова: интерактивные формы обучения, информационные образовательные технологии, образовательное коммуникационное взаимодействие.

INTERACTIVE FORMS OF EDUCATION THROUGH THE LENS OF INFORMATION - COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Pasmor U. V.

In the article the problems of the implementation of the interactive forms of the study into the educational activity of the Ukrainian and foreign higher educational establishments through the prisms of the information -communication technologies have been investigated. The use of the methods of the interactive interaction in the specialized communication educational environment have been actualized.

Studying innovations in the National University of "Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise" confirms good results focused, substantive, environmental, organizational, pedagogical and professional, functional and procedural, efficiently and analysis activities of high school. Particular attention is paid to the organizational framework implementation of interactive, distance learning related to the development of training process schedule and training plans, regulatory support, system and technical support and standardization of e-learning, specific forms of school organization and staffing.

Development and implementation in interactive learning departmental e-learning systems will educate high motivation, strength, knowledge, creativity, communication skills, team spirit development, enhance the value of individuality, freedom of expression (developing their own

concept of site) as a consequence of the focus will be on activities, mutual respect, democracy, etc.

Key words: interactive forms of education, information educational technologies, educational communication interaction.

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Л. С. Шевченко,

доктор економічних наук, професор

*Національного університету «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»*

У статті досліджено зміст понять «інноваційна діяльність» та «інновація» стосовно освітньої сфери. Розмежовано освітні інновації (педагогічні, освітньо-технологічні, науково-методичні) та інновації в освіті (науково-технологічні, інфраструктурні, економічні, соціальні, юридичні, управлінські). Охарактеризовано їх форми та умови впровадження. Розкрито сутність інноваційної освіти.

***Ключові слова:** вища освіта, університет, інноваційна діяльність, освітні інновації, інновації в освіті, інноваційна освіта, управління інноваціями в освіті.*

Постановка проблеми. Провідні країни світу у своєму розвитку дедалі більше просуваються до інноваційного суспільства. Головним інноваційним ресурсом суспільства стають знання, а його основним постачальником – сфера вищої освіти. Набувають актуальності інноваційна діяльність та інноваційний розвиток університетів: формування їх інноваційної інфраструктури, організація університетами малих наукоємних підприємств, підготовка кадрів для інноваційної діяльності та випуск фахівців за інноваційною моделлю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У такому контексті проблему аналізують українські та російські вчені Н. А. Азьмук, О. О. Василець, В. П. Ващенко, В. О. Жукова, М. С. Каллас, Г. П. Клімова, С. В. Кортов, О. О. Крейдер, О. О. Латуха, Г. І. Мальцева, О. С. Марченко,

М. С. Мотишина, Т. Є. Мжачих, Т. Г. Проценко, Є. Н. Черемісіна,
І. П. Черная, О. Г. Шарипа та ін.

Формулювання цілей. Мета статті – систематизувати інновації в освітній сфері та запропонувати напрями їх використання в діяльності вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна діяльність університету спрямовується на створення і освоєння інновацій, тобто оновлення освітніх продуктів і послуг, форм і технологій навчання на різних етапах інноваційного процесу (від появи ідеї або нової технології до її ринкової реалізації) в освітній і науковій сферах, а також післядипломній професійній освіті, що забезпечує необхідну економічну і (або) суспільну вигоду.

Можна погодитися з О. О. Латухою стосовно доцільності виокремлення трьох видів інноваційної діяльності ВНЗ: 1) діяльності зі створення інновацій: виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень, розвитку власної інфраструктури нововведень, виведення на ринок результатів власної дослідницької діяльності, розробки і реалізації комплексних проектів і програм інноваційного розвитку; 2) навчання інноваційній діяльності викладачів, наукових працівників, аспірантів, докторантів, здобувачів, студентів – як фактор відтворення інноваційних кадрів, що має важливе значення в умовах формування економіки знань; 3) власне освітньої діяльності як традиційного напрямку діяльності ВНЗ, доповненого в умовах ринкової економіки створенням різного роду курсів підвищення кваліфікації, проведенням семінарів-тренінгів, «круглих столів» з проблем розвитку галузі тощо [1, с. 10-23].

Стосовно сфери вищої освіти варто розрізняти поняття «освітні інновації» та «інновації в освіті».

Під *освітніми інноваціями* розуміють будь-яку цільову діяльність, організаційне рішення, систему, процедуру чи метод здійснення освітньої діяльності, які суттєво відрізняються від усталеної практики і вперше

використовуються в даній організації та спрямовані на підвищення рівня ефективності функціонування та розвитку організації в умовах конкуренції.

Освітні інновації охоплюють:

1) *педагогічні інновації*: зміну стиля педагогічної діяльності та організації навчально-пізнавального процесу; запровадження інноваційних моделей навчання. Останні перетворюють характер освіти щодо таких її сутнісно та інструментально важливих характеристик, як цільова організація; характер взаємодії викладача зі студентами та їх позиції в ході процесу навчання; ефективна організація навчального процесу, зокрема, з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій тощо (табл. 1) [2];

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика інноваційних моделей навчання [3; 4]

Інноваційні моделі навчання	Ключові особливості	Характеристика традиційної моделі, що розвивається
Контекстне навчання	Інтеграція різних видів діяльності студентів: навчальної, наукової, практичної. Створення умов, максимально наближених до реальних	Збільшення частки практичної роботи студента (з акцентом на прикладну)
Імітаційне навчання	Використання ігрових та імітаційних форм навчання	Збільшення частки активних методів навчання (імітації та імітаційних ігор)
Проблемне навчання	Ініціювання самостійного пошуку студентом знань через проблематизацію викладачем навчального матеріалу	Зміна характеру навчального завдання і навчальної праці (з репродуктивної на продуктивну, творчу)
Модульне навчання	Зміст навчального матеріалу жорстко структурується з метою його максимально повного засвоєння, з обов'язковими блоками вправ і	Специфічна організація навчального процесу в найбільш зрозумілому для студента виді

	контролю щодо кожного фрагмента	
Повне засвоєння знань	Розроблення варіантів досягнення навчальних результатів (на основі змін параметрів умов навчання) для учнів із різними здібностями	Увага на фіксації результатів навчання
Дистанційне навчання	Широкий доступ до освітніх ресурсів, максимально опосередкована роль викладача і самостійна й автономна роль студента	Використання нових інформаційно-комунікаційних засобів і технологій

2) *науково-методичні інновації*: оновлення змісту освітніх програм відповідно до найкращих вітчизняних та зарубіжних аналогів; запровадження інноваційних курсів; створення сучасного контенту навчально-методичних матеріалів (нових підручників та навчальних посібників, науково-методичного та програмного забезпечення);

3) *освітньо-технологічні інновації*: використання нових або вдосконалених технологій навчання (наприклад, дистанційного чи телевізійно-супутникового мережевого навчання, Інтернет-технологій, проектно-організованих технологій тощо); забезпечення студентам і викладачам доступу до електронних бібліотек; створення АСУ навчальним процесом та університетської інформаційної системи.

У більшості випадків освітні інновації є такими, що стимульовані споживачами освітніх послуг. Частина з них належить до інновацій, орієнтованих на задоволення наявної потреби, як-от: гармонізація освітніх і професійних стандартів, залучення представників професійних співтовариств до розробки освітніх програм ВНЗ; участь практиків у навчальному процесі та спільних наукових дослідженнях; розробка інноваційних освітніх програм

за новими напрямками і спеціальностями підготовки [5]. У сфері юридичної освіти такими інноваціями, наприклад, можуть уважатися: а) уведення до навчальних планів курсів, які дають право на комбіновано інтегральний ступінь (право й управління; право й економіка; право і соціологія; право і політологія; право і психологія; право і журналістика тощо), що практикується в університетах США, Великої Британії і Росії; б) запровадження дуальних програм навчання – комбінацій двох програм, кожна з яких відповідає одній конкретній спеціальності і ступеню, що є важливою складовою траєкторії індивідуального навчання. Завдяки спеціально складеному навчальному плану студент може водночас здобувати дві освіти [6]. Найбільш перспективними в цьому плані є відносини між правом та економікою.

Окремі інновації спрямовані на формування та задоволення нових потреб. У постіндустріальному суспільстві, скажімо, на зміну класичним лекційно-семінарським заняттям приходять сучасні проєктні, дискусійні, пошукові формати з високим ступенем самостійності та активності студентів, а також нові когнітивні інститути: дослідницькі мережі, віртуальні лабораторії, які гнучко організують ресурси різних інституцій (університетів, НДІ, промислових лабораторій тощо) для реалізації проривних проєктів у сфері науки і технологій. Найближчим часом прогнозується розробка і застосування в навчальному процесі електронних пристроїв пам'яті, інтегрованих із людським мозком; фармакологічних препаратів, стимулюючих мозкову діяльність; універсальних voice translators, що знімають проблему мовного бар'єру; тримірних електронних стимуляторів, що дають можливість навчати складних маніпуляційних дій [7].

Освітні інновації становлять сутність інноваційної освіти. Економісти-практики вбачають її призначення у створенні оптимального і стійкого навчально-організаційного, науково-методичного і нормативно-адміністративного середовища, що забезпечує підтримку інноваційних підходів до освітнього процесу, які орієнтовані на інтеграцію науково-

освітнього потенціалу ВНЗ і галузевої економічної науки та встановлення партнерських відносин із роботодавцями. Таке розуміння інноваційного розвитку дає можливість університетам реалізувати нові підходи до вибору стратегічних цілей, виходячи не тільки з власних інтересів, а й з інтересів насамперед споживачів продуктів системи інноваційної освіти: суспільства, держави, співробітників, студентів тощо [8; 9, с. 35].

На думку філософів і соціологів, інноваційна освіта є цілеспрямованим процесом виховання та інноваційного навчання людини, має сприяти розвитку її творчих здібностей, навичок самонавчання, тобто формувати її інтелектуальний капітал. Освіта повинна навчати пізнавати реальність і водночас створювати її, не пристосовуватися до об'єктивних змін, а випереджати їх, формуючи дедалі нові трансформації. Основним стає не так нагромадження знань, як здатність знаходити й аналізувати інформацію, виділяти ключову проблему і переносити отримані раніше знання на нову ситуацію [10]. «Кінцевий результат інноваційної освіти, – пише В. П. Ващенко, – виявлення і розвиток у того, хто навчається, здатності бачити те, чого інші не бачать, усвідомлювати побачене, маючи потенційну можливість створення чогось нового, шукати шляхи породження цього нового не новизни ради, а для подолання тих чи інших деструктивних процесів та їх наслідків. Саме в такому контексті прагнення до оновлення повинно сприйматися як рушійна сила інновацій» [11].

Інновації в освіті є більш широким поняттям, ніж освітні інновації. Окрім останніх, вони охоплюють науково-технологічні, інфраструктурні, економічні, соціальні, юридичні, управлінські та інші інновації.

Науково-технологічні інновації – це результати наукових досліджень і розробок, що мають форму об'єктів інтелектуальної власності і передаються для впровадження і застосування у виробництві. Такі інновації потребують тісної інтеграції ВНЗ із науково-промисловим комплексом та використання матеріальної бази підприємств для свого впровадження. Важливою умовою їх виникнення є наявність інноваційної інфраструктури в регіоні та самому

університеті. Головними суб'єктами науково-технологічних інновацій у розвинених країнах є підприємницькі університети, які не просто взаємодіють із промисловістю, а здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності (інтелектуальну власність), тобто заробити прибуток і залучити додаткові фінансові ресурси. Досвід США вказує на дві моделі функціонування таких університетів [12]: 1) університет-підприємець, кафедри й факультети якого пропонують ринку нові науково-навчальні продукти; 2) університет підприємницький за результатом, який надає можливість викладачам, студентам і випускникам виходити на глобальні ринки із заснованими ними інноваційними компаніями. Наприклад, університети Стенфорда і Берклі (штат Каліфорнія), виконуючи замовлення з боку великих корпорацій і Пентагона, фактично створили світовий центр високих технологій, відомий як «Кремнієва долина». Поява багатьох нових галузей економіки в другій половині ХХ століття стала наслідком великих відкриттів, зроблених саме в підприємницьких університетах (табл. 2).

Таблиця 2.

Вплив технологій на виникнення нових галузей [13]

Період	Нова технологія	Університет, у якому було розроблено технологію	Галузь, яка виникла на базі нової технології
1940-і роки	Електронний калькулятор	Університет Пенсільванії (США)	Виробництво комп'ютерів
1960-ті роки	Оптичні волокна	Массачусетський технологічний інститут (США)	Телекомунікації
1970-ті роки	Вегетативне розмноження (клонування) ДНК	Стенфордський університет (США)	Біотехнології
1980-ті роки	Суперкомп'ютери	Університет Іллінойсу (США)	Інтернет

Багато хто з дослідників уже ставить питання про створення університетів четвертого покоління – мультіверситетів, трансуніверситетів.

Прообрази цих віртуальних університетів уже є у світі (наприклад, Всесвітній ядерний університет). Їх місія – освіта людей, підготовка транспрофесіоналів, здатних жити і працювати в глобальній творчій цивілізації, згідно з імперативами сумісно-творчої діяльності: єдність індивідуальної, соціальної, культурної, моральної і духовної творчості [14].

Реалізація науково-технологічних інновацій потребує *інфраструктурних інновацій* вищої школи. Управління інноваційними проектами університетів не можливе без створення інноваційно-активних підрозділів самих ВНЗ (кафедр, центрів, інститутів, лабораторій), які б забезпечували трансфер технологій та інтелектуальної власності. Крім того, університети повинні брати участь у формуванні мережі малих підприємств наукоємного бізнесу, високотехнологічних кластерів реального сектору економіки на рівні регіону і національної економіки, наукових, дослідницьких парків, технопарків, бізнес-інкубаторів. Актуальною залишається і робота з розвитку законодавчої, фінансової, матеріально-технічної бази інноваційної діяльності університетів.

В умовах поглиблення ринкових відносин у сфері освіти особливої актуальності набули *економічні інновації*. У розвинених країнах більшість із них стосуються диверсифікації джерел фінансування ВНЗ, залучення приватних інвестицій, створення фондів цільового капіталу. Найбільш цікавими для практики вітчизняних університетів можуть стати такі інновації:

- ваучерна освіта як максимальна наближена до фінансування, орієнтованого на попит і внутрішні потреби ВНЗ, але здійснюваного безпосередньо споживачами освітніх послуг. У 80-ті рр. її запровадили у Великій Британії, країнах Латинської Америки, частково у США. У Великій Британії ваучери зараз використовують у системі початкової і середньої освіти, а в деяких штатах США – у системі середньої та вищої професійної освіти;

- довгострокове залучення фінансових пожертвувань від випускників, індивідуальних і корпоративних донорів з метою створення ендаументів – фондів цільового капіталу, що використовуються ВНЗ на суспільно значущі цілі. Значні пожертвування ще в ХІХ ст. одержували такі університети США, як Гарвард, Єль, Принстон, Колумбія, Дартмут. Провідним промисловцям і бізнесменам зобов'язані своїм зростанням великі католицькі університети США, серед яких Нотр Дам, Бостон Коледж, Фордгам, Джорджтаун та інші. У Росії свої ендаументи мають багато ВНЗ Москви і Санкт-Петербурга, Томський державний університет;

- випуск облігацій, до якого у 2010 р. звернувся Кембриджський університет (Велика Британія), уперше за 800 років не знайшовши іншого шляху фінансування університетського містечка, музейних та освітніх центрів (400 млн ф. ст.). Шляхом випуску облігацій під час нинішньої економічної кризи пішли Гарвардський та Принстонський університети США, залучивши \$2,5 млрд і \$1 млрд відповідно;

- корпоратизація і приватизація державних університетів; розвиток непрофільної діяльності; запровадження нових інструментів державного управління бюджетами університетів із використанням грантів, позик, що повертаються умовно, гарантій та страхування, механізмів пайової участі.

До *соціальних інновацій* відносять соціальну підтримку студентів і викладачів ВНЗ; створення безпечних умов навчання та позанавчальної діяльності студентів, формування соціально відповідального ВНЗ. Від останнього очікують забезпечення сучасної якості вищої освіти; відповідності знань та здобутих студентами навичок попиту на ринку праці; суспільно корисної діяльності студентів ВНЗ як майбутніх спеціалістів. На наш погляд, університет (ВНЗ) буде прагнути соціальної відповідальності, якщо суспільство запровадить постійний громадський контроль за його діяльністю у формі звітування про свої дії і вчинки, реалізацію місії і цілей. У західних країнах одним із перших соціальних звітів став маніфест Чиказького університету «Report on the University's Role in Political and Social Action»

(1967 р.). Каліфорнійський університет Берклі тривалий час випускає спеціальний бюлетень для громадськості «A Newsletter for Neighbors of the University of California», у якому обґрунтовується соціальна й економічна корисність ВНЗ для суспільства, вплив університету на життя місцевого ком'юніті. У РФ перший соціальний звіт подав Владивостоцький державний університет економіки й сервісу в 2005-2006 рр. В Україні така інноваційна форма взаємодії ВНЗ із громадськістю могла б сприяти формуванню позитивного іміджу та зміцненню ділової репутації ВНЗ, залученню інвестицій, покращенню позицій вітчизняних ВНЗ у міжнародному освітньому середовищі.

До *юридичних інновацій* дослідники відносять перехід на нову організаційно-правову форму – автономну освітню установу, а також ініціативну діяльність ВНЗ із напрацювання пропозицій щодо удосконалення освітнього законодавства [5, с. 11].

Упровадження інновацій у діяльність ВНЗ є достатньо складним процесом. Воно має здійснюватися на стратегічному та оперативному рівнях. Стратегічний менеджмент інновацій в освіті повинен спрямовуватися на підвищення цінності освітніх послуг, формування нових освітніх послуг і нових ринків (груп споживачів), зайняття лідируючих позицій у своїй сфері. Актуальними напрямками стратегічної діяльності українських ВНЗ можна вважати: створення сучасної системи безперервної професійної освіти, у тому числі перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів, післядипломного навчання випускників ВНЗ; підготовку за програмами подвійних дипломів; розвиток транснаціональної вищої освіти. Оперативний менеджмент інновацій в освіті є засобом реалізації стратегічних інновацій і передбачає створення інноваційної інфраструктури ВНЗ та системи забезпечення якості освітньої, наукової та інноваційної діяльності: моніторинг її ефективності; розроблення системи внутрішньої та зовнішньої оцінки діяльності ВНЗ (наприклад, міжнародної акредитації освітніх програм, незалежної інституціональної системи оцінки діяльності ВНЗ).

Водночас упровадження інновацій в освіті потребує інновацій у самому процесі управління університетом. *Управлінські інновації* слід спрямовувати на вдосконалення форм організації навчального процесу та управління ВНЗ: перехід до маркетингової орієнтації навчальних закладів; запровадження проектно-орієнтованої системи управління ВНЗ; використання методології стратегічного, конкурентного менеджменту, менеджменту якості, принципів мережевої взаємодії ВНЗ; формування суб'єктів державно-суспільного управління вищою освітою (спостережних, опікунських рад тощо). Розвиток управлінських інновацій свідчить про реальну автономізацію ВНЗ.

Висновки. Українські університети мають значний потенціал і численні перспективи в галузі інноватики. Однак їх інноваційна діяльність розбалансована, не має потрібного фінансування, а науково-педагогічні кадри не мотивовані до інноваційної освіти. Тим не менш типологізація інновацій університетів указує на можливі напрями і результати їх інноваційної діяльності, є корисною для розробки інноваційної стратегії та вибору портфеля інвестиційних проектів університету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Латуха О. А. Комплексная оценка инновационной деятельности вуза: теоретические и методологические аспекты : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / О. А. Латуха. – Новосибирск, 2007. – 23 с.
2. Жукова В. О. Інноваційна модель розвитку вищого навчального закладу як чинник забезпечення високої якості підготовки фахівців [Електронний ресурс] / В. О. Жукова. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/52.pdf. – Заголовок з екрана.
3. Коваленко Е. М. Инновационные образовательные технологии и их внедрение в вузе [Електронний ресурс] / Е. М. Коваленко. – Режим доступу : <http://www.universitys.ru/j/images/stories/nir/10/Kovalenko.pdf>. – Заголовок з екрана.
4. Шабанов А. Г. Образовательная среда инновационного вуза [Електронний ресурс] / А. Г. Шабанов. – Режим доступу : http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/02_2009/06.pdf. – Заголовок з екрана.

5. Мотышина М. С. Особенности классификаций инновации вузов / М. С. Мотышина, О. Г. Шарипа // Правовое поле современной экономики. – 2012. – № 10. – С. 7–11.
6. Быкадорова А. Идеальный университет: утопия, как она есть [Электронный ресурс] / А. Быкадорова. – Режим доступа : [http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-
www.woa/wa/Main?textid=1983&level1=main&level2=articles](http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-
www.woa/wa/Main?textid=1983&level1=main&level2=articles). – Заголовок з экрана.
7. Володин Н. Н. Концепция инновационного развития университета : доклад на заседании Ученого совета Российского государственного медицинского университета имени Н. И. Пирогова 02.03.2009 года [Электронный ресурс] / Н. Н. Володин. – Режим доступа : <http://www.rsmu.ru/3820.html>. – Заголовок з экрана.
8. Черемисина Е. Н. Инновационная практика подготовки IT-специалистов в университете «Дубна» [Электронный ресурс] / Е. Н. Черемисина, О. А. Крейдер. – Режим доступа : <http://www.spkurdyumov.narod.ru/Obrazo.htm#Ob951>. – Заголовок з экрана.
9. Мальцева Г. И. Социальное измерение инновационного образования / Г. И. Мальцева, И. Г. Черная // Университетское управление: практика и анализ. – 2010. – № 1. – С. 35–40.
10. Шитов С. Б. Интеллектуальный капитал общества знаний / С. Б. Шитов // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2009. – № 33(171). Философия, Социология. Культурология. – Вып. 14. – С. 54–58.
11. Ващенко В. П. Инновационное образование: обусловленность и сущность [Электронный ресурс] / В. П. Ващенко. – Режим доступа : http://www.riep.ru/works/almanach/0001/almanach0001_219-226.pdf. – Заголовок з экрана.
12. Кобзева Л. В. Предпринимательский университет: как университету встроиться в экономику в новом десятилетии [Электронный ресурс] / Л. В. Кобзева. – Режим доступа : http://www.innclub.info/wp-content/uploads/.../кобзева_56_обр_00_ИТР.doc. – Заголовок з экрана.
13. Ботнева Н. Ю. Образование и его влияние на рост экономики [Электронный ресурс] / Н. Ю. Ботнева, В. Н. Филаткин. – Режим доступа: <http://www.ibl.ru/konf/021210/105.html>. – Заголовок з экрана.
14. Малиновский П. Вызовы глобальной профессиональной революции на рубеже тысячелетий [Электронный ресурс] / П. Малиновский. – Режим доступа : <http://www.rusrev.org/content/review/default.asp?shmode=8&ida=1755&ids=143>. – Заголовок з экрана.

ТИПОЛОГИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИННОВАЦИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СФЕРЕ

Шевченко Л. С.

Исследовано содержание понятия «инновационная деятельность» и «инновация» применительно к образовательной сфере. Разграничены образовательные инновации (педагогические, научно-методические, образовательно-технологические) и инновации в образовании (научно-технологические, инфраструктурные, экономические, социальные, юридические, управленческие). Охарактеризованы их формы и условия внедрения. Раскрыта сущность инновационного образования.

Ключевые слова: высшее образование, университет, инновационная деятельность, образовательные инновации, инновации в образовании, инновационное образование, управление инновациями в образовании.

TYPOLOGY OF INNOVATIVE ACTIVITY AND INNOVATIONS IN EDUCATION SECTOR

Shevchenko L.S.

The article deals with the concept of "innovative activity of the University". The latter is aimed at updating educational products and services, forms and learning technologies at different stages of the innovation process (from the appearance of an idea or a new technology to its market sales) in education, research and postgraduate professional education that provides the necessary economic and (or) social benefit.

The necessity to distinguish between "educational innovations" and "innovations in education" is well-proven.

Educational innovations include: 1) the pedagogical innovations that involve changing the style of teaching and the organization of the educational process, and 2) scientific and methodical innovations – updating content curricula and teaching materials in accordance with the best domestic and foreign counterparts, introducing innovative courses, and 3) the educational and technological innovations related to the use of new or improved educational technology training. Educational innovations are the essence of innovative education.

Innovations in education are a broader concept than educational innovation. They absorb: 1) scientific and technological innovations as a result of scientific research and development that have the form of intellectual property and transferred for implementation and application in production. The main subject of scientific and technological innovations is entrepreneurial universities, and 2) infrastructural innovations – the creation of innovation-active university departments (centers, institutes, laboratories), which would provide management of innovation

projects, transfer of technologies and intellectual property, forming a network of small high-tech business enterprises, high-tech clusters of the real sector of economy and others, and 3) economic innovations, most of which relate to diversify sources of funding universities, and 4) social innovations aimed at social support for students and university teachers, creating a safe learning environment and extracurricular activities of students, forming of socially responsible university, and 5) legal innovations related of the autonomy of the university, elaboration of proposals for improving education legislation.

Implementation of innovations in university activities should be carried out at the strategic and operational levels. However, it requires innovations in the process of managing the university.

Key words: higher education, university, innovative activity, educational innovations, innovations in education, innovative education, management innovations in education.

ІНВЕСТИВАННЯ В СИСТЕМУ ОСВІТИ, ПІДГОТОВКУ ТА ПЕРЕПІДГОТОВКУ КАДРІВ

Н. М. Вапнярчук,

*кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

У статті досліджуються питання, пов'язані з інвестуванням у систему освіти, підготовку та перепідготовку кадрів. Сформульовано визначення понять «професійна підготовка громадян», «професійна перепідготовка працівників» та «підвищення кваліфікації працівників». Внесено пропозиції щодо вдосконалення трудового законодавства у цій сфері.

***Ключові слова:** працівник, освіта, інвестування, людський капітал, підготовка, перепідготовка, підвищення класифікації.*

В умовах інтелектуального й технічного переоснащення виробництв на сьогодні важливого значення набуває рівень знань, умінь і навичок працівника. Освіта є тим складником суспільного життя, який визначає рівень інтелектуалізації всіх його сфер, спроможність сприйняття, розробки й застосування новітніх технологій і гуманітарних ідей, принципів і норм правовідносин у державі. Освіта – найважливіший фактор розвитку економіки, яка базується на знаннях. Як зазначає А. О. Муравйова, «гарна освіта та вмілі люди – це ключ до створення, розповсюдження й ефективного використання знань» [1, с. 142].

Відповідно до Закону України «Про освіту» основною метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного

вибору, збагачення на цій підставі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [2]. У соціальному вимірі освіта є домінуючою підсистемою суспільства, що (а) визначає рівень і якість розвитку економіки та праці, (б) виступає стратегічним ресурсом функціонування державних і політичних структур, (в) є фундаментальною засадою процесу соціалізації особистості [3, с. 36].

Для забезпечення якісної освіти, рівного доступу до неї для всіх громадян необхідна інституціональна перебудова освітньої системи на основі її ефективної взаємодії з ринком праці. Економіка завтрашнього дня – це інноваційна економіка знань, інвестиційних проектів і наукоємних технологій. Для подолання розриву, що постійно зростає, між змістом освіти, освітніми технологіями, структурою освітньої сфери, рівнем кадрового потенціалу системи освіти та потребами економіки в нових умовах необхідно створити механізми, що були б зорієнтовані не лише на внутрішні соціально-економічні потреби країни, а й на забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку праці.

Інтенсивність розвитку науки й техніки, інноваційні процеси, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя, спричиняють гостру необхідність у відповідній кількості високваліфікованих працівників. Утім, все це стане можливим лише за умови професійного зростання працівника, тобто професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Професійна підготовка, підвищення кваліфікації й перепідготовка громадян є найважливішим чинником активної політики зайнятості населення та спрямовані на розвиток трудових ресурсів, забезпечення продуктивної, вільнообраної зайнятості громадян, посилення їх соціальної захищеності за допомогою підвищення росту професійної майстерності, професійній мобільності й конкурентоспроможності на ринку праці.

Як зазначає І. В. Бушмарін, «роль грамотно підготовлених трудових ресурсів в еволюції економіки й суспільства в цілому стає винятково

значимою. Пов'язано це з тим, що з розширенням і поглибленням (особливо в останні два десятиліття) науково-технічної основи економіки, освоєнням високоскладних технологій і поширенням мікрокомп'ютерної техніки (другий етап НТР у знаряддях праці датується приблизно початком 80-х років), а також входженням громадського виробництва в інформаційну стадію, воно вже не може обходитися без масової творчої діяльності. Вперше в історії продуктивні сили виявилися на такому рівні, за якого їх еволюція стає можливою лише в умовах творчої активності працівників пригніченої частини професій і видів діяльності. Для цього потрібен усебічний і передусім творчий розвиток людини на всіх стадіях виховання, шкільного й вузівського навчання, прищеплення інтересу до наукових досліджень і творчого підходу до трудової діяльності. Підвищення інтелектуального потенціалу трудових ресурсів – один із головних напрямів соціальної еволюції сучасного суспільства, що набуває величезного загальнодержавного та глобального значення» [4, с. 113].

На сьогодні чинний Кодекс законів про працю України та проект Трудового кодексу України не дають легального визначення понять «професійна підготовка громадян» «професійна перепідготовка працівників» та «підвищення кваліфікації працівників». У науці трудового права існують різні думки щодо трактування цих категорій.

Так, К. О. Голікова перепідготовку працівників розуміє як право працівника на отримання додаткового освітньо-кваліфікаційного рівня з відривом від роботи, без відриву від роботи або із частковим відривом від роботи, а підвищення кваліфікації працівників розглядає як процес формування знань, умінь і навичок працівників, що є безперервним і починається з моменту отримання працівником певного освітньо-кваліфікаційного рівня [5, с. 7]. Із погляду О. Хамайдюк, перепідготовка працівників – це професійно-технічне навчання, яке спрямоване на оволодіння іншою професією працівниками, які отримали вже первинну професійну підготовку. Вона проводиться з метою навчання працівників, які

вивільняються у зв'язку з перепрофілюванням або реорганізацією підприємства й т. ін., розширення їх професійного профілю за необхідністю зміни професії через відсутність роботи, яка відповідає професії працівника, або в разі втрати здібності виконувати роботу попередньої професії. У той же час під підвищенням кваліфікації працівників науковець розуміє їх професійно-технічне навчання, яке дає можливість розширяти та поглиблювати раніше отриманні професійні знання, вміння та навички на рівні вимог виробництва або сфери послуг [6, с. 98].

На думку О. В. Крушельницької, особливістю підвищення кваліфікації є те, що слухачі вже володіють певними знаннями й практичними навичками виконання своєї роботи, можуть критично ставитися до навчального матеріалу, хочуть отримати саме ту інформацію, яка потрібна для виробничої діяльності [7]. На відміну від первинної підготовки, підвищення кваліфікації проводиться не з учнями, а з працівниками. Потреба в підвищенні кваліфікації працівників насамперед зумовлена змінами зовнішнього й внутрішнього середовища, удосконаленням процесу управління та освоєнням нових видів і сфер діяльності.

Як ми вже наголошували, ані Кодекс законів про працю, ані проект Трудового кодексу України не містять легального визначення цих термінів, хоча їх ми можемо відстежити в інших нормативних актах. Так, відповідно до пункту 4 Положення про порядок підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 874 (1) підготовка кадрів – це здобуття освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр) за напрямками «Військові науки», «Державне управління», «Менеджмент» та спеціальностями (спеціалізаціями), пов'язаними з професійною діяльністю у складі військ цивільної оборони, державних професійних аварійно-рятувальних служб та спеціалізованих формувань МНС, інших аварійно-рятувальних служб, органів управління у справах цивільної оборони та з

питань надзвичайних ситуацій у складі центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності; (2) перепідготовка кадрів – це одержання нової кваліфікації за відповідною спеціальністю (спеціалізацією) на базі раніше засвоєної освітньо-професійної програми підготовки бакалавра, спеціаліста в межах одного чи різних освітніх напрямів, яке не веде до підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, за винятком магістратури; (3) підвищення кваліфікації кадрів – це систематичне вдосконалення, розширення та оновлення знань, умінь і навичок професійних кадрів у сфері цивільного захисту [8].

Вважаємо за необхідне в новому Трудовому кодексі України передбачити визначення досліджуваних термінів. Пропонуємо такі визначення: (1) професійна підготовка громадян – це оволодіння ними спеціальними знаннями, уміннями й навичками за професіями, що користуватимуться попитом на регіональному ринку праці або необхідні для самозайнятості; (2) професійна перепідготовка працівників – це професійно-технічне навчання працівників, які вже мають первинну професійну підготовку, спрямоване на оволодіння ними спеціальними знаннями, уміннями і навичками за новою професією (спеціальністю); (3) підвищення кваліфікації працівників – це розширення та поглиблення їх знань, умінь і навичок за раніше набутими професіями (спеціальностями) до рівня, що відповідає сучасним вимогам науки і техніки, а також опанування спеціальними знаннями, що сприятиме продуктивній зайнятості.

Міжнародний досвід свідчить, що потрібно створювати спеціальні установи, які продукували б стратегію й координували всю діяльність із профпідготовки кадрів. Зокрема, при МОП існує міжнародний центр сучасного технічного й професійного навчання; держави-члени ЄС мають Європейський центр розвитку професійної освіти; у США в складі великих фірм існують спеціальні організації, що розробляють постійно діючі програми перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів; у Болгарії

функціонує Координаційний центр єдиної системи підготовки й підвищення кваліфікації кадрів.

Конвенцією МОП № 142 «Про професійну орієнтацію та професійну підготовку у сфері розвитку людських ресурсів» [9] передбачено, що кожний член Організації (держава) повинен поступово розширювати, пристосовувати й гармонізувати свої системи професійної підготовки, з тим щоб вони відповідали потребам молоді й дорослих у здобутті професійної підготовки протягом усього їх життя, у всіх секторах економіки, усіх галузях економічної діяльності й на всіх рівнях кваліфікації й відповідальності. Цей міжнародний документ Україною було ратифіковано 3 травня 1979 р.

З нашого погляду, найбільших успіхів досягають ті організації, які систематично займаються підвищенням кваліфікації своїх співробітників і витрачають на навчання достатньо коштів. Як підтверджує історичний досвід розвитку людства, у світі лідирують нації не тільки з високорозвиненою економікою, а й передусім із високим рівнем розвитку власного людського потенціалу [10].

Розширюючи внутрішні можливості й підвищуючи якість кадрового складу, організації запобігають дефіциту кваліфікованих співробітників і менше підлягають короткостроковим змінам в економіці. Як зазначає В. А. Савченко, політика у сфері професійного навчання має бути спрямованою на забезпечення прав громадян на здобуття вищої та професійно-технічної освіти відповідно до їх інтересів, покликань, здібностей та задоволення потреб усіх сфер економічної діяльності у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці працівників [11, с. 255].

На підставі викладеного можемо зробити висновок: без знань немає робочої сили, немає інтелектуальних ресурсів і людського капіталу.

На сьогодні хоча й спостерігаються позитивні зміни щодо розвитку системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, утім, вони відбуваються дуже повільно. Це пов'язано насамперед із

затримкою прийняття Трудового кодексу України, відсутністю кроків до вдосконалення системи визначення та підтвердження професійної компетентності працівників, із проблемами в партнерстві між навчальними закладами й підприємствами, відставанням професійно-технічної освіти від сучасних технологій і науки тощо. Всі ці труднощі викликані проблемами, що існують в економіці країни. І тому головна роль у цьому має бути відведена державі, яка повинна брати активну участь у регулюванні навчання протягом усього життя, створювати всі необхідні умови для всебічного розвитку людини, здійснювати підтримку підприємств, організацій та установ, щоб останні були зацікавлені робити інвестиції в підвищення професійного рівня своїх працівників, удосконалювати систему отримання освіти (професійно-технічної, вищої, післядипломної та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Муравьева А. А. Экономика, основанная на знаниях / А. А. Муравьева // Труд за рубежом. – 2004. – № 4. – С. 134–137.
2. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-ХІІ. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
3. Білоус О. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О. Білоус, Н. Маслова-Лисичкіна // Віче. – 2001. – № 5. – С. 35–40.
4. Бушмарин И. В. Пути повышения творческого потенциала трудовых ресурсов: опыт экономически развитых стран / И. В. Бушмарин // Труд за рубежом. – 2004. – № 2. – С. 113–130.
5. Голікова К. О. Правове регулювання професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників на підприємствах в умовах ринкової економіки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / К. О. Голікова. – Луганськ, 2010. – 19 с.
6. Хамайдюк О. Профессиональная подготовка, переподготовка и повышение квалификации работников / О. Хамайдюк // Справочник кадровика. – 2008. – № 10(76). – С. 97–104.
7. Крушельницька О. В. Управління персоналом / О. В. Крушельницька // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/45.html>. – Заголовок з екрана.

8. Про порядок підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів і фахівців у сфері цивільного захисту : Положення, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 р. № 874 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 31. – Ст. 1399.
9. Про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів: конвенція МОП від 23.06.1975 р. № 142 // // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua). – Заголовок з екрана.
10. Радченко Г. А. Людський ресурс як основа добробуту держави / Г. А. Радченко // Соціум. Наука. Культура: матер. Міжнар. інтернет-конф. (лютий 2007 р.) // [Електронний ресурс] – Режим доступу : [//http://intkonf.org/radchenko-g-a-lyudskiy-resurs-yak-osnova-dobrobutu-derzhavi/](http://intkonf.org/radchenko-g-a-lyudskiy-resurs-yak-osnova-dobrobutu-derzhavi/). – Заголовок з екрана.
11. Савченко В. А. Механізм посилення зацікавленості роботодавців у підвищенні професійного рівня персоналу організації / В. А. Савченко // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. – Спецвип. : Проблеми екон. праці, соц.-труд. відносин та соц. захисту населення. – К. : КНЕУ, ДУ НДІ СТВ, 2008. – 380 с.

ИНВЕСТИРОВАНИЕ В СИСТЕМУ ОБРАЗОВАНИЯ, В ПОДГОТОВКУ И ПЕРЕПОДГОТОВКУ КАДРОВ

Вапнярчук Н.

В статье исследуются вопросы, связанные с инвестированием в систему образования, в подготовку и переподготовку кадров. Сформулированы определения понятий «профессиональная подготовка граждан», «профессиональная переподготовка работников» и «повышение квалификации работников». Внесены предложения по усовершенствованию трудового законодательства в этой области.

Ключевые слова: работник, образование, инвестирование, человеческий капитал, подготовка, переподготовка, повышение классификации.

INVESTING IN THE EDUCATIONAL SYSTEM, IN TRAINING AND RETRAINING

Vapnyarchuk N.

The paper investigates the issues related to investing in the education system, the training and retraining .It is concluded that to ensure quality education, equal access to all citizens requires institutional restructuring of the education system on the basis of the effective interaction with the labor market. To overcome the ever-increasing gap between the content of education, educational technology, the structure of the educational sector, the level of human

resources education and economic needs in the new environment proposals create mechanisms that would be focused not only on domestic social and economic needs of the country , but also to ensure competitiveness Ukraine in the global labor market.

The definition of the terms "training people", "professional retraining" and "additional training".

Training citizens – to equip them with specialized knowledge, abilities and skills for professions that enjoy demand on the regional labor market or necessary for self-employment.

Professional retraining – a vocational training of workers who already have initial professional training aimed at mastering their expertise, skills for a new profession (specialty).

Education workers – a broadening and deepening their knowledge and skills previously acquired by the professions (specialties) to a level that meets modern requirements of science and technology, as well as mastering expertise to facilitate productive employment.

Emphasized that the greatest success achieved those that systematically engaged in professional development of its employees and spend enough money on training. The report states that the main role in this should belong to the state, which should be actively involved in the regulation of lifelong learning, to create all necessary conditions for the full development of man, to support enterprises, organizations and institutions that the latter were interested to invest in professional development level of their employees, improve the system of study.

Key words: employee education, investment, human capital, training, retraining, advanced classification.

КОРПОРАТИВНІ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО КОНФЛІКТУ

Ю. М. Жорнокуй,

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного

розвитку НАПрН України

У статті зроблена спроба розглянути корпоративні злиття та поглинання як причину виникнення корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах. Відсутність у законодавстві України, Росії, Молдови й країн ЄС єдиного підходу до визначення понять «злиття» і «поглинання» є одним із каменів спотикання в гармонізації європейської правової системи. У результаті дослідження зроблено висновок про те, що причиною виникнення корпоративного конфлікту є дії, спрямовані на недружнє злиття (поглинання) товариства-цілі.

Ключові слова: *корпоративний конфлікт, злиття, поглинання, акціонерне товариство, міноритарний акціонер, мажоритарний акціонер, корпоративне управління.*

В іноземній літературі не існує розмежування понять «злиття»¹ і

---

¹ Законодавство України тлумачить злиття як реорганізацію юридичних осіб, під час якої права і обов'язки кожного з них переходять до новоутвореної юридичної особи відповідно до передавального акта (ст. 104–107 ЦК України). На відміну від законодавства України, нормативний масив інших країн, уживаючи загальну категорію «злиття», передбачає дві його форми:

1) поглинання і створення нової компанії. Законодавство КНР під категорією «поглинання» розуміє аналог українського приєднання (ст. 182 закону «Про компанії» [1, с. 163]);

2) не виділяє окремо двох понять, а оперує двома видами операцій – «злиття внаслідок придбання» і «злиття внаслідок утворення нового товариства» // Третя Директива ЄС № 78/855 від 9 жовтня 1978 року зі злиття публічних акціонерних компаній з обмеженою відповідальністю [2, с. 26–38].

В юридичній літературі немає також єдності думок щодо тлумачення категорії «злиття». Так, І. Т. Тарасов, говорячи про злиття, використовував категорію «фузіонування» і розумів під ним часткову ліквідацію. Він

«поглинання»². Відома й звичайна аббревіатура M&A (mergers&acquisition) перекладається як «злиття та поглинання». При цьому під терміном «mergers» розуміється поглинання шляхом придбання цінних паперів або основного капіталу; злиття; об'єднання компаній. Під поняттям «acquisition» – придбання, заволодіння, поглинання компанії.

Прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» не розв'язало всіх поточних питань, пов'язаних із корпоративними злиттями й поглинаннями, оскільки перерозподіл корпоративної власності в Україні ще не набув правових рис, що забезпечують порядок здійснення суб'єктивного корпоративного права. Це й зумовлює порушення такого права через зовнішні дії, спрямовані на несумлінне його придбання шляхом застосування механізмів корпоративного злиття й поглинання. Як наслідок такі дії

також виокремлював два види злиттів: процес, за яким одна компанія поглинається іншою (аналог сучасного приєднання), і процес, коли дві компанії переходять у третю (аналог сучасного злиття). При цьому вчений визначив два різновиди останнього виду, а саме: ситуацію, коли дійсно створюється нова компанія на нових засадах, і ситуацію, за якої обидві компанії фактично залишаються у своїй основі незмінними, але змінюється лише їх форма і зливається управління [3, с. 583]. Під злиттям, уважає А. А. Бегаєва, необхідно розуміти встановлення контролю над активами, майном компанії шляхом об'єднання юридичних осіб, придбання контрольного пакета акцій, часток юридичної особи [4, с. 2].

² Європейське законодавство визначає поглинання як придбання всіх або частини цінних паперів компанії (у добровільному або обов'язковому порядку), що має на меті отримання контролю над цією компанією (Тринадцята Директива ЄС) [5]. У Великобританії поглинання визнається одним із способів вертикального об'єднання бізнесу шляхом придбання однією компанією контрольного пакета акцій іншої [6, с. 268]. Американське законодавство тлумачить поглинання як придбання контрольного пакета акцій товариства. При цьому поглинання є одним із способів переходу контролю над товариством. Двома іншими є боротьба за довіреності і добровільний продаж акцій контролюючими акціонерами [7, с. 711]. Законодавство України категорії «поглинання» не містить.

Категорія «поглинання» досить поширена в науковій літературі. Однак вона також викликає різночитання серед учених. Сьогодні існує три підходи до визначення «поглинання». Перший полягає в тому, що поглинання досліджується як один із способів реорганізації юридичної особи, найбільш близький до злиття або приєднання [8, с. 66]. Прибічники другого підходу пов'язують поглинання з установленням контролю над товариством [9, с. 6–8; 10, с. 76, 77, 80]. Третя ж група вчених вивчає поглинання як об'єднання двох указаних концепцій [11, с. 14]. Вважаємо, що в правовому розумінні було б правильним замість категорії «поглинання» застосовувати поняття «злиття» і «приєднання», оскільки вони вживаються для позначення форми одного процесу – концентрації виробництва шляхом його інтеграції.

викликають негативну реакцію з боку учасників корпоративних відносин, чий права порушені, і зумовлюють виникнення корпоративного конфлікту. У зв'язку із цим виникла необхідність перегляду наявного базового законодавства й матеріальної основи здійснення зазначених процесів із метою встановлення аспектів порушення суб'єктивного корпоративного права акціонерів із використанням механізмів злиттів і поглинань як причини виникнення корпоративного конфлікту.

Метою статті є вивчення питань, пов'язаних із правовою регламентацією злиттів і поглинань акціонерних товариств та механізму їх застосування як причини виникнення корпоративного конфлікту.

Приклади перших злиттів і поглинань за кордоном наочно свідчать про те, що вони цілком реально можуть бути способом усунення акціонерів або істотного порушення їх суб'єктивного корпоративного права. У зв'язку із цим процеси злиттів і поглинань за кордоном були обмежені регулюванням, що здійснюється за декількома напрямками, одним з яких є їхнє законодавче регулювання [12, с. 115].

В Україні очевидним є невідповідність між законодавчо оформленими в ЦК України видами реорганізації та економічними процесами, закладеними в категоріях «злиття» і «поглинання». При цьому поняття «злиття» в розумінні ст. 83 Закону України «Про акціонерні товариства» – це не те саме, що має на увазі його тлумачення країн ЄС, а «поглинання» – тим більше відрізняється від «приєднання», закріпленого в ст. 84 зазначеного українського Закону³. Реорганізація є способом припинення товариства. Під час поглинання ж така особа може залишитися. Більше того, зазначені форми реорганізації не відображають усього різноманіття економічних форм реструктуризації.

Визначення реорганізації як складного юридичного складу є важливим під час вирішення питання про її оскарження. Тому що реорганізація – це

---

³ Аналогічні норми містить Закон Республіки Молдова «Про акціонерні товариства» (гл. 19), Закон Російської Федерації «Про акціонерні товариства» (ст. 15–17).

система дій, навіть за умови їх різного юридичного значення. Під час оспорювання реорганізації можуть визнаватися недійсними виключно окремі юридично значимі дії, що входять до її складу, але не сама реорганізація в цілому. Оспорювання ж дій, що не мають самостійного юридичного (цивільно-правового) значення, і зовсім неможливе; якщо вони були здійснені неналежним чином або ж не були здійснені взагалі, є підстава зважити на відсутність таких дій, а, отже, на те, що фактичний «реорганізаційний» склад залишився незавершеним [13, с. 484-485].

Для того щоб перешкоджати реорганізації АТ, необхідно володіти пакетом акцій, що забезпечує $\frac{1}{4}$ частину голосів на загальних зборах акціонерів, на яких обговорюється відповідне питання. Залишаючи осторонь проблему про доцільність такого підходу, необхідно вказати, що на практиці відповідні норми є значними гарантіями дотримання інтересів акціонерів, що перешкоджають реорганізації АТ. Також для захисту права акціонерів законодавство встановлює систему правил, що забезпечують правочин акціонерів на доступ до інформації про реорганізацію товариства, а також їх право вимагати від нього викупу частини або навіть усіх належних їм акцій.

Таке правило зумовлене тим, що реорганізація значною мірою впливає на структурний і фінансовий стан товариства, що реорганізується, і може спричинити суттєву зміну суб'єктивного корпоративного права акціонера або навіть його припинення. У результаті цього акціонер може втратити інтерес до участі в товаристві-попереднику (якщо воно залишається після реорганізації); умови ж реорганізації, що передбачають припинення корпорації-попередника, можуть виявитися такими, що не викликають інтерес акціонерів до нових організацій- правонаступників. Оскільки рішення про реорганізацію ухвалюється абсолютною більшістю голосів, то обґрунтованою є норма про викуп акцій за їх ринковою ціною на вимогу акціонерів.

Крім реорганізаційних процедур законодавство дозволяє виділити й інші способи злиття і поглинання товариств, а саме: 1) створення на основі

юридичної особи дочірнього або залежного товариства; 2) об'єднання юридичних осіб у формі асоціацій та інших організаційних форм; 3) придбання одним товариством активів іншого товариства; 4) купівля акцій товариства (купівля акцій з оплатою в грошовій формі або оплата акцій з оплатою акціями або іншими цінними паперами).

Будь-яке злиття або поглинання АТ, як в Україні, так і за її межами, не є можливим без ряду способів, за допомогою яких і досягається встановлена мета. Як свідчить корпоративна практика, існує чимало способів, що застосовуються юридичними й фізичними особами для злиття або поглинання АТ. Їхній аналіз дає можливість здійснити класифікацію за двома критеріями:

– за безпосереднім об'єктом, на який спрямовані дії поглинача [10, с. 83–84; 14, с. 661]: 1) установлення контролю над менеджментом або особою, що представляють інтереси власника великого пакета акцій; 2) придбання контрольного пакета акцій; 3) банкрутство компанії з подальшим придбанням її активів; 4) установлення контролю над активами;

– за правомірністю дій і заходів, що застосовуються фізичними і юридичними особами [10, с. 94; 15, с. 150], – на способи дружнього поглинання; способи недружнього поглинання та протиправні способи поглинання АТ.

Саме дружнє й недружнє злиття (поглинання) мають особливий інтерес. Це викликано механізмами здійснення відповідних дій. Так, під час дружнього злиття (поглинання) керівний склад і акціонери товариств підтримують відповідні дії (угоди), результатом чого є поліпшення ефективності корпоративного управління. Під час недружнього злиття (поглинання) у керівного складу або в акціонерів товариства виникають антагоністичні позиції щодо майбутньої угоди на підставі втрати існуючої в них можливості впливати на управління товариством чи можливості зменшення ліквідності акцій товариства та їх ринкової вартості. Тому дії, спрямовані на недружнє злиття (поглинання), є підставою виникнення

корпоративного конфлікту. Таке затвердження ґрунтується на тому, що в результаті дій, які здійснюються без узгодження з акціонерами, особливо мажоритарним, або з порушенням процедури (деяких неузгодженостей з органами управління), можуть бути порушені їхні права або законні інтереси.

Технології, що застосовуються під час недружнього поглинання, можуть мати як явно незаконний характер, так і створювати видимість застосування законодавчих норм. До таких способів безпосередньо належать:

1) формування паралельних органів управління або незаконне проведення зборів акціонерів товариства й прийняття рішень, пов'язаних із заміною генерального директора й наглядової ради товариства, що поглинається, ухвалення рішення про схвалення значного правочину з відчуження об'єктів нерухомості або цінних паперів, що перебувають на балансі товариства; внесення змін в установчі документи товариства, яке поглинається. Так, для створення паралельних органів управління в товаристві «загарбники» проводять позачергові загальні збори акціонерів із порядком денним, що містить, як правило, питання про обрання нових органів управління товариства – генерального директора й (або) наглядової ради. Також під час обрання нових органів управління, особливо генерального директора, «загарбники» додатково направляють листи в банки, податкові органи, основним партнерам товариства, органів реєстрації, у яких повідомляють про зміну генерального директора, що, безсумнівно, призводить до дестабілізації діяльності товариства;

2) створення паралельних реєстрів акціонерів і здійснення інших маніпуляцій з ним, наприклад, коли реєстратор (за домовленістю із «загарбником») здійснює незаконне списання акцій з особового рахунку власника контрольного пакета, відкритого в реєстрі акціонерів;

3) перешкоджання акціонерів здійснити суб'єктивне корпоративне право, у т.ч. і правомочність на участь в управлінні товариством. Для перешкоджання акціонерів в здійсненні правомочності з голосування на загальних зборах, як правило, використовуються забезпечувальні способи,

передбачені цивільним і господарським законодавством. Найбільше часто використовуваним забезпечувальним способом для блокування здійснення акціонером голосування є заборона йому голосувати певною кількістю належних йому акцій з окремих питань порядку денного. Як правило, забезпечувальний спосіб супроводжується накладенням арешту на акції з метою недопущення можливості акціонерів передати акції іншому акціонеру або третій особі;

4) зменшення частки участі акціонерів у статутному капіталі АТ. Сутність цього способу полягає в тому, що акціонерами ухвалюється рішення про випуск привілейованих акцій. Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» АТ має статутний капітал, розділений на певну кількість акцій⁴. Акціонер, який бере участь у загальних зборах, володіє певною кількістю голосів за принципом «одна акція – один голос». Привілейовані акції за загальним правилом право голосу не надають, за винятком випадків передбачених законом. Цим і користуються під час «розмивання» пакета акцій;

5) незаконне придбання прав на акції товариства. Для придбання прав на акції «загарбники» підробляють передавальне розпорядження або фальсифікують договір, на підставі якого акціонер начебто здійснив відчуження акцій на користь третьої особи («загарбника») з наступним списанням акцій з рахунку акціонера в реєстрі;

6) використання процедури банкрутства АТ;

7) перешкоджання здійсненню діяльності АТ. Часто забезпечувальні способи є невід’ємним інструментом, що використовується «загарбниками» під час корпоративного конфлікту. У літературі [16, с. 73] вказується, що забезпечувальні заходи – це, з одного боку, дуже ефективний спосіб захисту прав і інтересів сторін, але, з другого боку, – це й можливість зловживання процесуальними правами з метою заподіяння серйозних економічних збитків

---

⁴ Аналогічні норми містять Закон Республіки Молдова «Про акціонерні товариства» (ст. 2), Закон Російської Федерації «Про акціонерні товариства» (ст. 2).

своїм контрагентам;

8) підкуп генерального директора товариства міноритарним акціонером або зовнішнім інвестором із метою укладення з АТ правочинів із розпродажу найціннішого майна, відступлення прав, видачі гарантій і т. ін.;

9) судове оскарження рішень, дій органів управління товариства з метою застосування різних заборон. Завдання «загарбника» полягає не в тому, щоб вирішити спір по суті в органах судової влади, а в тому, щоб застосувати «необхідні» для «загарбника» забезпечувальні заходи. Такими діями є: оскарження дій генерального директора, що може викликати накладення арешту на пакет його акцій у товаристві; заперечування якогось правочину, укладеного генеральним директором, за допомогою чого можна накласти арешт на активи товариства, банківські рахунки і т.д.;

10) створення напруженої, дестабілізуючої ситуації в товаристві серед акціонерів із поширенням інформації про майбутнє його банкрутство, можливе поглинання товариства тощо. Зазначені дії є необхідними для впливу на зменшення вартості акцій товариства й здійснення їх скупки.

На підставі зазначеного виникає питання щодо так званого волевиявлення особи, що поглинається. За умови віднесення конкретного поглинання до класу добровільного або ворожого залишається два основних питання: 1) який з органів товариства «дає згоду» на поглинання і 2) який орган вирішує, чи дійсно поглинання відбудеться «на благо й за згодою власників» [10, с. 95]. Дійсно, пропозиція про поглинання може надійти: 1) тільки керівництву товариства; 2) тільки акціонерам або 3) водночас і першим, і другим.

Ураховуючи перший варіант розвитку подій, у керівництва виникає конфлікт інтересів: з одного боку, зміна контролю над товариством може негативно вплинути на його подальше працевлаштування в товаристві, з другого, – керівництво зобов'язане діяти в інтересах товариства в цілому та його акціонерів. Тобто керівництво повинно не переживати за збереження своїх робочих місць, а всебічно розглянути пропозицію про поглинання й

надати акціонерам право вирішувати питання про згоду або незгоду.

Відповідно до ст. 92 ЦК України, юридична особа набуває цивільні права й обов'язки та здійснює їх через свої органи, що діють відповідно до установчих документів і закону⁵. Орган або особа, які відповідно до установчих документів або закону виступають від імені юридичної особи, зобов'язані сумлінно й розумно діяти в його інтересах і не перевищувати своїх повноважень. Тому повноваження органів управління АТ повинні визначатися його статутом. Це означає, що, ухвалюючи статут або обираючи конкретних осіб до складу органів управління, акціонери заздалегідь погоджуються з рішеннями, прийнятими такими особами в межах їх повноважень.

Відповідно до Першої Директиви ЄС, для третіх осіб повноваження колегіального виконавчого органу обмежуються не статутом, а загальною правосуб'єктністю юридичної особи. Тобто волевиявлення виконавчого органу прирівнюється до волевиявлення товариства в цілому. Зазначену концепцію слід сприймати із двома застереженнями: по-перше, така «необмеженість» компетенції виконавчого органу все ж таки стосується тільки питань управління поточною діяльністю товариства, а по-друге, компетенція є обмеженою у випадках, коли волевиявлення товариства не може бути реалізоване інакше, ніж через інші органи управління. Наприклад, залежно від способу поглинання, питання про доцільність або недоцільність поглинання може належати до компетенції різних органів. Питання про прийняття пропозиції щодо поглинання в класичному розумінні (придбання контрольного пакета акцій) може вирішуватися акціонерами через вищий орган товариства (якщо акції повинні бути викуплені за рішенням загальних зборів і перепродані поглиначу) та індивідуально (якщо поглинач проводить просту скупку акцій «на прохідній заводу»). У разі ж, коли акції вже є в розпорядженні товариства й виконавчий орган має право їх реалізувати,

---

⁵ Аналогічні норми містить Цивільний кодекс Республіки Молдова (ст. 61) та Цивільний кодекс Російської Федерації (ст. 53).

розміщення їх поглиначеві здійснюється без згоди акціонерів.

Під час підготовки недружнього поглинання АТ штучне створення корпоративного конфлікту розглядається зацікавленими особами як один із прийомів, застосування якого дозволяє дестабілізувати роботу суб'єкта господарювання, що використовується далі для його поглинання [15, с. 150]. У разі недружнього злиття (поглинання) об'єктом є позитивний корпоративний контроль, а предметом – юридичне об'єднання й реорганізація корпорації-ініціатора й корпорації-мети у формі злиття або приєднання.

Агресивна скупка акцій (недружнє поглинання) – це придбання в інших акціонерів контрольного пакета акцій без відома й згоди менеджменту товариства. Наслідками такої поведінки стають значні зміни в складі акціонерів, зміна управлінського блоку компанії й переформування складу ради директорів [17, с. 99] (за законодавством України – наглядової ради). Несприятливими наслідками для акціонерів, що не бажають продавати свої акції в АТ, є ослаблення впливу під час формування органів управління, зміна політики виплати дивідендів і зменшення доходів за акціями.

Процес злиття (поглинання) може здійснюватися інвестором особисто, але на практиці до цієї процедури залучаються спеціалізовані компанії – брокерські фірми, що мають необхідну ліцензію на професійне здійснення діяльності на ринку цінних паперів. У такому випадку мінусом для реальних акціонерів є неможливість вчасно зрозуміти, хто безпосередньо ініціатор процесу скупки.

Найбільш жорсткий спосіб недружнього поглинання – це пряма атака кредитора на товариство, яке йому сподобалося. У цьому разі організація, націлена на товариство, не маючи з ним договірних відносин, але маючи значний бюджет, активно скуповує борги товариства. Після того як організація-агресор набере достатню заборгованість, вона подає позов до господарського суду. По суті в товариства-боржника залишається всього один місяць на погашення заборгованості, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 12

Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» підготовче засідання суду проводиться не пізніше чотирнадцятого дня від дня винесення ухвали про прийняття заяви про порушення справи про банкрутство, а за наявності поважних причин (здійснення виплати грошових зобов'язань кредиторам і т. ін.) – не пізніше тридцятого дня. Навіть за наявності діючого виробництва й дебіторської заборгованості за такий короткий строк погасити існуючу заборгованість зможе не кожне товариство.

Слід указати, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» боржником визнається суб'єкт підприємницької діяльності (юридична особа або фізична особа – підприємець), неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження. У такому випадку в агресивно налаштованого поглинача виникає можливість, після відкриття провадження у справі про банкрутство, виступити в ролі санатора, у результаті чого майновий комплекс АТ переходить у його управління. Такі дії можуть викликати негативну реакцію акціонерів товариства, яке поглинається, що, як правило, проявляється у здійсненні дій, спрямованих на протидію недружньому поглинанню, що й буде основою виникнення корпоративного конфлікту.

На підставі викладеного вважаємо, що відносини, які існують у процесі дружнього злиття й поглинання, не є корпоративним конфліктом, оскільки ґрунтуються на взаємному волевиявленні сторін. Дії ж, спрямовані на недружнє злиття або поглинання, сполучені з порушенням суб'єктивного корпоративного права акціонерів, їх законних інтересів та інтересів органів управління АТ, можуть викликати протидію з боку зазначених осіб і бути причиною виникнення корпоративного конфлікту.

Звертаємо увагу на деяку непослідовність учених [12, с. 54] сучасного

періоду, які всупереч логіці наводять тезу про те, що «недружнє поглинання» є тільки різновидом корпоративних конфліктів. Помилка в такому твердженні полягає в неможливості вивчення «недружного поглинання» як корпоративного конфлікту, оскільки відповідні дії можуть бути визнані виключно як причини виникнення конфліктної ситуації в АТ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гражданское законодательство КНР. – М. : Междунар. центр финанс.-эконом. Развития, 1997. – 336 с.
2. Директиви ЄС стосовно корпоративного управління. – К., 1998. – с.
3. Тарасов И. Т. Учение об акционерных компаниях / И. Т. Тарасов. – М. : Статут, 2000. – 666 с.
4. Бегаева А. А. Корпоративные слияния и поглощения: проблемы и перспективы правового регулирования / А. А. Бегаева; отв. ред. Н. И. Михайлов; Российская акад. наук, Ин-т государства и права. – М. : Инфотропик Медиа, 2010. – 256 с.
5. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and the Council of 21 April 2004 on takeover bids // Official Journal of the European Union. – 2004. – L142/12.
6. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии / Е. Р. Кибенко. – К. : Юстиніан, 2003. – 368 с.
7. Hamilton R. Corporation Finance. Cases and materials / R. Hamilton. – St. Paul, 2001. – 930 p.
8. Калашников Г. Слияния и поглощения акционерных обществ по праву ЕС и России: процедурные вопросы / Г. Калашников, Т. Шарипов // Слияния и поглощения. – 2005. – № 2 (24). – С. 66–71.
9. Ионцев М. Г. Корпоративные захваты: слияния, поглощения, гринмэйл / М. Г. Ионцев. – М. : Ось-89, 2006. – 224 с.
10. Рябота В. В. Захист прав акціонерів при злитті та поглинанні акціонерних товариств в Україні : монографія / В. В. Рябота. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська акад.», 2007. – 159 с.
11. Samoilenko V. Mergers & Acquisitions in Ukraine / V. Samoilenko // The Ukrainian Journal of Business Law. – 2006. – September. – P. 14.
12. Данельян А. А. Корпорация и корпоративные конфликты / А. А. Данельян. – М. : Камерон, 2007. – 192 с.
13. Корпоративное право: Актуальные проблемы теории и практики / под. общ. ред.

В. А. Белова. – М. : Юрайт, 2009. – 678 с.

14. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / В. М. Кравчук. – К. : Істина, 2005. – 720 с.

15. Бочарова О. Способи поглинання акціонерних товариств / О. Бочарова // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 149–151.

16. Кухарева О. А. Значение обеспечительных мер в защите прав акционеров / О. А. Кухарева // Вестник Волжского ун-та им. В. Н. Татищева.– Тольяти, 2004. – Вып. 41. – С. 66–73.

17. Андреева А. Р. Правовое регулирование корпоративных конфликтов по законодательству Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. Р. Андреева. – М., 2011. – 185 с.

КОРПОРАТИВНЫЕ СЛИЯНИЯ И ПОГЛОЩЕНИЯ КАК ПРИЧИНА ВОЗНИКНОВЕНИЯ КОРПОРАТИВНОГО КОНФЛИКТА

Жорнокуй Ю.М.

В статье сделана попытка рассмотреть корпоративные слияния и поглощения как причину возникновения корпоративных конфликтов в акционерных обществах. Отсутствие в законодательстве Украины, России, Молдовы и стран ЕС единого подхода к определению понятий «слияния» и «поглощения» является одним из камней преткновения в гармонизации европейской правовой системы. В результате исследования сделан вывод о том, что причиной возникновения корпоративного конфликта является действия, направленные на недружественное слияние (поглощение) общества-цели.

Ключевые слова: корпоративный конфликт, слияние, поглощение, акционерное общество, миноритарный акционер, мажоритарный акционер, корпоративное управление.

CORPORATE MERGERS AND ABSORPTIONS AS THE CAUSE OF THE CORPORATE CONFLICT'S ORIGIN.

Zhornokuy Y.M.

An attempt to study the external actions directed on unfair acquisition of corporate right as the cause of corporate conflicts' origin within joint-stock companies is made in the article. The absence of a unique approach to the definition of the terms «merger» and «absorption» in the legislation of Ukraine, Russia, Moldova and the EU countries, is one of the stumbling blocks in the harmonization of European legal system.

The result of the research is the conclusion that the cause of a corporate conflict's origin is

actions directed on a hostile merger (absorption) of the target company.

The technologies used while a hostile absorption can have both manifestly illegal character and create the appearance of using legislative norms. While preparing a hostile absorption of a joint-stock company, artificial creation of a corporate conflict is considered by interested parties as one of the techniques. Its use allows to destabilize the business entity's activity and further is used for the absorption. The author believes that in the case of a hostile merger (absorption) the object is a positive corporate control, and the subject is the legal merger and reorganization of the initiator corporation, and the target corporation in the form of a merger or acquisition.

The most strict way of a hostile absorption is a direct attack of a creditor on the target company. Such a mechanism may be implemented in the process of the bankruptcy proceedings, that is confirmed by the provisions of the Law of Ukraine «About the Reconstruction of the Debtor's Solvency or its Recognition as a Bankrupt», when the invader organization without having any contractual relations with the target company actively buys its debts. The result of these actions is, on the one hand, the initiation of the proceedings for bankruptcy by the invader organization and on the other hand - resistance to such proceedings by the other stockholders, which inevitably leads to a corporate conflict between the stockholders of the target company.

Key words: corporate conflict, merger, absorption, joint-stock company, minority stockholder, majority stockholder, corporate management.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

В. Ю. Уркевич,

доктор юридичних наук, доцент

Національного університету «Юридична

академія України

імені Ярослава Мудрого»

У статті аналізуються правові проблеми функціонування агрохолдингів в Україні. Запропоновано їх визначення, внесено пропозиції до законодавства щодо вдосконалення діяльності агрохолдингів.

Ключові слова: *сільське господарство, холдингова компанія, аграрна холдингова компанія, агрохолдинг.*

Аграрні холдингові компанії (агрохолдинги) є порівняно новими суб'єктами аграрного права України. Незважаючи на це, в цілому по країні їх нараховується близько 60-ти й кожен із них інтегрує по 20-30 аграрних господарств. Поява агрохолдингів у сільському господарстві й на аграрному ринку є не лише результатом реформування аграрних відносин, а й наслідком глобалізації, бо переважно вони засновуються та функціонують із використанням іноземного капіталу. Питання правового статусу агрохолдингів мають важливе як теоретичне, так і практичне значення. Перше пов'язано з необхідністю розвитку доктринальних засад їх діяльності, а друге – з вирішенням наявних правозастосовчих проблем.

Окремі питання функціонування агрохолдингів порушувалися в наукових працях як учених-економістів, так і правників, зокрема, С. С. Акманова, П. Ф. Кулинич, О. М. Савельєвої, О. Л. Смирнової, М. Ю. Солдатова та ін. Проте, зважаючи на фактичну відсутність

спеціального правового регулювання їх статусу в національному законодавстві, дослідження питань функціонування агрохолдингів в Україні є актуальним. Викладене вказує на новизну та актуальність теми запропонованої статті.

Мета цієї статті – охарактеризувати наявне правове регулювання діяльності агрохолдингів в Україні, їх правового статусу й окреслити перспективи його розвитку та вдосконалення.

Переходячи до основного викладу, зазначимо, що нормативні приписи щодо діяльності холдингових компаній в Україні вміщено передусім у Господарському кодексі України та спеціальному Законі України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р. № 3528-IV [1].

Частиною 5 ст. 126 Господарського кодексу України холдингова компанія констатується як публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств (крім пакетів акцій, що перебувають у державній власності). У свою чергу, ст. 1 Закону «Про холдингові компанії в Україні» закріплює те, що холдингова компанія це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) вважається пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії. Звідси можна зробити висновок, що за організаційно-правовою формою холдингова компанія є публічним акціонерним товариством, що має у власності пакет акцій (часток, паїв) інших корпоративних підприємств, і цей пакет забезпечує вирішальний вплив на такі підприємства. Іншими словами, холдингова компанія повністю впливає на господарську діяльність інших корпоративних підприємств і контролює її. Корпоративними підприємствами

у ст. 63 Господарського кодексу України і ст. 1 вказаного Закону називають господарські товариства. Тобто холдингова компанія може володіти акціями (частками, паями) лише господарських товариств – акціонерних, товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю, повних чи командитних товариств.

Спеціальних нормативних приписів, присвячених функціонуванню агрохолдингів, законодавство України не містить. В економічній літературі під агрохолдингами пропонують розуміти, наприклад, компанії, які володіють контрольним пакетом акцій або частками в паях інших (дочірніх) організацій, при цьому отримуючи можливість контролю та управління їх діяльністю [2, с. 10], або ж сукупність юридичних осіб, законодавчо пов'язаних власниками з метою підвищення сумарного фінансового результату, на підставі їх інтеграційної взаємодії в галузі сільськогосподарського виробництва й субординації, що передбачає можливість управління й контролю з єдиного центру [3, с. 4], або ж своєрідне соціально-економічне об'єднання сільськогосподарських товаровиробників у цілях більш ефективного ведення агробізнесу, які зберігають юридичну самостійність і перебувають у певній субординаційній економічній залежності від правових рішень, які приймаються головною компанією з урахуванням корпоративних комерційних інтересів учасників агрохолдингу [4, с. 18,19].

Спираючись на наведене вище легальне визначення холдингової компанії, можна запропонувати аграрною холдинговою компанією (агрохолдингом) вважати публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше аграрних господарських товариств. До цього додамо, що, наприклад, О. М. Савельєва пропонує обов'язкового вказати в цьому визначенні, що в таких корпоративних сільськогосподарських підприємств частка сільськогосподарського

товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік має дорівнювати або перевищувати 75 відсотків [5, с. 90].

Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи, суб'єкта господарювання, а є різновидом холдингової компанії, публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників. Проте в практиці використовуються й інші організаційно-правові форми при створенні агрохолдингів, а також формування підсобних або дочірніх сільськогосподарських підприємств промисловими підприємствами. Такими «підсобними» холдингами є добре відомі в нашій країні підсобне сільське господарство Маріупольського металургійного комбінату імені Ілліча та агрофірма «Шахтар» – дочірнє підприємство шахти ім. О. Ф. Засядька [6, с. 378].

Незважаючи на значне поширення агрохолдингів (які, як уже встановлено, мають створюватися у формі акціонерного товариства), В. М. Єрмоленко свого часу доречно вказував на низку негативних факторів можливості застосування акціонерної форми в аграрному виробництві, зокрема: (а) набуваючи акції під час створення акціонерного товариства і передаючи останньому кошти чи майновий пай, акціонер при неефективній діяльності товариства може фактично позбутися своєї і так безпосередньо незначної власності; (б) маючи тільки право вимоги на частку в ліквідаційній масі акціонерного товариства, акціонер ризикує втратити своє майно в разі припинення товариства; (в) унаслідок ліквідації товариства всі ліквідні активи, які дійсно мають певну цінність, дістаються попереднім чергам кредиторів; (г) в акціонерному товаристві існує модель власності з відокремленим управлінням майном, у результаті чого акціонери майже не мають ефективною влади над підприємством, яку сконцентровано в руках групи управлінців [7, с. 127-128]. Усі ці аспекти цілком притаманні й функціонуванню агрохолдингів.

Агрохолдинги слід розглядати як особливу форму інвестування в сільське господарство. Як стверджують фахівці, дослідження діяльності

агрохолдингів як форми організації агропромислового виробництва засвідчує, що основним шляхом їх створення є інвестування капіталу вітчизняного чи іноземного походження спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно швидший його обіг та окупність. Зокрема, це стосується олієжирової, борошномельної, хлібопекарської, цукрової, м'ясо-молочної промисловості. Наступним етапом капіталовкладень є сфера збуту продукції через розбудову логістики і власної торговельної мережі. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів уже на третій стадії створювалося власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв і закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки [8, с. 9]. Отже, як убачається, агрохолдинги розвиваються поступово, крок за кроком охоплюючи все нові сфери сільськогосподарської діяльності.

До того ж, саме агрохолдинги (порівняно з іншими організаційно-правовими формами сільськогосподарських товаровиробників) мають найбільше можливостей для залучення інвестицій. Так, наприклад, усі публічні розміщення та залучення капіталу в кризовий час (2008 рік) відбувалися виключно в аграрному секторі – українські аграрні компанії отримали близько 300 млн. доларів, для інших підприємств таке було неможливо в принципі. Вітчизняні агрохолдинги, які заявили про плани виходу на міжнародні ринки для залучення акціонерного капіталу, більшою частиною представляють або аграрну галузь, або суміжні з нею. У 2010 році серед українських агрохолдингів було два, які здійснили випуск єврооблігацій на суму 335 та 200 млн доларів США, а ці цифри дорівнюють інвестиціям в українську металургію. Невеликі сільськогосподарські підприємства не мають таких можливостей, оскільки умовою інвестування є проходження компанією аудиту згідно з міжнародними стандартами, проведення оцінки бізнесу, наявність прозорої управлінської структури, а головним визначальним фактором є масштаб бізнесу та площа землі під контролем (від 40 до 100 тис. га) [9].

Проте залучення іноземного інвестування, зокрема й агрохолдингами, має й певні негативні наслідки. Як зазначається в аграрно-правовій літературі, до них можна віднести такі: накопичення прибутків за кордоном із використанням схем іноземного інвестування; переведення діючих українських підприємств у власність іноземного капіталу під час інвестиційної діяльності; зловживання спільним підприємством наданими податковими пільгами; використання статусу підприємств з іноземними інвестиціями для ввезення та реалізації на території України товарів без сплати акцизних та митних платежів; проходження за спрощеною процедурою сертифікації якості та відповідності. У такому разі при встановленні контролю за українським підприємством іноземці проводять політику ліквідації вітчизняного виробника або налагоджують виробництво з метою одержання одностороннього прибутку [10, с. 234, 235]. Усе це характерно й для функціонування сучасних агрохолдингів.

Більше того, при господарюванні агрохолдингів відбувається концентрація земель шляхом витіснення з ринку оренди землі певної кількості аграрних підприємств і фермерів, що загострює соціально-економічну ситуацію на селі. Її основними характеристиками є: припинення існування сільськогосподарських підприємств у відповідній місцевості; втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; відсутність податкових надходжень до місцевих бюджетів; відсутність фінансування розвитку соціальної інфраструктури села, що традиційно здійснювалося сільськогосподарськими підприємствами.

Можна погодитися з П. Ф. Кулиничем, що така ситуація спостерігається тому, що держава ще не сформувала власної позиції щодо доцільності та перспектив функціонування агрохолдингів у сільськогосподарському виробництві. Створення агрохолдингів продиктоване виключно об'єктивними економічними факторами і не є наслідком цілеспрямованої законодавчої діяльності держави у сфері сільськогосподарського землекористування [6, с. 379].

Проте очевидно, що найменші за розмірами використовуваних сільськогосподарських угідь особисті селянські та фермерські господарства завдають меншої шкоди ґрунтам, ніж сільськогосподарські підприємства з великими площами оброблюваних угідь. Натомість агрохолдинги, які нині є основними вітчизняними експортерами сільськогосподарської продукції та продуктів харчування на міжнародні ринки, завдають відчутної шкоди вітчизняному землеробству, імпортуючи генетично модифіковані рослини та ведучи монокультурне виробництво, що призводить до деградації сільськогосподарських угідь [11, с. 56].

Уважаємо можна погодитися з тими вченими, які вважають, що основний акцент у державній аграрній політиці має бути зроблений на відродження села не тільки як виробничого, а й духовного середовища з перетворенням сільської місцевості у сприятливий для проживання сільського населення ареал [6, с. 383]. Стихія ринку має бути підпорядкована імперативу пріоритетного розвитку таких форм сільськогосподарського землекористування, які сприяють підвищенню добробуту насамперед селянина. Відповідно в рамках цього підходу пропонується забезпечити пріоритетний розвиток малих і середніх форм сільськогосподарських товаровиробників – особистих селянських та фермерських господарств [12].

За таких обставин до законодавства України слід включити низку спеціальних правових приписів щодо функціонування агрохолдингів, зокрема, можна запропонувати такі. По-перше, слід законодавчо обмежити площі земельних ділянок, що можуть перебувати в оренді агрохолдингів чи його учасників (аграрних господарств). Такі спроби робилися в окремих проектах закону України про ринок земель. Розміри таких площ мають бути науково обґрунтованими й такими, що не дозволяли б агрохолдингу перетворюватися на монопольну структуру в певному сегменті аграрного ринку. Також можливим є й обмеження території функціонування агрохолдингу певним адміністративним районом. По-друге, слід установити зобов'язання агрохолдингів сплачувати частину податкових платежів до

відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Розмір таких платежів може визначатися, виходячи з площі земельних ділянок, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції. По-третє, слід зобов'язати агрохолдинги надавати робочі місця для певної кількості мешканців сільських населених пунктів за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ. Знову ж, кількість таких працівників може визначатися залежно від площі земельної ділянки, що використовується відповідним агрохолдингом. У разі невиконання такого обов'язку агрохолдинг має сплатити відповідні кошти до місцевого бюджету.

Вважаємо, що наведені заходи можуть бути дієвим способом збалансування державних й приватних інтересів щодо розвитку аграрної сфери й функціонування агрохолдингів. А для розбудови соціальної інфраструктури села за участю агрохолдингів можна застосовувати організаційно-правовий механізм державно-приватного партнерства, що вже закріплений законодавством України.

Викладене дозволяє зроби такі висновки. Аграрною холдинговою компанією (агрохолдингом) слід вважати публічне акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше аграрних господарських товариств. Агрохолдинг не є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи (суб'єкта господарювання), а є різновидом холдингової компанії або публічного акціонерного товариства, що об'єднує й контролює аграрних товаровиробників.

Агрохолдинги слід розглядати як особливу форму інвестування в сільське господарство, саме вони (порівняно з іншими організаційно-правовими формами сільськогосподарських товаровиробників) мають найбільше можливостей для залучення інвестицій, у тому числі й іноземних.

Зважаючи на наявні негативні наслідки функціонування агрохолдингів, законодавство України повинно передбачати низку спеціальних правових

приписів стосовно функціонування агрохолдингів у країні, зокрема, щодо (а) обмеження площ земельних ділянок, які можуть ними використовуватися; (б) установлення зобов'язання агрохолдингів сплачувати частину податкових платежів до відповідного місцевого бюджету за місцезнаходженням використовуваних ними земельних площ; (в) зобов'язання агрохолдингів надавати робочі місця для певної кількості мешканців сільських населених пунктів та ін.

Перспективою подальших наукових розвідок у напрямку порушених проблем може бути використання отриманих результатів у наступних дослідженнях, а також характеристика правової регламентації управлінських аспектів діяльності аграрних холдингових компаній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про холдингові компанії в Україні : Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 34. – Ст. 291.
2. Смирнова Е. Л. Повышение эффективности использования сельскохозяйственных земель (на материалах Белгородской области) : автореф. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Е. Л. Смирнова. – М. : Всерос. науч.-исслед. ин-т экон. сельск. хоз., 2010. – 28 с.
3. Солдатов М. Ю. Формирование организационно-производственной структуры агрохолдинга: автореф. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / М. Ю. Солдатов – М. : Рос. гос. аграр. ун-т. МСХА им. К. А. Тимирязева, 2008 – 22 с.
4. Акманов С. С. Агрохолдинги в системе аграрных российских сельхозпроизводителей / С. С. Акманов // Аграрное и земельное право. – 2010. – № 5 (65). – С. 8–20.
5. Савельева О. М. Про визначення поняття «аграрна холдингова компанія» в законодавстві України / О. М. Савельева // Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права в Україні очима студентів : зб. тез наук. доп. Всеукр. студент. наук. конф. (м. Дніпропетровськ, 12 березня 2010 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетров. нац. ун-т імені Олеся Гончара. – 2010. – С. 89–91.
6. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія / П. Ф. Кулинич. – К. : Логос, 2011. – 688 с.

7. Єрмоленко В. М. Майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств: теорія, законодавство, практика : монографія / В. М. Єрмоленко. – К. : Магістр – XXI ст., 2005. – 304 с.
8. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? Німецько-український аграрний діалог / С. І. Дем'яненко. – К. : Ін-т економ. дослід. та політич. консультацій, 2008. – 45 с.
9. Великі, аграрні та ефективні : аналіт. довід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrobiz.com.ua/publications/6-velyki-agrarni-ta-efektyvni>. – Заголовок з екрана
10. Берлач А. І. Питання протидії зловживанням у сфері іноземного інвестування в АПК / А. І. Берлач // Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові питання : монографія / кол. авторів; за ред. В. І. Семчика. – К. : Юрид. думка, 2008. – 252 с.
11. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. І. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 50-61.
12. Молдаван Л. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку / Л. Молдаван, О. Бородіна, В. Юрчишин, Б. Пасхавер, І. Прокопа, О. Шубравська, Т. Осташко // Дзеркало тижня. – 2010. – № 26 (806). – 10-16 липня.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АГРОХОЛДИНГОВ В УКРАИНЕ

Уркевич В.Ю.

В статье анализируются правовые проблемы функционирования агрохолдингов в Украине. Предложено их определение, внесены предложения к законодательству по усовершенствованию деятельности агрохолдингов.

Ключевые слова: сельское хозяйство, холдинговая компания, аграрная холдинговая компания, агрохолдинг.

LEGAL PROBLEMS OF THE AGRICULTURAL HOLDINGS IN UKRAINE

Urkevych V.J.

This article analyzes the legal problems of the agricultural holdings in Ukraine.

Proposed the concept of the agricultural holding company as a public joint stock company, which owns, uses and disposes of shares (shares) of two or more agricultural business companies. The company is not a special organizational-legal form of entity, entity, and is a holding company, a public joint stock company that integrates and controls the agricultural producers. Agricultural holding company should also be regarded as a special form of investment in agriculture.

Legislation should include a number of special legal prescriptions regarding the functioning of the holdings in the country, in particular, can offer. Firstly, you have to limit the area of land that may be in the lease holdings or its contributors (agricultural sector). Such attempts were made in individual projects of the law of Ukraine on the land market. The size of such areas must be scientific and reasonable and not allowed to agricultural holdings into the exclusive structure in a certain segment of the agricultural market. Also possible is the limitation of the operation of agricultural holdings specific administrative area. Second, to establish the obligation of paying large tax payments to the local budget for the location of their land areas. The size of such payments can be determined based on the area of land used for agricultural production. Thirdly, it should oblige agricultural holdings hire the appropriate number of inhabitants of rural areas for the location of their land areas. The number of such workers can be determined depending on the area of the land plot, which is used by agricultural holding. In the case of failure to comply with this obligation the company has to pay the tax payments to the local budget.

Key words: agriculture, holding company, agricultural holding company.

МИРОВА УГОДА ТА МЕДІАЦІЯ: ЗАГАЛЬНІ РИСИ ТА ВІДМІННОСТІ МІЖ НИМИ

Г. С. Гончарова,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
трудового права Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава
Мудрого»*

У статті розглянуто альтернативні позасудові способи вирішення трудових спорів. З'ясовуються загальні риси та відмінності між мировою угодою та медіацією. Підтримується ідея про необхідність прийняття спеціального закону «Про медіацію в Україні».

***Ключові слова:** мирова угода, медіація, позасудові способи вирішення трудових спорів, закон про медіацію.*

В юридичній літературі вже давно неодноразово зверталась увага на необхідність пошуку альтернативних способів урегулювання трудових спорів унаслідок різних причин. Але значних успіхів у цьому напрямі ми не досягли. Разом із тим, витрати держави, пов'язані з розглядом спорів у судах, у тому числі й у Європейському з прав людини, є значними і з кожним роком збільшуються. Ми витрачаємо великі кошти на сатисфакцію з державного бюджету. В інших країнах процес медіаційної процедури вже знайшов своє закріплення в деяких нормативних актах, Рекомендаціях Кабінету Міністрів держав-членів Європейського Союзу тощо, а в Україні вона фактично не діє. Як зазначають автори «Курсу цивільного процесу» Т. А. Цукіна, С. О. Кравцов, І. Зарецька, вартість витрат на судовий розгляд, надмірна тривалість строків розгляду справи, зниження довіри до судів із боку населення та інші негативні чинники економічного, правового, соціального,

психологічного характеру стали причинами пошуків альтернативних способів врегулювання спорів, які були б ефективними порівняно з розглядом спорів у суді (АДР) [1].

Узагальнення судової практики та досвіду роботи органів, які здійснюють нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства, у тому числі й норм з охорони праці, свідчать про тривожну тенденцію: їх кількість не зменшується, а строки розгляду збільшуються. Майже кожна справа стає предметом розгляду в апеляційній інстанції, а деякі справи доходять до вищих спеціалізованих судів.

Збільшується кількість скарг, з якими громадяни України звертаються до Європейського Суду з прав людини. Усе це призводить до значних фінансових видатків. Так, наприклад, у 2009 році на виконання рішень Європейського Суду з державного бюджету було виплачено 7 939 667, 82 грн. А 17 січня 2013 року Європейський Суд з прав людини оприлюднив рішення щодо 211 справ, у яких Україна судилась із власною державою. Внаслідок цих рішень влада повинна виплатити своїм громадянам більше 1 млн євро як покарання за свою владну неефективність. Євросуд постановив виплатити компенсацію в 435 тис. євро 17 ув'язненим Ізяславської колонії за те, що український ПСП жорстоко побив засуджених, відреагувавши таким чином на те, що вони оголосили голодування [2].

Держава систематично просить Європейський Суд відстрочити виплату компенсацій тому, що розбалансується фінансова система держави.

Профспілки України занепокоєні таким станом вирішення трудових спорів. Відчуває і Європа, з якими труднощами і перешкодами стикається Україна, а тому постала проблема розробити нову модель вирішення трудових спорів в Україні. 7 лютого 2013 року в Будинку Спілок був презентований «Проект Концепції нової моделі вирішення трудових спорів в Україні» [3].

Захід про обговорення та доцільність розробки Концепції нової моделі вирішення трудових спорів в Україні відбувся в рамках шведсько-

українського співробітництва. Але в Проекті Концепції в основному йдеться про вдосконалення наявної системи органів та порядку вирішення трудових спорів. Верховна Рада планує провести парламентські слухання «Про захист трудових прав працюючих» у червні цього року.

Але в Проекті Концепції не йдеться про запровадження нових альтернативних способів вирішення трудових спорів, зокрема, про більш активне запровадження нових альтернативних способів вирішення трудових спорів. Це не означає, що знижується авторитет судів. Але навантаження на судові органи при використанні позасудових органів реально б зменшилося.

Так, наприклад, відомий фахівець у правовій сфері А. Селіванов наводить такий приклад: у 2008 році розглянуто 8,7 млн справ за допомогою восьми тисяч судів, що працюють [4].

Навантаження, як бачимо, велике, а інші, альтернативні способи врегулювання трудових спорів не набувають поширення. Навіть мирові угоди укладаються дуже рідко. Сторони рідко погоджуються на укладання мирових угод. Існує декілька причин для цього. Відсутнє виховання громадян щодо ставлення до компромісів. Кожна сторона намагається виграти справу. Мирова угода відповідно до ст. 175 ЦПК укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок. Але в законодавстві не визначено умови та порядок здійснення поступок. Кожного разу виникає питання про те, чи не буде поступка означати порушення прав працівника. А тому судді інколи утримуються від затвердження ухвали про мирову угоду, побоюючись порушити трудові права. Ми вже звертали увагу на те, щоб змінилось ставлення до змісту та порядку укладання мирових угод, не обмежувати права сторін [5].

Навпаки, потрібно створювати умови для того, щоб вони частіше уклалися, адже компроміс завжди має перевагу перед конфліктом. Як справедливо зазначає С. В. Бобровник, різноманіття соціальних інтересів призводить до виникнення суперечностей, конфліктів та зумовлює боротьбу між соціальними суб'єктами за власні життєво важливі потреби. Але в

природі суспільства як соціальному організмі корениться вимога до людини знаходити шляхи і засоби подолання суперечностей, що виникають [6]. Розробка проблем, пов'язаних із досягненням компромісів, та зменшення кількості конфліктів особливого значення набуває в основній сфері людського буття – у трудових відносинах, тобто між суб'єктами, які створюють у суспільстві всі матеріальні блага – від олівця до складних автоматизованих систем, сучасної техніки та технологій.

Держава намагається сприяти застосуванню компромісів, але ж кількість спорів не зменшується. Свого часу був прийнятий Закон «Про третейські суди», але він містить багато обмежень. Так, відповідно до пункту 9 статті 6 Закону третейські суди не можуть розглядати справи, що виникають із трудових відносин, справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, спори, що виникають із корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств. Можна погодитися з деякими обмеженнями, наприклад, із заборонаю розглядати справи, коли однією із сторін є казенне підприємство або орган державної влади, але чому б не дати право третейським судам розглядати трудові спори, що виникають на приватних підприємствах між суб'єктом господарювання та найманим працівником. Ми вже звертали увагу на цю проблему, але законодавець жорстко відреагував і ще раз підкреслив, що забороняється розгляд усіх трудових спорів у третейських судах. Аналіз законодавства й узагальнення практики діяльності третейських судів свідчить про те, що держава занадто відокремлюється від суспільства, тоді як у багатьох державах повноваження третейських судів є більш широкими.

До альтернативних форм розгляду трудових спорів слід відносити і медіацію. Медіація – це діяльність професійних посередників, які

спрямовують учасників юридичного спору до компромісу й врегулювання спору самотійно самими учасниками. Обов'язковим учасником є медіатор.

Світовий досвід свідчить, що медіація є популярною формою для врегулювання спорів. Керівник Українського центру медіації при Києво-Могилянській бізнес-школі Г. В. Єрмоєнко у своїх виступах «Практика медіації» підкреслює, що медіація набирає обертів. Вона наголошує на тому, що треба приймати окремий спеціальний закон, який би регулював питання застосування медіації. У Російській Федерації Державною Думою 27 липня 2010 року вже прийнято Закон «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедуру медіації)» і схвалено Радою Федерації 14 липня 2010 року [7].

У Законі передбачено, що цим Законом регулюються відносини, пов'язані із застосуванням процедури медіації до спорів, що виникають із цивільних правовідносин, у тому числі у зв'язку із здійсненням підприємницької та іншої економічної діяльності, а також до спорів, що впливають із трудових та сімейних відносин. Цей Закон не застосовується до колективних трудових спорів, а також до спорів, які зачіпають або можуть зачіпати права та законні інтереси третіх осіб, які не беруть участь у процедурі медіації, чи публічні інтереси. В законі чітко вирішені й інші питання, а саме: хто може бути медіатором, яким чином здійснюється запрошення медіатора, які кваліфікаційні вимоги висуваються до медіаторів, порядок прийняття медіативної угоди.

Цю проблему аналізує й Інститут законодавства Верховної Ради України [8], який уважно вивчає існуючі за кордоном альтернативні способи і методи позасудового розв'язання спорів і наполягає на застосуванні медіації як одного з альтернативних способів вирішення трудових спорів.

На Україні в травні 2009 року під егідою Українського центру медіації було ініційовано створення робочої групи для розробки законопроекту «Про медіацію». Роботу над текстом законопроекту було завершено в січні 2011 року. У лютому 2011 року його було подано на розгляд до Верховної

Ради України. Але Закон не прийнято. Т. С. Кисельова аргументовано доводить, що медіація, або несудове вирішення спорів за участю третьої незалежної сторони – медіатора, будучи багато століть невід’ємним соціальним інструментом у багатьох країнах, отримала законодавче закріплення і знайшла чіткі інституційні форми наприкінці ХХ століття, а Україна тільки почала переймати практичний досвід у сфері застосування медіації. Ведеться пропаганда знань про медіацію, але вона залишається поки що малодослідженим явищем для правової науки України [9].

У деяких країнах давно застосовується медіація і є відповідні законодавчі акти. Так, наприклад, в США діє Уніфікований Закон «Про медіацію» 2001 року. В цьому Законі говориться про те, що медіація сприяла налагодженню спілкування та переговорів між сторонами, досягненню добровільної домовленості щодо їхнього спору. В Директивах ЄС також зазначається, що медіатор не приймає рішення у спорі, а допомагає сторонам самим визначити варіанти вирішення спірної ситуації та прийти до єдиної угоди з урегулювання спору [10].

Цей висновок підтверджується й іншими яскравими прикладами. Наприклад, у Великобританії 80 % комерційних конфліктів та спорів вирішуються за допомогою медіації на користь обох сторін протягом одного дня. В Китаї Народний комітет медіації щорічно вирішує більше ніж 7,2 мільйонів спорів як у містах, так і в сільській місцевості. Народний депутат України О. І. Тищенко у «Пояснювальній записці» до Проекту Закону «Про медіацію» звертає увагу і на те, що медіація надасть можливість сторонам заощадити кошти, пов’язані з оплатою послуг юристів та дозволить зменшити обсяг роботи для суддів, які, зокрема, через надмірну завантаженість судовими справами не завжди вирішують їх швидко, ефективно та справедливо. Ці положення сприятимуть розвитку громадянського суспільства та формуванню культури цивілізованого вирішення спорів на засадах взаємних інтересів та згоди. Медіація спряла б попередженню корупції.

Медіація може застосовуватися навіть тоді, коли спір уже розглядається компетентним органом.

Медіація має певні переваги порівняно з розглядом справ у суді. По-перше, вона забезпечує швидкість; по-друге, відсутність чітких процедурних рамок сприяє більш вільній атмосфері та готовності сторін конфлікту до співпраці; по-третє, прийняття рішення, яке досягнуто шляхом консенсусу, в подальшому, як правило, виконується, і, насамкінець, медіація сприяє комунікації між сторонами, а саме, згуртованості в суспільстві взагалі.

Медіативна угода відрізняється від мирової угоди тим, що мирова угода перевіряється і затверджується судом. Суд може відмовити в затвердженні, якщо встановить, що мирова угода містить такі положення, які порушують права сторін (чи однієї сторони).

Суддя Господарського суду Івано-Франківської області Б. П. Гриняк здійснила цікавий аналіз правової природи мирової угоди в процедурі банкрутства і зробила висновок про те, що і в процедурі банкрутства інститут мирової угоди є одним із суперечливих моментів [11]. Але все ж таки цей інститут визнається фахівцем, він дозволяє досягти найменшої конфліктності між кредитором та боржником та максимально відповідає інтересам розвитку ринкових відносин. Б. П. Гриняк наводить вислів давньогрецького юриста Ульпіана: «Хто укладає мирову угоду, той вступає в угоду про сумнівну справу та перебуває в невизначеному становищі та незакінченій суперечці». Але все це було в минулому, і в сучасних умовах до мирових угод слід ставитися позитивно. Стаття 175 ЦПК України не містить обмежень щодо можливості укладання мирових угод із трудових спорів. Але в ній написано, що мирова угода укладається на основі взаємних поступок. А це поняття «поступки» не з'ясовано й не прокоментовано в судовій практиці, а тому суди рідко затверджують мирові угоди, побоюючись порушити права сторін, не ризикують допускати судові помилки. Отже, укладання мирових угод перебуває під контролем судових органів. І навіть коли є «примирення сторін», суд може відмовити в затвердженні мирової угоди, якщо встановить,

що порушено право працівника чи на оплату вимушеного прогулу або право підприємства на виплату за вимушений прогул, адже в суді можна довести законність звільнення і законне формулювання. Завдання правозастосовної практики полягає в тому, щоб правильно розтлумачити поняття взаємних поступок і розширити можливості для укладання мирових угод.

Що стосується медіаційної угоди, то тут відсутня проблема підсудності, пропуску строку звернень, зниження конфліктності сторін, досягнення компромісу за відсутності застосування примусу, є домовленість про мову, рівність сторін. Усі питання вирішуються в договорі про медіацію.

Договір про медіацію повинен бути укладений у письмовій формі, містити відомості про досягнені результати і підписаний всіма сторонами медіації. При бажанні сторін договір може бути посвідчений будь-яким способом, передбаченим чинним законодавством України.

Однією з відмінностей мирової угоди від медіації є наявність у процедурі медіації медіатора – особи, яка може допомагати сторонам медіації сформулювати зміст договору, згідно із досягнутими домовленостями. Звичайно, медіатор має бути професіоналом у своїй сфері, мати певну освіту, відповідати кваліфікаційним вимогам. Як образно висловилася Г. В. Єрмоєнко, «деякі вважають, що після читання спеціальної літератури (добре, якщо якісної), можна стати медіаторами». І при цьому навчатися водити машину по книжці ніхто не намагається. Всі бажають отримати практику водіння автомобіля. Чому? Тому що це небезпечно для свого життя. А це означає, що медіації слід учитися. Це ще раз підкреслює, що потрібен спеціальний закон про медіацію. Прийняття такого закону буде свідчити і про те, що ми визнаємо вимоги директиви ЄС 2008/52/ЄС від 21.05.2008 р. в цілому і в частині вимог, що стосуються імплементації правил медіації у вітчизняному законодавстві. Як справедливо зазначає О. С. Павленко, якщо справа завершується мировою угодою, то можна вважати справу завершеною, конфлікт вичерпано, а медіація є незамінним інструментом вирішення конфліктної ситуації. Європа вже пройшла цей етап, а ми лише

починаємо процес реклами, розповсюдження інформації про медіацію. Однак і гальмувати цей процес не слід [12].

Важко погодитися з нормою Проекту Закону про те, що медіатором може бути фізична особа, яка досягла 21 року та пройшла спеціальну підготовку за напрямом медіація в Україні або за її межами. Гадаємо, що у віці 21 року особа ще не може набути як професійних знань та досвіду, так і знань, навичок, умінь у сфері медіації. Можна бути адвокатом у віці 21 рік, представляючи інтереси позовника в суді у конкретних справах, але медіатором може стати особа, яка досягла 35 років, тобто доросла людина, яка вже не належить до молоді й вийшла за межі категорії «молодь». Крім того, ця особа не повинна мати судимості в минулому, навіть тоді, коли вона вже погашена. В договорі про вибір медіатора можна встановити й інші додаткові вимоги до медіатора. Документом про відповідну підготовку може бути сертифікат того начального закладу, де навчалася особа медіаційній роботі. Функції медіатора дуже складні й відповідальні, а тому людина має бути не лише освічена, а й мати високі моральні якості. Підготовка медіаторів повинна проводитися з урахуванням спеціалізації медіатора (у цивільних, господарських, фінансових, кримінальних, сімейних, трудових та інших справах). Лише за таких умов медіація буде набувати авторитету й поширення. З'явиться довіра до такої альтернативної позасудової форми розгляду трудових спорів.

Якщо медіативна угода укладена після судового розгляду, її можна затвердити судом як мирову угоду. Таким чином, між мировою угодою та медіативним рішенням може існувати правовий зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комаров В. В. Курс цивільного процесу: підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранова та ін.; за ред. В. В. Комарова. - Х. : Право, 2011. – 1352 с.
2. Грущинський Я. «Європейський суд покарав нас на мільйон євро»// Голос України. – 2013. – 19 січня. – № 12 – С. 3

3. Нова модель вирішення трудових спорів в Україні // Профспілкові вісті. – 2013. – № 7. – С. 11.
4. Селіванов А. Перша заповідь – довіра суспільства / А. Селіванова // Голос України. – 2008. – 18 листопада. – № 220.
5. Гончарова Г. Мирова угода як спосіб врегулювання трудових спорів на основі взаємних поступок / Г. Гончарова // Право України. – 2011. – № 11-12. – С. 176–181.
6. Бобровник С. В. Компромiс i конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія / С. В. Бобровник. – К. : Юрид. думка, 2011. – С. 4.
7. Федеральный закон Российской Федерации от 27 июля 2010 г. № 193-ФЗ "Об альтернативной процедуре урегулирования споров с участием посредника (процедуре медиации)" Российская газета – Федеральный выпуск № 5247 –30 июля –2010 г.
8. Санченко А. Медіація як демократичний й ефективний спосіб вирішення спорів: Європейські норми і досвід та українська перспектива / А. Санченко // Голос України. – 2010. – 30 жовтня. – № 204.
9. Єрьоменко Г. Про проект закону «Про медіацію» в Україні / Г. Єрьоменко, А. Комбікова // Право України. – 2011. – № 11-12. – С. 217–220.
10. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Т. Кисельова // Право України. – 2011. – № 11-12. – С. 225.
11. Гриняк Б. П. Правова природа мирової угоди в процедурі банкрутства / Б. П. Гриняк // Актуальні питання цивільного та господарського права. – 2011. – № 1. – С. 36–42.
12. Еременко Г. Медиация в Украине: «за» и «против» / Г. Еременко, А. Павленко // Юрист & Закон, 19.10.2011. – № 42.

СОГЛАШЕНИЕ И МЕДИАЦИЯ: ОБЩИЕ ЧЕРТЫ И ОТЛИЧИЯ МЕЖДУ НИМИ

Гончарова Г. С.

В статье рассматриваются альтернативные способы внесудебного решения трудовых споров. Выясняются общие черты и отличия между мировым соглашением и медиацией. Поддерживается идея о необходимости принятия специального закона «О медиации в Украине».

Ключевые слова: мировое соглашение, медиация, внесудебные способы решения трудовых споров, закон о медиации.

SETTLEMENT AGREEMENT AND MEDIATION: GENERAL FEATURES AND DIFFERENCES BETWEEN THEM

Goncharova G.S.

In the article the present state and perspectives of the introduction in Ukraine of the alternative methods of the labor disputes settlement have been investigated and analyzed. Investigating the essence of the problem the author agrees with the opinion of many scholars and emphasizes the need for searching of the alternative methods of the disputes regulation as the value of the cost of court fee, excessive length of proceedings term, reduce of the level of confidence in the court by the public proves ineffective and inexpediency of consideration of the disputes in the court. Analyzing the situation in Ukraine the right observation has been made by the author on the fact that the number of proceedings every year is not reduced, and the terms of their consideration is only increased. Among factors of such phenomenon the author considers the following: absence of the proper legal education of citizens as to their attitude to the compromises and imperfection of the current mechanism of the legal regulation.

In the article the significant analysis of the concept of the mediation, that is, the activity of the professional mediator directing participants of the legal dispute to the compromise and to the regulation of the dispute by the participants themselves has been conducted by the author. The mediator is the obligatory participant of the dispute.

The important fact is that the mediation is the popular form of the disputes regulation in the world. The positive results in this problem have been achieved in many countries of the world. To the advantages of the mediation at the proceedings the author considers: firstly, the speed, secondly- absence of the clear procedural framework that facilitates more free atmosphere and readiness of the parties of the conflict to cooperation, thirdly, a decision that reached by the way of consensus, as a rule, has been performed and, finally, – facilitates communication between parties. To the advantages it is necessary to include the fact that amicable agreement unlike meditative agreement checked and approved by the court that is not always guarantee of the dispute regulation.

The author support the idea of the special law adoption that not only resolves the legal position and regulates the mediation procedure and will be the evidence that Ukraine recognizes the requirements of the European Union as to the implementation of the mediation rules into the national legislation.

Keywords: settlement agreement, mediation, ways of out-of-court labor disputes resolution, act on mediation.

МЕТОД ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК СПОСІБ КОНТРОЛЬНОГО ВПЛИВУ

Д. М. Рева,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

У публікації розглянуто структуру податкового контролю, виокремлено її основні елементи. Окрему увагу приділено дослідженню методів податкового контролю, за допомогою яких досягається його основна мета – забезпечення правопорядку в сфері оподаткування. З урахуванням положень Податкового кодексу України проведено класифікацію методів податкового контролю.

Ключові слова: *податковий контроль, структура податкового контролю, механізм податкового контролю, метод податкового контролю, класифікація методів податкового контролю.*

Податковий контроль, як цілісне утворення, має свою зовнішню (правову) і внутрішню форму.

У філософії під внутрішньою формою розуміється структура, спосіб організації, певна упорядкованість частин цілісного утворення [1, с. 188,189]. Одночасно характер її побудови залежатиме від природи й закономірностей розвитку цього виду діяльності. Загальнофілософські уявлення про структуру діяльності, що мають загальнометодологічне значення для пізнання податкового контролю, зводяться до такого. У філософії діяльність прийнято структурувати на мету, засіб і результат. При цьому мається на увазі, що результат, оскільки він досягнутий, припускає цю діяльність закінченою, а в іншу входить як її засоби. Такий аналіз діяльності (тобто з погляду зазначених категорій) дозволяє усвідомити положення про суб'єктивність

мети та її об'єктивний зміст, визначеність засобів через мету і, навпаки, мету засобами, зумовленості результату метою і засобами, про можливість неповного збігу результату з метою [2, с. 32,33].

Вирішення проблеми розкриття структури податкового контролю на основі тільки філософської структуризації діяльності не є повним. За межами наведеної загальнофілософської схеми залишилися суб'єкти й об'єкти цієї діяльності, їх взаємодія. А ці елементи мають у теорії контрольної діяльності основне значення. Більшість результатів теоретичних досліджень у галузі контролю й контрольної практики, які існують на сьогодні, показують, що структуризація контрольної діяльності пов'язується насамперед із взаємозв'язком її суб'єкта й об'єкта. Названий акцент дозволяє розглянути структуру податкового контролю з урахуванням таких елементів:

- а) суб'єкта, який має певні інтереси, що відповідають його потребам, переслідує відповідні до інтересів цілі, вирішує завдання, які випливають із них, використовує наявні в його розпорядженні матеріально-технічні засоби;
- б) об'єкта, який зумовлює існування податкового контролю;
- в) взаємодії суб'єкта й об'єкта податкового контролю, її способів, що зумовлені їх властивостями і з'єднують суб'єкта й об'єкт у єдиному процесі контрольної діяльності.

Процес податкового контролю, як і будь-якої діяльності, має свій початок і кінець: початок цього процесу пов'язано з виникненням певної потреби, а його закінчення – з досягненням результату, що задовольняє цю потребу.

Основні потреби, що зумовили формування й розвиток податкового контролю як відносно автономної системи в рамках фінансового контролю, можуть бути виявлені в такому. Насамперед, варто вказати на об'єктивний характер потреб формування зазначеного процесу. За сучасних економічних умов пріоритетне значення серед усіх джерел поповнення державної скарбниці відводиться податковим платежам. Як певна частка доходу приватних осіб, ці платежі за своїм характером є більш постійною

величиною, аніж доходи, одержувані від використання державного майна. Вони мають властивість періодично відновлятися, є безоплатними й безповоротними. А державі, як установі постійній, необхідні й відповідні джерела поповнення її скарбниці. От чому сьогодні збір податків фактично означає виконання дохідної частини бюджету. А будь-яке управління, у тому числі й сферою, в якій виникають відносини з приводу мобілізації податкових платежів у дохідну частину державної скарбниці, не може обійтися без контролю, що дозволяє одержати об'єктивну інформацію про досягнення цілей управління і вчасно виявляє чинники, що перешкоджають їх реалізації.

Необхідність існування податкового контролю зумовлена водночас і суб'єктивними причинами. Як показує практика, держава використовує контроль для підтримки динамічного розвитку й захисту конкретних цінностей і суспільних відносин, що мають на даний період вирішальне значення для здійснення його стратегічних і тактичних завдань, але процес існування й розвитку яких із тих чи інших причин пов'язаний із виникненням проблемних ситуацій.

Податкові платежі мають не тільки властивість на постійній і безоплатній основі забезпечувати державну скарбницю такими необхідними для неї коштами. Податки – це передусім компроміс між публічною метою їх стягнення і приватним характером їхніх джерел [3, с. 235]. Публічна мета узгоджується з вищим законодавчим органом України – Верховною Радою України як представником усього українського суспільства. Але з кожним окремим його членом таке узгодження не проводиться. Тому, як стверджує М. В. Карасьова, якщо на макрорівні (тобто на рівні суспільства в цілому чи різних соціальних груп) наявна об'єктивна потреба (необхідність) у фінансовому забезпеченні держави трансформується в готовність до внесення різних податей державі, щоб одержати від нього фінансову підтримку, й усвідомлюється всім суспільством, то на мікрорівні – на рівні окремого індивіда такого об'єктивно не відбувається [4, с. 84].

А між тим, податки пов'язані з обмеженням, хоча й законним, приватної власності окремого індивіда, вилученням певної її частини. Ця обставина визначає об'єктивну незаінтересованість окремих членів суспільства брати участь у формуванні публічних грошових фондів, що пов'язано з безпосередньою відмовою від частини своєї власності на користь державної. Найчастіше це і є причиною ухилення від сплати податків, що здатне викликати нестабільність бюджетних надходжень.

Потреба держави в здійсненні ефективного управління сферою оподаткування, у попередженні та вчасному усуненні будь-яких перешкод і відхилень на шляху досягнення її цілей, суперечливий характер податкових платежів у сукупності зумовили виникнення податкового контролю.

Заінтересована в стабільному розвитку податкових відносин, держава використовує податковий контроль для їх підтримки в необхідному для неї (держави) стані, а також для їх захисту. У практичній реалізації контрольних функцій у податковій сфері в ролі суб'єкта податкового контролю виступають установи, органи, окремі особи (колективи людей), уповноважені від імені та в інтересах держави виконувати зазначені функції відповідно до встановлених чинним законодавством вимог.

Як відзначає О. В. Шоріна, природа, місце, роль суб'єкта контролю в системі соціального механізму управління суспільством є головними об'єктивними критеріями, за допомогою яких визначаються завдання, характер, форми й обсяг контролю. Щодо цих основних критеріїв інші мають допоміжний характер, що, звичайно, не позбавляє їх пізнавального інтересу й практичного значення, бо дозволяє глибше вивчити контроль як суспільне явище, краще організувати його проведення [5, с. 43].

Суб'єкт податкового контролю – це той його учасник, який від імені й в інтересах держави за своїм функціональним призначенням уповноважений практично здійснювати цілеспрямоване спостереження, перевірку й коригування відповідного об'єкта.

Ціль (мета) – це те, до чого прагнуть, чого треба досягти (етимологічне значення). У філософії вона розглядається як ідеально намічена модель, уявний образ результату, який припускається. При дослідженні діалектики мети, засобів і результату вона розглядається як ідеальне передбачення результату діяльності, а сама діяльність – як складний процес постановки і здійснення мети [6, с. 459, 461]. Таким чином, ціль (мета) податкового контролю представляє той результат, на досягнення якого він скерований, що становить його зміст і зберігає його як вид.

За поточним цільовим призначенням і завданням контрольна діяльність у податковій сфері покликана вирішати досить широке коло питань:

- 1) установлювати фактичне дотримання вимог законодавства, чинного у сфері оподаткування, правильність обчислення, повноту і своєчасність сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків, зборів (обов'язкових платежів);
- 2) давати об'єктивну юридичну оцінку функціонуванню об'єкта податкового контролю;
- 3) у разі виявлення відхилень у діяльності суб'єктів, на яких покладено обов'язок з обчислення, сплати, утримання й перерахування податків, зборів (обов'язкових платежів), приводити її до відповідності із законодавчо встановленою моделлю такої діяльності;
- 4) домагатися оперативного, найбільш повного та якісного виконання рішення, прийнятого за результатами податкового контролю;
- 5) уживати профілактичних заходів для попередження виявлених порушень.

Організація контрольної діяльності в податковій сфері припускає закріплення за суб'єктами податкового контролю певної групи об'єктів, об'єднаних єдністю їх призначення [7, с. 27]. Для визначення об'єкта податкового контролю необхідно передусім виходити зі специфічного характеру останнього. Як і всякий інший, податковий контроль має вторинний, похідний характер, оскільки здійснюється у зв'язку й з приводу первинної діяльності, що існує поза і незалежно від контрольної. Тому

об'єктом податкового контролю буде те, з приводу чого він виникає, що відповідає державним інтересам і чие функціонування й розвиток характеризуються (чи можуть характеризуватися) наявністю розходжень між необхідним і дійсним станом. Цим критерієм відповідає діяльність суб'єкта, від якого залежать стан і розвиток відносин «за односпрямованим рухом коштів знизу вгору до бюджетів у формі податків і зборів» [8, с. 4]. Податковому контролю підлягає не стільки діяльність окремого суб'єкта, скільки його функціонування в рамках конкретної спільної діяльності, тобто його поведінка як учасника податкових відносин. У цьому випадку податкові відносини трактуються як узагальнена категорія. Ось чому є потреба вирізнити ті найбільші блоки зв'язків, що підлягають контрольному впливу з боку суб'єкта податкового контролю. Це податкові відносини, що виникають у зв'язку з виконанням:

а) знов створеними суб'єктами господарювання обов'язку зареєструватися як платники податків у відповідному органі контролю;

б) платниками податків обов'язку з обчислення сум податкових платежів;

в) платниками податків обов'язку щодо сплати останніх, утримання (перерахування);

г) платниками податків обов'язку із подання до органів контролю документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податкових платежів.

Викладена позиція відповідає філософському розумінню терміна «об'єкт»: це те, що протистоїть суб'єкту, знаходячись із ним у взаємодії [9, с. 123; 10, с. 346, 347]. Саме їх взаємодія, її способи були первісно визначені як третій елемент структури податкового контролю. Взаємодія між суб'єктом і об'єктом контролю має характер прямого і зворотного зв'язку. Такі способи взаємодії поєднують їх в єдиному процесі контрольної діяльності, вказують шляхи досягнення цілей податкового контролю. Так, зміст прямого зв'язку між суб'єктом і об'єктом зводиться до контрольного впливу, в результаті здійснення якого суб'єкт виконує завдання й досягає цілей, поставлених

перед ним державою в даній сфері контрольної діяльності. У результаті забезпечуються функціонування й розвиток об'єкта податкового контролю відповідно до моделі, сформульованої законодавцем.

Контрольний вплив є прерогативою суб'єкта контролю. Його призначення й характер зумовлюють функціональне підпорядкування об'єкта податкового контролю його суб'єктові, що забезпечується за допомогою владних повноважень, якими держава наділяє суб'єкта податкового контролю. Суб'єкт контролю, реалізуючи свої повноваження, тим самим впливає на об'єкт; на цій основі забезпечується упорядкований і стійкий розвиток податкових відносин і їх захист. У цьому й полягає сутність контрольного впливу суб'єкта податкового контролю на його об'єкт. Такий вплив здійснюється за допомогою різних способів (прийомів), іменованих у науковій літературі методами контролю.

Під методом зазвичай розуміється спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення чого-небудь. Таке розуміння терміна «метод» покладено і в основу існуючих у фінансовому праві визначень методів контрольної діяльності, яка провадиться у фінансовій сфері. Так, під методом фінансового контролю у фінансовій доктрині найчастіше мається на увазі конкретний спосіб (прийом), що застосовується при виконанні контрольних функцій [7, с. 69; 11, с. 118; 12, с. 29,30; 13, с. 11; 14, с. 134; 15, с. 85; 16, с. 200].

Інтерес, що проявляється в дослідженні цієї категорії, представниками фінансово-правової науки багато в чому пояснюється такими властивими їй особливостями:

1) метод фінансового контролю виражає фактичний зміст контрольної діяльності. За його допомогою можна визначити якісний бік контролю, тому що сукупність методів, використовуваних цим напрямком контрольної діяльності, дозволяє судити про її характер;

2) вона виявляється у взаємодії суб'єкта й об'єкта фінансового контролю, а тому виражає специфіку зв'язків, що між ними виникають;

3) метод фінансового контролю надає можливість суб'єктові контролю вчиняти цілеспрямований контрольний вплив на підконтрольні об'єкти і тим самим забезпечувати функціонування підконтрольного об'єкта відповідно до вимог чинного законодавства.

Досконале вивчення методів фінансового контролю дозволило фінансовій науці одержати відповіді на запитання: як здійснюється фінансовий контроль і як практично суб'єкт цього контролю впливає на його об'єкт. Ці питання (як і відповіді на них) мають велике методологічне значення як для теорії, так і для практики податкового контролю як одного з найважливіших видів (напрямків) фінансового контролю. У цьому зв'язку дослідження методів, використовуваних суб'єктом податкового контролю для реалізації цілей і завдань, що стоять перед ним, сприятиме одержанню повнішого уявлення про розглядуваний вид (напрямок) контрольної діяльності, що здійснюється у фінансовій сфері.

Наукові точки зору, які зараз існують, щодо розуміння такої категорії, як «метод фінансового контролю», дозволяють сформулювати поняття «метод податкового контролю» як спосіб, прийом практичної реалізації його цілей і завдань, тобто спосіб, прийом цілеспрямованого впливу суб'єктів податкового контролю на підконтрольні об'єкти на підставі закріпленої за суб'єктами компетенції.

Для одержання повного уявлення про сутність методів податкового контролю варто вказати на їхні характерні риси: по-перше, вони використовуються в процесі здійснення державної діяльності з контролю за дотриманням вимог податкового законодавства; по-друге, здійснюються шляхом реалізації суб'єктом контролю контрольних-податкових повноважень; по-третє, становлять собою зовні виражений владний контрольний вплив суб'єкта податкового контролю на підконтрольний об'єкт із метою забезпечення його функціонування відповідно до запрограмованої законодавцем моделі діяльності; по-четверте, здійснюються в правовій

формі; по-п'яте, забезпечують різний за своєю спрямованістю вплив на підконтрольні об'єкти.

Від методів податкового контролю необхідно відрізнити організаційні заходи, що знаходять своє зовнішнє вираження, як правило, у неправових формах податкового контролю і не викликають прямих юридичних наслідків зовнішнього характеру, – наради, інструкції, роз'яснення, економічний аналіз, прогнозування тощо. Організаційні методи стосовно методів податкового контролю виконують підпорядковану роль і/або передують використанню таких методів, або настають з їх застосуванням, не спричиняючи при цьому безпосереднього владного контрольного впливу на об'єкти податкового контролю.

Визначивши категорію «метод податкового контролю», перейдемо до розгляду безпосередньо самих методів. Відразу треба зазначити, що у фінансово-правовій доктрині ще й дотепер не існує єдиної класифікації методів фінансового контролю. Якщо узагальнити отримані вченими в цьому напрямку результати роботи, можна дійти висновку, що класифікація методів фінансового контролю здійснюється в основному за двома критеріями. За джерелами інформації, що використовуються суб'єктами фінансового контролю, розрізняють фактичний і документальний методи контролю [17, с. 40-43; 12, с. 30; 16, с. 223, 224]. За способом здійснення контрольних повноважень вирізняються такі методи контрольної діяльності, як ревізія, перевірка, обстеження, інвентаризація та ін. Докладно основні позиції, сформульовані в сучасній юридичній літературі щодо класифікації методів фінансового контролю, проаналізовані Л. А. Савченко [16, с. 224, 225].

Способи контрольного впливу суб'єктів податкового контролю на підконтрольні їм об'єкти визначені в Податковому кодексі України [18].

Оскільки методи податкового контролю досить різноманітні, виникає необхідність їх певної класифікації.

Виходячи із запропонованого вище формулювання методу податкового контролю як способу, прийому практичної реалізації його цілей і завдань,

вважаємо за доцільне в основу класифікації методів податкового контролю покласти такий критерій, як їх цільова спрямованість. Як убачається, така класифікація, тобто залежно від цільової спрямованості методів, дозволить не просто формально констатувати їх існування, а через пізнання конкретних, одиничних способів практичної реалізації цілей і завдань податкового контролю підійти до пізнання останнього в цілому. За цим критерієм можна виділити методи, що використовуються органами контролю:

1) для попередження порушень вимог законодавства про оподаткування;

2) для виявлення порушень вимог законодавства про оподаткування;

3) для усунення порушень вимог законодавства про оподаткування.

Цей підхід до класифікації методів податкового контролю дозволяє в цілому одержати уявлення про те, як органом контролю здійснюється контрольний вплив і як за його допомогою досягається реалізація не тільки поточних завдань цього контролю, а й його кінцевої мети – забезпечення правопорядку у сфері оподаткування (при цьому, якщо здійснення першої групи методів сприяє вирішенню превентивного завдання податкового контролю, а без існування другої групи неможливе отримання інформації про дійсний стан виконання зобов'язаними особами податкового обов'язку в широкому розуміння [8, с. 168, 169], то методи, які використовуються для усунення порушень вимог законодавства, що діє у сфері оподаткування, спрямовані на вирішення такого завдання податкового контролю, як приведення діяльності певних суб'єктів до відповідності із законодавчо встановленою моделлю і відновлення права держави на своєчасне й повне одержання сум визначених податкових платежів).

До методів податкового контролю, що застосовуються для попередження порушень вимог законодавства про оподаткування, належать:

а) облік платників податків;

- б) облік рахунків платників податків, що відкриваються й закриваються у фінансових установах;
- в) надання податкової консультації;
- г) збір податкової інформації.

До методів, які використовуються для виявлення порушень вимог законодавства про оподаткування, відносяться:

- а) проведення перевірки;
- б) проведення зустрічної звірки;
- в) збір податкової інформації.

До методів, які податкові органи застосовують для усунення порушень вимог законодавства про оподаткування, належать:

- а) стягнення податкового боргу;
- б) визначення податкових та грошових зобов'язань;
- в) направлення платнику податків вимог про усунення порушень податкового законодавства; проведення інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів; зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
2. Курашвили Б. П. Очерк теории государственного управления / Б. П. Курашвили. – М. : Наука, 1987. – 296 с.
3. Гаджиев Г. А. Предприниматель – налогоплательщик – государство: Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации : учеб. пособ. / Г. А. Гаджиев, С. Г. Пепеляев. – М. : ФБК-ПРЕСС, 1998. – 592 с.
4. Карасева М. В. Финансовое правоотношение / М. В. Карасева. – М. : НОРМА (Изд. гр. НОРМА-ИНФРА-М), 2001. – 288 с.
5. Шорина Е. В. Контроль за деятельностью органов государственного управления в СССР / Е. В. Шорина. – М. : Наука, 1981. – 301 с.
6. Философская энциклопедия / гл. ред. Ф. В. Константинов. – М. : Сов. энцикл., 1970. – Т. 5. – 740 с.

7. Вознесенский Э. А. Финансовый контроль в СССР / Э. А. Вознесенский. – М. : Юрид. лит., 1973. – 134 с.
8. Основы налогового права : учеб. пособ. / под. ред. Н. П. Кучерявенко. – Х. : Легас, 2003. – 384 с.
9. Философская энциклопедия / гл. ред. Ф. В. Константинов. – М. : Сов. энцикл., 1967. – Т. 4. – 592 с.
10. Философский словарь / под ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдина. – изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Политиздат, 1968. – 432 с.
11. Грачева Е. Ю. Проблемы правового регулирования государственного финансового контроля / Е. Ю. Грачева. – М. : Юриспруденция, 2000. – 192 с.
12. Кучеров И. И. Налоговый контроль и ответственность за нарушения законодательства о налогах и сборах / И. И. Кучеров, О. Ю. Судаков, И. А. Орешкин / под ред. И. И. Кучерова. – М. : Центр ЮрИнфор, 2001. – 256 с.
13. Онищенко В. А. Податковий контроль (основи організації) / В. А. Онищенко. – К. : Ред. журн. «Вісн. подат. служби України», 2002. – 432 с.
14. Финансовое право : учебник/ под ред. Н. И. Химичева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2000. – 600 с.
15. Фінансове право : підручник / кер. авт. кол. і відп. ред. Л. К. Воронова. – вид. 2-ге, випр. та доп. – Х. : Консум, 1999. – 496 с.
16. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Л. А. Савченко. – Ірпінь, 2002. – 445 с.
17. Белобжецкий И. А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм / И. А. Белобжецкий. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 256 с.
18. Податковий кодекс України : від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI // Голос України. – 2010. – № 229-230.

МЕТОД НАЛОГОВОГО КОНТРОЛЯ КАК СПОСОБ КОНТРОЛЬНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ

Рева Д. Н.

В публикации рассмотрена структура налогового контроля, выделены ее основные элементы. Особое внимание уделено исследованию методов налогового контроля. На основании положений Налогового кодекса Украины проведена классификация методов налогового контроля.

Ключевые слова: налоговый контроль, структура налогового контроля, механизм налогового контроля, метод налогового контроля, классификация методов налогового контроля.

METHOD OF TAX CONTROL AS A WAY TO CONTROL EXPOSURE

Reva D. N.

The article examines the structure of tax control, its basic elements are highlighted: subject, object, interaction between subject and object of control. The interaction between the subject and the object of tax control has the character of direct and inverse links. Direct link is a controlling influence of the subject on his object. The control effect is performed by a variety of methods. The result is a proper development and protection of tax relations.

The method of tax control is a way of practical realization of its goals and objectives, i.e. way of targeting the subject of tax control on controlled objects. A classification of tax control methods is given based on such criterion as their goal orientation. According to this criterion three groups of most common tax control methods, are outlined:

- 1) to prevent violations of the tax laws;
- 2) to detect violations;
- 3) to eliminate tax violations.

The first group includes: a) the registration of taxpayers; b) records of bank accounts; c) the provision of tax advice; d) the collection of tax information.

The second group consists of: a) monitoring; b) a counter reconciliation; c) the collection of tax information.

The third group consists of: a) the collection of the tax debt; b) determination of tax liabilities; c) sending regulations on eliminating tax law violations to the taxpayer; an inventory of fixed assets, cash.

The proposed classification allows you to get the knowledge of how the controlling influence is performed and how it helps to achieve tax control goal, which is to ensure law enforcement in taxation field.

Key words: tax control, the structure of tax control, mechanism of control exposure, tax control methods, classification of tax control methods.

НА ПОЧАТКУ НАУКОВОГО ШЛЯХУ

УДК 346.6:35.073.53(477)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Асхабов О. Г.,

*студент 5 курсу Харківського національного
економічного університету, спеціаліст
з договірної роботи договірного відділу
Юридичного департаменту
КП «Харківводоканал»*

Стаття присвячена аналізу законодавства про здійснення державних закупівель в Україні. У роботі детально аналізується та роз'яснюється понятійно-категорійний апарат, головні нормативно-правові акти, що регулюють питання здійснення державних закупівель. Велика увага приділяється розгляду правових колізій з іншими нормативними актами, що сприяють зловживанням зі сторони замовників, а також аналізуються актуальні проблеми регулювання процедури закупівлі та способі їх вирішення.

Ключові слова: державні закупівлі, конкурсні торги, замовники, учасники, процедура закупівлі.

На сьогодні Україна проводить активне реформування національної економіки в цілому, в тому числі системи державних закупівель. Вони становлять значну частину державних витрат, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування на забезпечення суспільних потреб та власної діяльності.

Слушні правила й процедури здійснення державних закупівель сприяють забезпеченню суспільства товарами, роботами та послугами в

потрібній кількості й належної якості вчасно та на прийнятних договірних відносинах.

Механізм проведення процедур державних закупівель має бути одним із ключових елементів управління державними фінансами, підвищення ефективності державної економічної політики та базуватися, зокрема, на засадах добросовісної конкуренції, відкритості й прозорості, недискримінації учасників, об'єктивності та неупередженості оцінки пропозицій конкурсних торгів, разом із цим, запобігати проявам корупції в цій сфері.

Ураховуючи великий обсяг залучених коштів та все більш складне регулювання договірних домовленостей, державні закупівлі визначаються як одна з найбільш схильних до корупції сфер економіки. Корупція у сфері державних закупівель впливає на ефективність державних витрат, перешкоджає економічному зростанню та дошкульно б'є по найбільш уразливій частині населення з низьким рівнем доходів. Зрештою, вартість корупції оплачується громадянами, які погоджуються з поганою якістю або недостатньою кількістю товарів, робіт чи послуг, що надаються за державними договорами.

Загальні і часткові питання теорії державних закупівель знайшли відображення в роботах таких авторів, як А. Алчіан, С. Арроусміт, Г. Демсец, А. Девіс, Дж. Гелбрейт, Дж. Б'юкенен, М. Ліндерс, А. Маршал, Р. Масгрейв, Л. Мізес, С. Мосс, В. Нордхаус, Д. Норт, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, О. Вільямсон, Дж. Ходжсон, Х. Е. Фірон та ін.

Усі учасники відзначають неефективність ринку державних закупівель України. Велика кількість проблем, що виникають, позначаються насамперед на стані економіки країни в цілому. Основні проблеми виникають передусім через недосконалість законодавчої бази, що регулює процес державних закупівель. У зв'язку із цим від 50 до 75 % бюджетних асигнувань освоюється із численними порушеннями. Через корупційні угоди збитки становлять 10-15 % (35-52,5 млрд грн) видаткової частини держбюджету

щорічно. Тому вирішення проблем у цій сфері на сьогодні є необхідним та актуальним [1].

Державним закупівлям відводиться роль перспективного та важливого макроекономічного регулятора, за допомогою якого можливе формування повноцінного конкурентного середовища, здійснення стабілізаційної політики тощо.

Регулювання сфери державних закупівель здійснюється на підставі численних нормативних актів. Головним документом, що регулює сферу вказаних відносин, є Закон України «Про здійснення державних закупівель». Статтею 1 цього закону визначено, що державними закупівлями є такі, що здійснюються підприємствами, установами за державні кошти [2]. До їх складу відносять кошти державного бюджету та бюджету органів місцевого самоврядування, державного матеріального резерву, оборонного замовлення, Аграрного фонду, Національного банку України, державні цільові фонди, кошти, які надаються замовникам під гарантії Кабінету Міністрів України, і т. ін. [2].

Також у законі скасовано поняття «тендер». Замість нього введено нове поняття «конкурсні торги», під яким розуміється здійснення конкурентного відбору пропозицій усіх учасників із метою визначення переможця. Таким чином, сутність конкурсних торгів виражається у формуванні здорової та високої конкуренції між учасниками на ринку державних закупівель, що дозволить значно знизити вартість товарів, робіт та послуг поряд із запланованими витратами. На цей механізм покладають чи не найбільше надій щодо забезпечення ефективного, раціонального й економного використання бюджетних коштів, залучення максимальної кількості виробників і гарантування безперебійного постачання. Тобто з усіх пропозицій замовник вибирає найбільш економічно обґрунтовану та вигідну.

У Законі України «Про здійснення державних закупівель» велика увага приділяється формуванню громадського контролю та забезпеченню прозорості торгів. Так, статтею 10 передбачено численні вимоги щодо

оприлюднення інформації та перелік документів, які підлягають такому оприлюдненню (оголошення про проведення торгів, відповідна документація конкурсних торгів та зміни до неї та роз'яснення, протоколи розкриття пропозицій учасників, інформація про відхилення пропозицій учасників із обґрунтуванням причин такого відхилення, інформація про відміну торгів або визнання їх такими, що не відбулися і т. ін.) [2]. Вимоги, передбачені українським законодавством щодо оприлюднення інформації у сфері державних закупівель, значно перевищують ті вимоги, що передбачені нормативними актами ЄС. Це має дати можливість громадськості контролювати та впливати на владу через контроль за використанням державних фінансів. Крім того, оприлюднення інформації є також засобом комунікації обох сторін [1].

Але на практиці громадський контроль в Україні майже відсутній, незважаючи на той великий перелік інформації, який підлягає опублікуванню. Окремі норми чинного законодавства сприяють корупційним проявам для заволодіння державними коштами. Наприклад, чинне законодавство України звільняє від проведення процедури закупівлі підприємства під час придбання товарів, робіт і послуг за власні кошти [1]. Використання цієї процедури є обов'язковим лише в закупівлях, що підприємства проводять за державні кошти. Винятком на сьогодні є підприємства, які відповідно до Закону України «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності» є суб'єктами природних монополій [3]. Вони зобов'язані проводити процедуру закупівлі товарів, робіт і послуг, які здійснюються за рахунок власних коштів за умови, що вартість предмета закупівлі товару (товарів), послуги (послуг) перевищить 5 мільйонів гривень, а робіт – 10 мільйонів гривень [3]. Саме ці норми призводять до закритості інформації про предмет закупівлі (обсяг закупівлі в одиницях вимірювання, ціна за одиницю товару, загальна вартість закупівлі), адже замовники не зобов'язані розміщувати її ні на своїх сайтах, ні в єдиному «Віснику державних закупівель» [4]. Варто відзначити, що

граничні суми закупівель без проведення конкурсних торгів значно завищені, тому що дуже рідко виникає ситуація, коли підприємство перевищує ці суми. Громадськість має шанс скористатися Законом України «Про доступ до публічної інформації» [5]. Але для того, щоб зробити запит на підприємство, треба розуміти, про яку інформацію запитувати. Наприклад, якщо громадянина цікавить закупівля підприємством спеціалізованого обладнання в межах реалізації інвестиційного проекту, то він просто не знає, як точно називається це обладнання. Таким чином, саме держава через такі дискримінаційні законодавчі норми сприяє тому, що інформація у сфері державних закупівель стає закритою для суспільства. Це і є однією з причин поширення корупції при виборі контрагента, строків постачання товарів або виконання робіт та послуг [1]. Але найголовніше питання – це сума закупівлі, яка, зокрема, є завищеною поряд із ринковою та переноситься на кінцеву собівартість продукції, за яку в остаточному рахунку розплачується українське суспільство. Тому для забезпечення повної прозорості необхідно зобов'язати українські підприємства здійснювати закупівлю з дотриманням процедур конкурсних торгів не тільки за бюджетні кошти, але й за власні. Це призведе до того, що бюджетні установи та підприємства повинні будуть оприлюднювати всю інформацію про проведення процедури закупівлі як за бюджетні, так і за власні кошти. Але все ж для більшої прозорості та спрощення пошуку інформації про здійснення державних закупівель яким-небудь підприємством або бюджетною установою було б доцільно зобов'язати замовників оприлюднювати інформацію на власних сайтах. На сьогодні Закон України «Про здійснення державних закупівель» закріплює лише право замовника оприлюднювати таку інформацію на власних сайтах [2].

Для того щоб вивести з-під процедури закупівлі видатки, які здійснюються підприємствами-монополістами, необхідно суттєво зменшити їх граничні суми, що дозволяють уникати процедури конкурсного відбору учасників. Усі ці дії не тільки суттєво підвищать державний контроль, але й

дадуть реальну можливість суспільству впливати на процес управління державними фінансами.

Важливим питанням оприлюднення інформації є її ціна. Згідно із чинним законодавством, інформація у сфері державних закупівель підлягає обов'язковому опублікуванню в державному офіційному друкованому виданні «Вісник державних закупівель» [4]. Чинне законодавство гарантує всім замовникам публікувати таку інформацію безкоштовно. В той же час підприємство, що займається друкуванням таких видань для замовників, установлює дискримінаційні ціни для замовників. Наприклад, розміщення одного оголошення стосовно державних закупівель розміром до 1500 знаків, яке подається та публікується поза графіком, коштуватиме замовнику 720 гривень. Таке ж оголошення розміром, наприклад, понад 6000 знаків буде коштувати для замовника 3600 гривень. І це не найнижчі ціни. Підприємство встановлює цілий перелік платних послуг. Наприклад, це розміщення оголошення в міжнародному друкованому виданні «Announcer of public purchasing» державних закупівель, послуги щодо підготовки витягу з реєстру державних закупівель, надання аналітичної інформації з веб-порталу «Державні закупівлі», надання консультації з питань перевірки наданої замовником інформації для друку тощо. Навіть надання консультацій із питань виправлення помилок, внесення змін в оприлюднену інформацію буде коштувати замовнику від 624 до 780 гривень. Найдорожчою послугою є друкування підприємством окремого спеціального випуску інформаційного бюлетеня «Вісник державних закупівель» та/або міжнародного інформаційного видання «Announcer of the public purchasing». За цю послугу замовник має заплатити 24 000 гривень [6]. Звісно, замовникам зовсім не обов'язково мати такі дорогі друковані видання, але в деяких випадках підприємство має обов'язково сплачувати за деякі послуги. Наприклад, законодавство передбачає обов'язкове додаткове розміщення замовником оголошення про проведення процедури закупівлі та про результати процедури закупівлі в міжнародному інформаційному виданні в разі, коли

очікувана вартість предмета закупівлі перевищує суму, еквівалентну для товарів (200 000 євро), послуг (300 000 євро), робіт (500 000 євро) [2]. У такому випадку держава змушує підприємства нести невинуваті витрати.

Деякі норми законодавства у сфері державних закупівель недостатньо чітко прописані, в результаті чого виникають суперечності з іншими нормативними актами. Так, Законом України «Про здійснення державних закупівель» передбачено, що замовники торгів вимагають інформацію щодо притягнення учасника торгів до відповідальності за вчинення у сфері державних закупівель корупційного правопорушення. Проте, іншим нормативним актом, таким як Закон України «Про захист персональних даних» передбачена заборона на обробку персональних даних, що стосуються звинувачення у скоєнні злочину або засудження до кримінального покарання. Таким чином, існує реальний сумнів щодо правомірності вимог замовника торгів відповідно до ст. 17 Закону України «Про здійснення державних закупівель»

Також чинним законодавством прописані умови відмови в участі в процедурі закупівлі. Деякі умови є зовсім недоречними, адже на практиці вони майже не доказові. Статтею 17 Закону України «Про здійснення державних закупівель» передбачено умови для такої відмови, які з погляду обґрунтування недоречні:

- 1) виявлення факту участі учасника в змові;
- 2) пропозиція конкурсних торгів (кваліфікаційна, цінова пропозиція), подана учасником процедури закупівлі, який є пов'язаною особою з іншими учасниками процедури закупівлі;
- 3) наявність у замовника незаперечних доказів того, що учасник або учасник попередньої кваліфікації пропонує, дає або погоджується дати прямо чи опосередковано будь-якій посадовій особі замовника, іншого державного органу винагороду в будь-якій формі (пропозиція щодо найму на роботу, цінна річ, послуга тощо) з метою вплинути на прийняття рішення щодо

визначення переможця процедури закупівлі або застосування замовником певної процедури закупівлі [2];

При укладанні документації конкурсних торгів замовник повинен вказати спосіб документального підтвердження вищеназаних умов. У зв'язку із цим виникає питання документального підтвердження вимог, передбачених статтею 17. Адже неможливо підтвердити документом, наприклад, факт змови або того, що учасник є пов'язаною особою з іншими учасниками процедури закупівлі. Але щоб виконати вимоги законодавства, замовник у своїй документації вимагає відповідні довідки, складені власноруч або за формою, визначеною такою документацією. Таким чином, виникає ситуація, що учасники в складі своїх пропозицій подають такі документи:

- 1) довідку про те, що учасник є (не є) в змові з іншими учасниками,
- 2) довідку про те, що учасник є (не є) пов'язаною особою з іншими учасниками;
- 3) довідку про те, що учасник збирається (не збирається) давати винагороду посадовій особі замовника, іншого органу з метою вплинути на прийняття рішення щодо визначення переможця процедури закупівлі або застосування замовником певної процедури закупівлі.

Цілком зрозуміло, що ці довідки фактично не мають вагомого значення та не можуть бути реальними підтвердженнями умов участі в процедурі закупівлі.

Також актуальним питанням державних закупівель є документальне підтвердження того, що учасника не було притягнуто згідно із законом до відповідальності за вчинення у сфері державних закупівель корупційного правопорушення. Так, наказом Міністерства юстиції України від 11.01.2012 № 39/5 затверджено Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення [7]. Цим положенням зазначено, що відомості з реєстру надаються у вигляді витягу з реєстру та інформаційної довідки. Витяг із реєстру являє собою документ, який свідчить внесення

відомостей про особу до Реєстру або про відсутність відомостей про таку особу. В реєстрі зазначаються такі дані:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові (за наявності останнього);
- 2) число, місяць, рік народження;
- 3) місце народження;
- 4) паспортні дані (серія та номер паспорта, ким і коли виданий);
- 5) реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- 6) місце проживання (для іноземців, осіб без громадянства – місце проживання за межами України);
- 7) місце роботи, посада на час вчинення корупційного правопорушення;
- 8) стаття (частина статті) Кримінального кодексу України або Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої особу притягнуто до відповідальності;
- 9) склад корупційного правопорушення;
- 10) характер корупційного правопорушення, що стало підставою для притягнення до цивільно-правової відповідальності;
- 11) дата набрання законної сили судовим рішенням про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення;
- 12) дата, номер судового рішення, номер судової справи, найменування суду, який ухвалив (постановив) судове рішення про притягнення особи до відповідальності за корупційне правопорушення;
- 13) вид покарання (стягнення), сутність задоволення позовних вимог;
- 14) підстава та дата зняття, погашення судимості;
- 15) реквізити наказу про накладання дисциплінарного стягнення;
- 16) спосіб вчинення дисциплінарного проступку;
- 17) вид дисциплінарного стягнення;
- 18) підстава та дата зняття дисциплінарного стягнення [7].

Незважаючи на те, що дія реєстру мала бути забезпечена з 1 лютого 2012 року, Міністерство юстиції України досі його не впровадило. Таким

чином, питання документального підтвердження відсутності або наявності відомостей про притягнення учасника до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення залишається відкритим та неврегульованим на законодавчому рівні.

Особливу увагу необхідно приділити кваліфікаційним критеріям до учасників. Статтею 16 Закону України «Про здійснення державних закупівель» передбачені такі кваліфікаційні критерії:

1) наявність обладнання та матеріально-технічної бази, у тому числі власних виробничих потужностей та/або центрів обслуговування на території України;

2) наявність працівників відповідної кваліфікації, які мають необхідні знання та досвід;

3) наявність документально підтвердженого досвіду виконання аналогічних договорів;

4) наявність фінансової спроможності (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух коштів, довідка з обслуговуючого банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами) [2].

Звернемо увагу на перший із критеріїв «наявність обладнання та матеріально-технічної бази, у тому числі власних виробничих потужностей та/або центрів обслуговування на території України». Цей критерій встановлено на період з 09.05.2013 по 31.12.2015. Раніше йшлося лише про «наявність обладнання та матеріально-технічної бази» [8].

Таким чином, у замовників є повне право висувати до учасників державних закупівель нові вимоги, а саме, наявність на території України центрів обслуговування та власних виробничих потужностей. Можливо, таким чином законодавець намагається дати більше преференцій національним виробникам, а іноземні компанії відсторонити від ринку державних закупівель [8]. Але такі дії суперечать статті 5 Закону України «Про здійснення державних закупівель», у якій чітко сказано, що вітчизняні та іноземні учасники мають брати участь у процедурах закупівель на рівних

умовах. Цією ж статтею передбачено, що замовник не має права встановлювати дискримінаційні вимоги до учасників. Отже, держава всупереч принципам здійснення державних закупівель, навмисно створює такі умови, що обмежують іноземні компанії в участі в процедурі закупівлі.

Але ж головною проблемою цього кваліфікаційного критерію є відсутність у законі понять «матеріально-технічна база» та «власні виробничі потужності». Незрозуміло, чи є власними потужностями ті основні фонди, які підприємства-учасники орендують, чи їх необхідно віднести до матеріально-технічної бази. Таке неоднозначне тлумачення може призвести до дискримінації учасників, адже вони можуть мати не тільки власні, але й такі потужності, які він орендував. І саме орендовані потужності необхідні для виконання договору. Таким чином, замовник може відхилити пропозицію «небажаного» учасника, аргументуючи тим, що в нього немає власних виробничих потужностей [8].

Останній кваліфікаційний критерій – наявність в учасника фінансової спроможності. Але формування цього критерію в законі дає підстави розцінювати його як формальну вимогу щодо наявності в учасника зазначених документів фінансової звітності та банківської довідки про стан заборгованості за кредитами. Стаття 16 закону вимагає підтвердити «наявність фінансової спроможності» (баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух коштів, довідку з обслуговуючого банку про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами) [2,8].

Фінансова спроможність оцінюється за допомогою спеціальних показників. Наприклад, за допомогою розрахунку коефіцієнта автономії, фінансової стабільності, фінансової залежності. Також цей кваліфікаційний критерій можна оцінити за допомогою співвідношення залученого та власного капіталу учасника.

Здебільшого замовники абсолютно виправдано вважають ризикованим встановлювати будь-які вимоги до показників фінансової спроможності. Адже довести доцільність таких вимог у разі оскарження документації

конкурсних торгів буде складно, а ось розцінити їх як вимоги, що виписані під конкретного майбутнього переможця, – дуже просто [8].

Як наслідок, такими, що відповідають зазначеному критерію, вважаються всі учасники процедури закупівлі з будь-якими показниками фінансової звітності. Головне для учасника – це надати фінансові документи за відповідний звітний період, засвідчені відповідно до вимог замовника, та відповідну довідку з обслуговуючого банку (банків) про відсутність (наявність) заборгованості за кредитами [8].

Таким чином, наявність в учасника документів фінансової звітності свідчить лише про те, що він звітує до відповідних органів контролю. Але цей факт не доводить його фінансову спроможність.

На практиці кваліфікаційний відбір найчастіше має формальний характер, практика його застосування зазвичай не дає змогу виявити найбільш кваліфікованих учасників із відповідним професійним та фінансовим потенціалом. А це аж ніяк не сприяє раціональному та ефективному використанню державних коштів. Така ситуація вимагає постійного пошуку нових та більш ефективних підходів до кваліфікаційного відбору учасників та вдосконалення законодавства [8].

Отже, реформування чинної системи державних закупівель має на меті вирішення двох найбільш важливих проблем. По-перше, це вирішення проблеми відкритості та прозорості конкурсних торгів, формування конкурентного середовища, а по-друге – забезпечення допуску до оцінки пропозицій конкурсних торгів лише тих учасників, що дійсно відповідають умовам кваліфікації. Це дасть змогу замовникам та в цілому державі зекономити власні кошти, а суспільству, в кінцевому підсумку, отримати товари та послуги високої якості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Піроженко Н. Незаангажований погляд. Світовий банк небайдужий до держзакупівель України (практично-теоретичні рекомендації) / Н. Піроженко, І. Шмельова, А. Ісаєва // Редукціон. – № 7 (89). – липень 2013 р. – С. 26.
2. Про здійснення державних закупівель [Електронний ресурс] : Закон України від 01.06.2010 № 2289-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2289-17/page>. – Заголовок з екрана.
3. Про здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності [Електронний ресурс] : Закон України від 24.05.2010 № 4851. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=4851-17>. – Заголовок з екрана.
4. Інструкція подання, прийому та розміщення інформації про державні закупівлі в інформаційному бюлетені «Вісник державних закупівель» та на веб-порталі Уповноваженого органу «Державні закупівлі» [Електронний ресурс] : Наказ ДП «Зовнішторгвидав» від 12.02.2013 № 25. – Режим доступу: http://files.vdz.net.ua:8080/doc/instruction_VDZ.pdf. – Заголовок з екрана.
5. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13 січня 2011 № 2939-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. – Заголовок з екрана.
6. Щодо внесення змін до інструкції ВДЗ щодо порядку розміщення інформації з питань державних закупівель [Електронний ресурс] : Наказ ДП «Зовнішторгвидав» від 06.09.2013 № 127 Про внесення змін до наказу ДП «Зовнішторгвидав України» від 15.03.2013 № 46. – Режим доступу: <https://tender.me.gov.ua/EDZFrontOffice/menu/uk/>. – Заголовок з екрана.
7. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства юстиції України від 11.01.2012 № 39/5. – Режим доступу: <http://kds.org.ua/blog/polozhennya-pro-edinij-derzhavnij-reestr-osib-yaki-vchinili-koruptsijni-pravoporushennya>. – Заголовок з екрана.
8. Артеменко К. Кваліфікаційні критерії: реальна перевірка спроможності учасників чи формальні вимоги / Крістіна Артеменко, Дмитро Мацієвський // Держзакупівлі. – 2013. – жовтень – С. 19.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ ОБ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Асхабов О. Г.

Статья посвящена анализу законодательства об осуществлении государственных закупок в Украине. В работе подробно анализируется и разъясняется понятийно-

категориальный аппарат, основные нормативно-правовые акты, регулирующие вопросы осуществления государственных закупок. Большое внимание уделяется рассмотрению правовых коллизий с другими нормативными актами, которые способствуют злоупотреблениям со стороны заказчиков, а также анализируются актуальные проблемы регулирования процедуры закупки и способы их решения.

Ключевые слова: государственные закупки, конкурсные торги, заказчики, участники, процедура закупки.

CURRENT LEGAL PROBLEMS OF PUBLIC PROCUREMENTS IN UKRAINE

Askhabov O.G.

Annotation. This research is devoted to the analysis of the legislation on public procurement in Ukraine. This paper analyzes in detail and explains concepts and categories of, key regulations governing the public procurement. Much attention is paid to the analysis of legal conflicts with other regulations that contribute to abuse on the part of customers as well as current issues of regulation and procurement solutions to them.

Much attention is given in the article of the Law of Ukraine "On Public Procurement" . In particular , the paper analyzed in detail the transparency of competitive bidding , the factors that affect the openness of public procurement. This article is a direct correlation corruption component procurement of their transparency. In this context , the paper proposes measures on publication of information on public procurement , which will allow hromadkosti control the processes of public financial management .

The author analyzes in detail the qualifying criteria for participants under the Law of Ukraine "On Public Procurement" , are examples where provided training in conflict with the law and other regulations. Special attention devoted by qualifying criterion " availability finansvovoyi capacity ", and gave its recommendations not only for its improvement , and the entire procedure qualification participants. Recommendations presented by the author are intended to provide access to the evaluation of tender offers only those members who really meet the requirements of qualification and subject of purchase.

Keywords: public procurement, competitive bidding, customers, members, the procedure of procurement.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ НАБУТТЯ (ЗБІЛЬШЕННЯ) ІСТОТНОЇ УЧАСТІ НЕРЕЗИДЕНТАМИ В БАНКАХ УКРАЇНИ

А. В. Ващенко,

*студентка господарсько-правового
факультету Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

У статті проаналізовано питання одного з важливих факторів впливу іноземного капіталу на банківську систему в Україні – набуття та збільшення істотної участі в банках нерезидентами. Висвітлено як загальні вимоги, так і особливості порядку набуття (збільшення) істотної участі нерезидентами в банках України, роль Національного банку України в цьому процесі. Акцентується увага на правових проблемах набуття (збільшення) нерезидентами істотної участі в банках України.

***Ключові слова:** істотна участь, набуття істотної участі, нерезиденти, банки.*

Актуальність. Для України настав непростий час вибору подальшого шляху розвитку фінансової системи, зараз стає вкрай актуальним принципове питання вибору подальшої державної стратегії: спрощення регулювання банківської сфери для проникнення ринкових правил або, навпаки, підтримки державою цієї сфери задля підняття конкурентоспроможності вітчизняних банків і визначення рівня контролю над рухом капіталів банків, насамперед, іноземного капіталу. До того ж, необхідно враховувати, що остання світова криза в першу чергу і досить сильно вразила фінансовий сектор навіть у країнах з економікою стабільного розвитку (наприклад, США, країни Європейського Союзу тощо). В Україні криза досі продовжується, втримувати на достатньому рівні розвитку, не допускати застою чи регресу банківської системи не просто. На практиці чимало

фінансових установ країни, в тому числі банків, виявляються пов'язаними з нерезидентами (зараз – юридичними особами) з офшорних зон, що створює додаткові ризики для банківської системи України. Оскільки істотна участь надає можливість справляти сильний вплив на управління і діяльність банків, значну роль у цьому процесі відіграє питання володіння нерезидентами істотною участю в банках України та ступеня контролю держави за порядком набуття і збільшення такої істотної участі, а відповідно, і господарсько-правове регулювання цього порядку.

Мета даної роботи – загальне дослідження й аналіз правових проблем набуття (збільшення) істотної участі нерезидентами в банках. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити взаємопов'язані **завдання**: 1) дати визначення поняттю істотної участі, з'ясувати її основні ознаки; 2) дослідити загальні вимоги набуття та/або збільшення істотної участі; 3) проаналізувати особливості порядку набуття (збільшення) істотної участі нерезидентами в банках України; 4) дослідити і проаналізувати основні правові проблеми набуття (збільшення) істотної участі саме нерезидентами в банках України.

Об'єктом цього дослідження є система відносин, закріплена сукупністю правових норм, що регулюють порядок набуття істотної участі у фінансових установах загалом. **Предметом** дослідження є безпосередньо аналіз правових проблем набуття (збільшення) істотної участі саме нерезидентами в банках України.

В основному дослідники обраної проблематики – економісти, а також юристи-господарники. Зокрема, деякі аспекти сутності істотної участі, доцільності посилення державного регулювання, порядку набуття або збільшення істотної участі вивчали Є. С. Осадчий, Р. В. Корнилюк, Ф. І. Шпиг, А. О. Єпіфанов, О. Чепур, У. В. Владичин, частково К. В. Масляєва та інші. Більшість дослідників обраної проблематики зосереджували свою увагу на деяких аспектах питання, наприклад, впливу іноземного капіталу загалом на ринок фінансових послуг та окремі його сегменти. У цій роботі зроблена спроба хоча й лаконічно, але комплексно

дослідити особливості врегульованого порядку набуття (збільшення) істотної участі в банках нерезидентами та правові проблеми, що виникають у даній сфері.

Спеціалізований Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III розкриває поняття істотної участі таким чином: «Істотна участь – пряме та/або опосередковане володіння однією особою самостійно чи спільно з іншими особами 10 і більше відсотками статутного капіталу та/або права голосу акцій, паїв юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи» [1]. Це визначення найбільш коректне, оскільки відносить до істотної участі можливість прямо або опосередковано чи прямо та опосередковано водночас володіти однією особою як самостійно, так і спільно з іншими не менше ніж 10 відсотками статутного капіталу та/або правами голосу акцій, паями юридичної особи. Закон до істотної участі також відносить незалежну від формального володіння можливість значно впливати на управління чи діяльність юридичної особи. Ця дефініція також указує на можливість значного впливу на управління чи діяльність юридичної особи, а не просто на керівництво, бо керівництво означає лише адміністративно-виконавчу сторону управління.

Варто вказати, що в національній доктрині не існує однозначної підтримки позиції законодавця стосовно такого підходу до визначення істотної участі. Наприклад, Є. С. Осадчий у своїй дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук «Іноземний капітал в банківській системі України» запропонував «вважати банк з іноземним капіталом як банк, у складі власників якого є один або більше нерезидентів, незалежно від частки участі у статутному капіталі, а не тільки 10 % та більше, як це визначено в Законі України «Про банки та банківську діяльність» [2, с. 8]. На нашу думку, в умовах реалій українського ринку фінансових послуг (РФП) визначення істотної участі саме в Законі України

«Про банки і банківську діяльність» найбільш повно окреслює всі можливі варіанти фактичного володіння істотною участю.

НБУ розуміє пряме володіння участю в банку як володіння акціями (паями) банку на праві власності. У п. 4.2 Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів визначено випадки визнання опосередкованого володіння особою участю в банку (самостійно або спільно з іншими особами), зокрема, якщо така особа (особи): 1) здійснює контроль прямого власника участі в банку, та/або 2) здійснює контроль групи прямих власників юридичної особи, та/або 3) здійснює контроль особи, яка здійснює контроль зазначених вище осіб, та/або 4) набуває права голосу в розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу банку на загальних зборах учасників банку за дорученням учасника/учасників банку (крім випадків, коли в довіреності визначено, яким саме чином представник має голосувати щодо питань порядку денного), та/або 5) має незалежну від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність банку чи будь-якої зазначеної вище юридичної особи, та/або 6) здійснює контроль групи осіб, яка здійснює контроль зазначених вище осіб. Крім того, Положеннями НБУ цей перелік визнано невичерпним [3]. Це може створити правові проблеми для заявника, оскільки НБУ залишає за собою право вказати додаткову ситуацію, що ніде офіційно не була зазначена, як опосередковане володіння істотною участю.

Аналізуючи визначення, наведені в законодавстві України, можна виділити низку основних ознак істотної участі:

- 1) це пряме та/або опосередковане володіння;
- 2) самостійно чи спільно з іншими особами: а) 10 і більше відсотками статутного (складеного) капіталу та/або б) правами голосу акцій, в) паями юридичної особи або
- 3) незалежна від формального володіння можливість значного впливу на: а) управління чи б) діяльність юридичної особи.

Загальні вимоги до осіб-заявників та порядку набуття/збільшення істотної участі викладено в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», а саме: письмове погодження відповідним органом (для банків – НБУ) набуття істотної участі на основі аналізу поданих заявником документів про: 1) власний фінансовий стан; 2) ділову репутацію; 3) структуру власності (для юридичної особи). Велике значення має те, що цим законом у ст. 9 зрівняно порядок набуття істотної участі для резидентів і нерезидентів України в липні 2012 року [4].

Погодження НБУ набуття істотної участі в банках як засіб державного регулювання викликало пошук теоретичного обговорення доцільності такого ступеня втручання держави в діяльність банківської сфери. Існує три підходи до оцінки державного регулювання банківського сектору залежно від ступеня й обґрунтованості втручання державних органів: *ліберальний* (передбачає мінімум державного втручання і приток іноземних капіталів у банки як нову можливість, яку доцільно використати для стимулювання внутрішнього економічного розвитку), *протекціоністський* (розглядає експансію іноземного капіталу як загрозу економічній незалежності країни, внаслідок розходження цілей транснаціональних корпорацій із державними цілями) та *змішаний*. Останній, якого дотримується і авторка статті, розглядає як ризики, яким піддається національна банківська система у зв'язку з припливом іноземного капіталу, так і пов'язані з цим можливості, що відкриваються для розвитку економіки України, і передбачає визначення оптимального балансу між ризиками і можливостями та відповідну реакцію держави у вигляді зміни ступеня державного регулювання істотного втручання нерезидентів у банківську систему України. Змішаний підхід, за словами Р. В. Корнилюка, означає «поетапний розвиток внутрішнього кредитно-фінансового ринку і розуміння ризикованості відкриття слабкої банківської системи для припливу іноземного капіталу. З огляду на зовнішньоекономічний курс України та потреби БСУ в зовнішніх банківських ресурсах та технологіях найбільш оптимальним нам видається

третій стратегічний підхід до регулювання іноземних банків, який дозволяє мінімізувати загрози і максимізувати переваги припливу іноземного капіталу» [5, с. 13]. Вітчизняна економіка на даному етапі не достатньо сильна, а тому й ринкові відносини не настільки розвинені в Україні. Дійсно, до ринкової моделі необхідно прагнути, але для початку власні ринки, в тому числі РФП і його банківський сектор, необхідно поступово розвинути до рівня, на якому б вони були дійсно конкурентоспроможними для відкритих ринкових відносин. За такої позиції і нормативне регулювання допуску іноземного капіталу повинно поступово зменшуватися, але адекватно до реального стану РФП у майбутньому.

За даними НБУ на 01.04.2012 більшість власників істотної участі-нерезидентів у 12 банках України мають походження з країн офшорних зон (Кіпр, Віргінські острови, Ірландія). Тобто для України залишається актуальною загроза відтоку капіталів у неконтрольовані офшорні зони. Отже, на нашу думку, для банківського сектору доцільно контролювати НБУ порядок набуття/збільшення істотної участі нерезидентами. Більше того, вважаємо за доцільне запропонувати ввести статистичну звітність не тільки власників істотної участі, а всіх нерезидентів – учасників банків, які мають походження з країн офшорних зон, щоб дати змогу НБУ відстежувати, на скільки багато нерезидентів реально володіють акціями (паями) банку або яку загальну кількість голосів мають. Щоправда, для реалізації цієї пропозиції необхідно буде також переглянути офіційний перелік КМУ офшорних зон [6] (наприклад, зараз до цього переліку не включено ні Кіпр, ні Ірландію, хоча теоретики говорять про раціональність визнання цих країн офшорними зонами). За певний час результати ведення такої статистики допомагатимуть НБУ приймати стратегічні рішення про ступінь допуску нерезидентів до учасників банків України.

Установлені загальні негативні вимоги, що містяться у ст. 14 Закону України «Про банки і банківську діяльність»: «учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, об'єднання громадян,

релігійні та благодійні організації. Інститути спільного інвестування не можуть бути засновниками банку та власниками істотної участі у банку» [1]. В тому числі на нерезидентів розповсюджують усі ці вимоги, що є додатковими проблемами правового характеру.

Існують також певні вимоги НБУ, дотримання яких не залежить від нерезидента-заявника, а лише від його держави походження, і самостійно їх виправити нерезидент не в змозі. Зокрема, Національний банк України погоджує набуття або збільшення істотної участі іноземною юридичною та фізичною особою за таких умов: 1) держава, в якій зареєстрована (має постійне місце проживання) іноземна особа, на належному рівні забезпечує виконання міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму; 2) банківський нагляд у державі, в якій зареєстрована (має постійне місце проживання) іноземна особа, за оцінкою відповідних міжнародних органів у цілому відповідає Основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду; 3) між Національним банком України та органом банківського нагляду держави, в якій зареєстрована (має постійне місце проживання) іноземна особа, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов.

Основні вимоги саме до осіб-власників істотної участі (а отже, і до заявників, які бажають набути/збільшити істотну участь) викладені у ст. 14 Закону України «Про банки і банківську діяльність»: «Власники істотної участі у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан» [1]. Також для юридичних осіб необхідно з'ясувати структуру її власності. Ці вимоги виступають фільтром для допуску до участі в банку порядних власників, які здатні самостійно придбавати частки істотної участі та підтримувати належний фінансовий стан банку.

Докладні критерії-вимоги, за якими НБУ оцінює фінансовий стан та ділову репутацію заявника, викладено в пп.1.14 – 1.18 Положення про

порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів. Фінансовий стан оцінюється за наявністю сукупності вимог:

- 1) наявність достатньої кількості власних коштів (власного капіталу) в розмірі, що забезпечує виконання зобов'язань щодо формування статутного капіталу банку на підставі розрахунку власних коштів (власного капіталу) юридичних осіб – учасників (вимоги цього абзацу поширюються лише на юридичних осіб, які придбаватимуть акції/паї банку);
- 2) наявність прибутку в юридичної особи чи її контролера (-ів) за результатами останнього звітного періоду (року);
- 3) відсутність прострочених зобов'язань перед банками;
- 4) відсутність прострочених зобов'язань щодо сплати податків та зборів;
- 5) відповідність значень показників платоспроможності та фінансової стійкості фінансового стану юридичної особи, зареєстрованої в Україні (за звітом «Баланс»), оптимальним значенням показників платоспроможності та фінансової стійкості, які наведені в додатку 1 (для іноземної юридичної особи зазначені показники розраховуються з урахуванням вимог, установлених законодавством країни її місцезнаходження. Для юридичної особи, що має довгостроковий кредитний рейтинг за міжнародною шкалою за зобов'язаннями в іноземній валюті не нижче ніж інвестиційний рівень "BBB" за класифікацією рейтингових агентств "Standard & Poor's" або "Fitch-Ratings", не нижче ніж рівень "Baa3" за класифікацією рейтингового агентства "Moody's Investors Service", зазначені показники не розраховуються. Для банку замість зазначених показників здійснюється розрахунок економічних нормативів, установлених законодавством країни місцезнаходження банку, та визначається їх відповідність установленим законодавством значенням).

Вимоги до майнового стану фізичної особи висуваються такі:

- 1) достатність доходу за останній рік або останні три роки для оплати внеску до статутного капіталу банку (вимоги цього абзацу поширюються лише на фізичних осіб, які придбаватимуть акції/паї банку);
- 2) відсутність

прострочених зобов'язань перед банками; 3) відсутність прострочених зобов'язань щодо сплати податків та зборів.

Бездоганність ділової репутації особи визнається, якщо відсутні всі в сукупності ознаки, перелічені НБУ, і, навпаки, якщо наявна хоча б одна з ознак, особа не може вважатися такою, що має бездоганну ділову репутацію. Ознаками відсутності бездоганної ділової репутації юридичної особи є: 1) відсутність бездоганної ділової репутації у члена виконавчого органу чи наглядової (спостережної) ради юридичної особи; 2) відсутність бездоганної ділової репутації в особі, яка є власником істотної участі юридичної особи; 3) неналежне виконання зобов'язань фінансового характеру щодо будь-якого банку або іншої юридичної чи фізичної особи; 4) неналежне виконання обов'язків як платника податків та зборів; 5) наявність інформації, що особа включена до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції в установленому законодавством порядку.

Ознаками відсутності бездоганної ділової репутації фізичної особи є: 1) наявність судимості, не погашеної і не знятої в установленому законодавством порядку; 2) за пред'явленим обвинуваченням у вчиненні злочину не встановлено складу корисливого злочину, але виявлено порушення вимог Закону або нормативно-правових актів Національного банку та до особи застосовано захід впливу; 3) неналежне виконання зобов'язань фінансового характеру щодо будь-якого банку або іншої юридичної чи фізичної особи (протягом останніх п'яти років); 4) кандидат обіймав посаду в органах управління банку протягом одного року до запровадження тимчасової адміністрації, ліквідації банку (застосовується протягом п'яти років з дня настання події); 5) звільнення на вимогу Національного банку чи іншого державного органу; 6) звільнення за статтями 40 (пункти 2-4, 7, 8), 41 Кодексу законів про працю України (протягом останніх п'яти років); 7) триває дія позбавлення прав обіймати певні посади або займатися певною діяльністю згідно з вироком суду;

8) неналежне виконання обов'язків як платника податків та зборів (протягом останніх п'яти років); 9) наявність інформації, що особа включена до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, в установленому законодавством порядку.

З одного боку, значний перелік таких вимог-критеріїв, за якими вирішується, чи можна надавати особі-заявнику дозвіл на набуття або збільшення істотної участі, створює багато проблем для заявника, затягується бюрократична перевірка всіх цих даних. Але з другого боку, ці вимоги раціонально та юридично обґрунтовані, покликані відфільтрувати непорядних претендентів на володіння істотною участю в банках (або опосередкованих власників), що знизить ризики доведення до неплатоспроможності, фіктивного банкрутства, доведення банків до банкрутства тощо.

Отже, щоб набути/збільшити істотну участь у банку, особі, яка відповідає встановленим вимогам, потрібно згідно з умовами ст. 34 Закону України «Про банки і банківську діяльність» повідомити цей банк та НБУ про свої наміри за 3 місяці до набуття чи збільшення істотної участі та подати законодавчо встановлений перелік документів. Як юридичним, так і фізичним особам необхідно подати певний пакет документів, що повинні підтверджувати дотримання нею всіх формальних умов законодавства для набуття істотної участі. Перелік цих документів визначено ст. 34 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а більш докладний – пп. 4.7 – 4.10 Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів. При цьому для нерезидентів він більш розширений, створює додаткову низку проблем із їх здобуттям, належним оформленням відповідними органами тощо. Закономірно, що залежно від природи особи-заявника (юридична чи фізична) необхідно подати різні пакети документів.

Для юридичних осіб установлено такий загальний перелік документів (як резидентів, так і нерезидентів): 1) документи, визначені НБУ, що підтверджують істотну участь у банку для юридичної особи, яка має намір збільшити істотну участь у банку; 2) документи, визначені НБУ, що дають змогу зробити висновок про: а) ділову репутацію самої юридичної особи, членів її виконавчого органу й наглядової ради, власників істотної участі та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння та/або контроль істотної участі в банку; б) фінансовий стан самої особи; в) наявність достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу банку; 3) копії документів, визначених НБУ, що необхідні для ідентифікації самої юридичної особи та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння та/або контроль істотної участі в банку; 4) відомості про свою структуру власності відповідно до вимог НБУ; 5) висновок Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених законодавством України.

Іноземна юридична особа, яка має намір набути або збільшити істотну участь у банку, додатково має подати НБУ такі документи: 1) копію рішення уповноваженого органу управління іноземної юридичної особи про участь у банку в Україні; 2) письмовий дозвіл на участь іноземної юридичної особи в банку в Україні, виданий уповноваженим органом контролю країни, в якій зареєстровано головний офіс іноземної юридичної особи, якщо законодавством такої країни вимагається отримання зазначеного дозволу, або письмове запевнення іноземної юридичної особи про відсутність у законодавстві відповідної держави вимог щодо отримання такого дозволу; 3) витяг із торговельного, банківського, судового реєстру або інший офіційний документ, що підтверджує реєстрацію іноземної юридичної особи в країні, в якій зареєстровано її головний офіс; 4) копію аудиторського висновку аудитора іноземної держави, підтвердженого українською аудиторською фірмою, про фінансовий стан іноземної юридичної особи на кінець останнього повного календарного року.

Для всіх фізичних осіб необхідно подати такий загальний пакет документів: 1) документи, визначені НБУ, що підтверджують істотну участь у банку для фізичної особи, яка має намір збільшити істотну участь у банку; 2) документи, визначені НБУ, що дають змогу зробити висновок про ділову репутацію самої особи та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в банку; 3) документи, визначені НБУ, що дають змогу зробити висновок про майновий стан самої особи та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в банку; 4) копії документів, необхідних для ідентифікації фізичної особи та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння та/або контроль істотної участі в банку; 5) відомості за формою, установленною НБУ, про асоційованих осіб фізичної особи; 6) відомості за формою, установленною НБУ, про юридичних осіб, у яких фізична особа є керівником та/або контролером.

Фізична особа – іноземець, яка має намір набути або збільшити істотну участь у банку, додає до загального пакета документів письмовий дозвіл на участь у банку в Україні, виданий уповноваженим органом контролю країни, в якій вона має постійне місце проживання, якщо законодавством такої країни вимагається отримання зазначеного дозволу, або письмове запевнення про відсутність у законодавстві відповідної держави вимог щодо отримання такого дозволу.

За загальним правилом усі документи, що подаються НБУ, мають бути викладені українською мовою і не містити виправлень, неточностей. Існують також додаткові формальні вимоги до документів іноземців, що можуть створити нові труднощі при їх оформленні та отриманні, а саме: 1) ці документи мають бути нотаріально засвідчені за місцем видачі та легалізовані в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 2) якщо ці документи складені іноземною мовою, вони мають супроводжуватися нотаріально завіреним перекладом українською

мовою; 3) документи, що стосуються фізичної особи, легалізація яких не передбачена міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, подаються Національному банку за підписом фізичної особи, який засвідчується нотаріально за місцем видачі; 4) документи, що стосуються юридичної особи, легалізація яких не передбачена міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, подаються НБУ за підписом посадової особи, повноваження якої підтверджуються нотаріально за місцем видачі [7].

НБУ зобов'язаний розглянути повний пакет документів і надати рішення про погодження/заборону набуття істотної участі в строк 3 місяці з дати отримання такого пакета. При цьому допускається так звана «мовчазна згода» НБУ: коли він не надсилає заявнику протягом 3 місяців рішення про заборону набуття істотної участі, таке набуття вважається погодженим.

Чіткий вичерпний перелік 6 підстав, за якими НБУ може відмовити в набутті/збільшенні істотної участі, встановлено в ч. 15 ст. 34 Закону України «Про банки і банківську діяльність»: 1) подано неповний пакет документів, документи містять недостовірну інформацію або не відповідають вимогам законів України чи нормативно-правових актів НБУ; 2) ділова репутація особи (для юридичної особи – також і членів її виконавчого органу та/або наглядової ради, власників істотної участі у ній та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння та/або контроль істотної участі у банку) не відповідає вимогам щодо її бездоганності, установленим НБУ; 3) фінансовий стан юридичної особи та/або майновий стан фізичної особи та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку, не відповідають вимогам, установленим НБУ; 4) особа не має власних коштів для набуття чи збільшення істотної участі; 5) набуття або збільшення особою істотної участі у банку загрожуватиме інтересам вкладників та інших кредиторів банку або суперечитиме антимонопольному законодавству України; 6) структура власності юридичної особи не відповідає вимогам щодо її прозорості, встановленим НБУ.

Отже, створено низку правових проблем, що бюрократизують процес набуття/збільшення істотної участі, особливо нерезидентами. Їх можна так класифікувати: а) ті, які стосуються держави нерезидента; б) обмеження щодо організаційно-правової форми осіб; в) невичерпний перелік ситуацій, які НБУ розцінює як опосередковане володіння істотною участю; г) отримання дозволу на участь у банку України уповноваженого органу контролю країни нерезидента чи письмове запевнення про відсутність у законодавстві відповідної держави вимог щодо отримання такого дозволу; г) низка формальних вимог до пакета відповідних документів та їхнього належного оформлення.

З одного боку, забюрократизованість процедури може відбивати навіть бажання і наміри нерезидентів щодо набуття істотної участі, а з другого – досвід свідчить, що власники істотної участі призвичаїлися до такого порядку і частково завдяки цій регуляції вдається знизити ризики для банківської системи щодо напливу іноземного капіталу. Проте для заявників існують і певні гарантії: якщо вони відповідають усім вимогам і дотрималися процедури, такі заявники можуть розраховувати на погодження набуття/збільшення істотної участі, оскільки в законі вказані 6 підстав, за якими НБУ може відмовити в погодженні набуття істотної участі.

Наявність таких стандартів допуску до участі в банках сприятиме зниженню ризиків доступу в банківську сферу осіб, які не відповідають вимогам щодо їхньої ділової репутації та фінансового стану, знизить ризики доведення до неплатоспроможності або навіть фіктивного банкрутства банків, відтоку капіталів закордон, дасть змогу підвищити стабільність діяльності банків та якість надання ними банківських послуг. Проте НБУ, на нашу думку, треба пам'ятати, що подібні заходи в країнах із ринковою економікою повинні бути тимчасовими й обґрунтованими, відповідати реальному стану РФП.

У подальшому перспективними видаються дослідження набуття істотної участі в небанківських фінансових установах після зміни порядку такого набуття в 2012 році.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Заголовок з екрана.
2. Осадчий Є. С. Іноземний капітал в банківській системі України : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08 / Є. С. Осадчий. – К. : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2010. – 23 с.
3. Положення про порядок подання відомостей про структуру власності [Електронний ресурс] : затв. Постановою Правління НБУ від 08.09.2011 № 306. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1204-11>. – Заголовок з екрана.
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12 липня 2001 року № 2664-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. – Заголовок з екрана.
5. Корнилюк Р. В. Іноземні банки в банківській системі України : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08 / Р. В. Корнилюк. – К. : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2011. – 22 с.
6. Про перелік офшорних зон [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 143-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80>. – Заголовок з екрана.
7. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів [Електронний ресурс] : затв. Постановою Правління НБУ від 08.09.2011 № 306. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>. – Заголовок з екрана.

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИОБРЕТЕНИЯ (УВЕЛИЧЕНИЯ) СУЩЕСТВЕННОГО УЧАСТИЯ НЕРЕЗИДЕНТАМИ В БАНКАХ УКРАИНЫ

Ващенко А. В.

В статье проанализировано вопросы одного из важных факторов влияния иностранного капитала на банковскую систему Украины – приобретения и увеличения существенного участия в банках нерезидентами. Освещено как общии требования, так и

особенности порядка приобретения (увеличения) существенного участия нерезидентами в банках Украины. Автор акцентирует внимание на правовых проблемах приобретения (увеличения) нерезидентами существенного участия в банках Украины.

Ключевые слова: существенное участие, приобретение существенного участия, нерезиденты, банки.

LEGAL PROBLEMS OF ACQUISITION (INCREASE) OF QUALIFYING HOLDING BY THE NONRESIDENTS IN THE BANKS OF UKRAINE

Vashchenko A.V.

In this article author analyses questions of one of the important influences of foreign capital for the bank's system in Ukraine - acquisition (increase) of qualifying holding by the nonresidents.

Qualifying holding is direct and/or indirect ownership alone or jointly with others 10 and more percent (25, 50, 100) of the authorized (share) capital and/or voting rights of shares, legal person shares or independent from formal ownership opportunity significant impact on the management or activities of a legal entity.

Nowadays most owners of qualifying holding of nonresident in 12 banks of Ukraine originate from offshore countries (Cyprus, the Virgin Islands, the Republic of Ireland). That's why financial system of Ukraine needs safe legal protection.

There are few regulations in Ukraine: The Law of Ukraine "About financial services and state regulation of financial markets", the Law of Ukraine "About banks and banking activity", "Regulations for the Registration and licensing of banks, opening separate divisions" (Resolution of the Board of NBU, 09.08.2011 № 306), "Regulation on the procedure for submitting information about the ownership structure" (the same Resolution of the Board of NBU, 09.08.2011 № 306) and others.

For the acquisition of qualifying holding nonresidents need to obtain a permit of National Bank of Ukraine (NBU). According to our legislation there are many requirements to the nonresidents for receiving permission of NBU. Ukrainian and foreign entities, Ukrainian and foreign individuals must collect and give to NBU many documents about: 1) financial position; 2) business reputation and 3) ownership structure (for entities).

Author pays special attention to legal problems of acquisition (increase) of qualifying holding by the nonresidents in the banks of Ukraine, classifies them into 5 groups: a) those relating to state of nonresident; b) restrictions about organizational and legal form of persons; c) non-exhaustive list of situations, that NBU regards as indirect ownership of a qualifying holding; d) permission to participate in the bank of Ukraine authorized supervisory authority of

the nonresident or written assurance about the absence in the legislation of the State requirements for obtaining such permit; e) formal requirements to package of relevant documents and their proper execution.

Key words: qualifying holding, acquisition of qualifying holding, nonresidents, banks.

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ

ОБГРУНТУВАННЯ

проекту Закону України «Про технополіс П'ятихатки»

Інноваційна інфраструктура становить предмет державної уваги не менш значущий, ніж діяльність власно суб'єктів інноваційної діяльності, оскільки виконує функцію ресурсного забезпечення або сприяння реалізації інноваційних процесів. Формування інноваційної інфраструктури в Україні давно визнано на державному рівні одним з основних напрямів науково-технічної та інноваційної політики держави. З цією метою було розроблена та затверджена Кабінетом Міністрів України у 2008 р. Державна цільова програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009 – 2013 роки. У Загальній частині зазначеного нормативно-правового акту визначено, що інноваційна інфраструктура в Україні є функціонально неповною, недостатньо розвинутою. Вона не охоплює всі ланки інноваційного процесу.

Одним з елементів інноваційної інфраструктури, які довели ефективність їхньої діяльності у світі, але відсутні в Україні, виступають технополіси. Розвиток технополісів по всьому світі свідчить про ефективність втіленого у них підходу до забезпечення перетворення нових ідей в унікальну науково-технічну продукцію завдяки поєднанню на певній території всіх елементів національної інноваційної системи – так мовити зменшена проекція останньої. Технопарки сприяють навчальним та науковим організаціям у передачі технологій в економіку, у створенні нових видів виробництв і нових робочих місць. На теперішній час програми будівництва технополісів здійснюються в Китаї, Таїланді, Індонезії, Філіппінах, Малайзії. У технічні мегаполіси перетворюються Японія і Австралія.

Отже, одним з нових напрямків розвитку інноваційної інфраструктури, якому належить майбутнє, є створення технополісів – організаційних форм об'єднання наукових, інноваційних, науково-технологічних парків та бізнес-інкубаторів на певній території з метою об'єднання зусиль та надання потужного імпульсу для економічного розвитку міста чи регіону. Реалізація цієї моделі дозволяє стимулювати наукову, науково-технічну, інноваційну діяльність на обмеженій території, яка є науковим центром, інтенсифікувати процеси передачі результатів наукових досліджень в промисловий сектор та їх комерціалізацію, виробництво на їх основі високотехнологічної продукції, підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів (робіт, послуг) на внутрішньому та зовнішньому ринках; упровадити юридичний механізм державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності задля стимулювання соціально-економічного розвитку регіону, реалізації його наукового та промислового потенціалу.

Саме на вирішення цих задач націлений проект створення технополісу П'ятихатки, який на засіданні Комітету з економічним реформ, що відбулось 2 листопада 2011 року під головуванням Президента України, було визнано складовою Національного проекту «Місто майбутнього».

Загальною метою створення технополісу П'ятихатки є активізація економічного розвитку Слобожанського регіону за рахунок створення сприятливих правових й організаційних умов для передачі та реалізації результатів наукових досліджень та інших результатів інтелектуальної діяльності суб'єктами господарювання, що дозволить виявити і використати інтелектуальний потенціал цієї території, стимулювати підвищення технологічного рівня товарів і послуг, забезпечити зростання конкурентоздатності вітчизняних виробників, перевести державу з категорії країн – реципієнтів нових технологій до країн – їх розповсюджувачів та підвищити рівень національної безпеки в науково-технічній та інноваційній сфері.

Будь-яке місто або регіон завжди зацікавлені в розширенні наукоємних виробництв, в стабільних темпах розвитку науково-технічного потенціалу території, збільшення кількості робочих місць, формуванні виробничої та соціальної інфраструктур, підтримці активної підприємницької діяльності та постійному стимулюванні розвитку науки в регіоні. Одним із шляхів вирішення всіх перелічених завдань є запровадження правового механізму технополісу, що доведено позитивним досвідом різних країн світу.

Харківська область – провідний промисловий, сільськогосподарський, науковий і культурний регіон України, який є одночасно і найпотужнішим транспортним вузлом країни. У результаті трансформації господарських відносин і зміни економічних пріоритетів Україна значною мірою знизила конкурентоспроможність у сфері високих технологій, але Харківська область змогла зберегти свій науково-технічний рівень: 18 установ Національної академії наук України, 3 установи Національної академії правових наук України, 31 ВНЗ III-IV рівня акредитації, 4 національних наукових центри, 52 академіки і 86 членів-кореспондентів, які представляють Харківщину у національній та галузевих академіях наук. Виконанням наукових і науково-технічних робіт у Харківській області займаються 210 підприємств і організацій; 23,1 тис. працівників, з яких 12,6 тис. відносяться до категорії дослідників, включаючи 621 доктора наук і 2814 кандидатів наук.

У Харківській області навчається понад 260 000 студентів, регіон лідирує за кількістю іноземних студентів, які обирають харківські ВНЗ завдяки поєднанню в процесі навчання глибоких теоретичних знань і практичної підготовки до майбутньої професії.

Наведені дані свідчать, що Харківська область зосереджує потужний науковий потенціал, який у своїй більшості залишається у латентному стані. Однією з причин такого становища слід визнати відсутність активної державної підтримки науки, що у всіх економічно потужних країнах віднесено до основних завдань держави. Результати соціологічних та економічних досліджень доводять, що у Харківській області існують вагомі

передумови для успішного запровадження механізмів публічно-приватного партнерства в науковій, науково-технічній та інноваційній сферах і формування відповідної інноваційної інфраструктури з метою перетворення науково-технічного потенціалу регіону в основний ресурс суспільного виробництва і фактора економічного розвитку в епоху економіки знань – шляхом реалізації проекту «Технополіс П'ятихатки».

Метою законопроекту є законодавче забезпечення створення технополісу П'ятихатки на території Харківської області як механізму активізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інтенсифікації процесів передачі їх результатів у реальний сектор економіки і виробництва на їх основі високотехнологічної продукції, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів (робіт, послуг) на внутрішньому та зовнішньому ринках для виконання обраної за стратегічну інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки України, розбудови наукової, інноваційної та соціальної інфраструктури, а також стимулювання соціально-економічного розвитку регіону завдяки реалізації його наукового і промислового потенціалу.

На вирішення зазначеної мети було обрано модель запровадження спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності для реалізації інноваційних та/або інвестиційних проектів, які пройшли експертизу та реалізуються на території технополісу.

Відповідно до такого підходу технополіс визначено як спеціальну економічну зону науково-технічного та інноваційно-впроваджувального типу, що становить собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний режим інноваційно-інвестиційної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України шляхом запровадження пільгових митних, податкових та інших умов реалізації національними та іноземними юридичними і фізичними особами інноваційних та інвестиційних проектів, зареєстрованих в установленому чинними нормативно-правовими актами порядку.

Проект Закону України «Про технополіс П'ятихатки» було розроблено співробітниками Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЗАКОН УКРАЇНИ **«Про технополіс П'ятихатки»**

Розділ 1. Загальні положення

Стаття 1. Предмет регулювання Закону

1. Предметом регулювання цього Закону є правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані зі створенням технополісу П'ятихатки і запровадженням та застосуванням у межах його території спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності з метою активізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інтенсифікації процесів передачі їх результатів у реальний сектор економіки і виробництва на їх основі високотехнологічної продукції, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товарів (робіт, послуг) на внутрішньому та зовнішньому ринках для виконання обраної за стратегічну інноваційно-інвестиційну модель розвитку економіки України, розбудови наукової, інноваційної та соціальної інфраструктури, а також стимулювання соціально-економічного розвитку регіону завдяки реалізації його наукового і промислового потенціалу.

Стаття 2. Основні терміни

1. У цьому Законі терміни вживаються у таких значеннях:

1) договір на реалізацію проекту – договір, що укладається між учасником технополісу та органом управління технополісом, містить відомості про сторони договору, їх права та обов'язки, про проект, який планується реалізувати в умовах спеціального режиму, відповідальність за порушення умов договору та порядок припинення дії договору;

2) заявник – фізична чи юридична особа, в тому числі нерезидент, яка має намір отримати статус учасника технополісу і подала в установленому даним Законом порядку відповідну заявку;

3) експертиза проекту – професійна діяльність з дослідження, перевірки, аналізу проекту з метою оцінки його відповідності вимогам, встановленим органом управління технополісом, для прийняття рішення щодо можливості його реалізації в умовах спеціального режиму;

4) експертна установа – акредитована юридична особа, що здійснює експертну діяльність та надає висновки щодо відповідності проектів вимогам, встановленим органом управління технополісом, для прийняття рішення щодо можливості його реалізації в умовах спеціального режиму;

5) комунальна спеціалізована небанківська інноваційна фінансово-кредитна установа – це інституційний інвестор комунальної форми власності, створений відповідно до чинного законодавства, який здійснює фінансову підтримку інноваційних проектів;

6) моніторинг – це система спостережень, збирання, обробки, накопичення, збереження та аналізу інформації про перебіг реалізації проектів, практичні наслідки заходів та пільг, наданих за умов спеціального режиму, щодо стимулювання і регулювання господарської діяльності з метою дослідження їх соціально-економічних показників, забезпечення динамічного й ефективного управління, своєчасного реагування на необхідність зменшення або ліквідацію пільг для скорочення витрат бюджету;

7) орган управління технополісом – спеціальний орган господарського розвитку і управління спеціальної (вільної) економічної зони, який забезпечує організаційне та правове забезпечення застосування спеціального режиму до проектів, поданих суб'єктами господарювання, шляхом виконання наданих йому повноважень;

8) перелік інноваційних та інвестиційних проектів (далі – Перелік) – перелік, до якого орган управління технополісом вносить інноваційні та

інвестиційні проекти після одержання позитивного висновку експертизи, його затвердження та укладання з суб'єктом господарювання-учасником технополісу договору на реалізацію проекту;

9) пріоритетні види господарської діяльності – економічно і соціально зумовлені для технополісу напрями економічної діяльності, перелік яких визначений цим Законом, в рамках яких проекти отримують підтримку на реалізацію в умовах спеціального режиму;

10) проект – комплекс організаційно-правових, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних заходів, які здійснюються суб'єктами господарювання та оформлені у вигляді документу, що містить техніко-економічне, правове й організаційне обґрунтування здійснення певної комерційної ідеї, визначає її цілі, етапи і строки виконання, обсяги фінансування, строки окупності, що спрямовано на створення і реалізацію певного продукту або продукції з метою отримання прибутку та/або досягнення іншого корисного ефекту. У цьому законі термін «проект» використовується для позначення інноваційних та інвестиційних проектів;

11) спеціальний режим інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки (далі – спеціальний режим) – правовий режим, що передбачає надання державної підтримки суб'єктам господарювання, які реалізують інноваційні та інвестиційні проекти у пріоритетних видах господарської діяльності у межах території технополісу П'ятихатки шляхом надання їм податкових, митних та інших пільг, передбачених цим Законом;

12) технополіс – спеціальна економічна зона науково-технічного та інноваційно-впроваджувального типу, що становить собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний режим та порядок застосування і дії законодавства України шляхом запровадження пільгових митних, податкових та інших умов реалізації національними та іноземними юридичними і фізичними особами інноваційних та інвестиційних проектів, зареєстрованих в установленому чинними нормативно-правовими актами порядку;

13) учасник технополісу – суб'єкт господарювання, з яким органом управління технополісом укладено договір на реалізацію проекту.

Інші терміни, які використовуються у цьому Законі, застосовуються відповідно до визначень, встановлених чинним законодавством України.

Розділ 2. Створення, організація та система управління технополісом П'ятихатки

Стаття 3. Правові засади діяльності технополісу П'ятихатки

1. Технополіс П'ятихатки (далі – технополіс) є спеціальною економічною зоною науково-технічного та інноваційно-впроваджувального типу, яка встановлюється у **межах кордонів території Харківської області**, та на якій запроваджується і діє спеціальний режим для реалізації національними та іноземними юридичними і фізичними особами інноваційних та інвестиційних проектів, зареєстрованих в установленому цим Законом порядку.

2. Загальні правові і економічні основи функціонування технополісу як спеціальної економічної зони, здійснення в ньому господарської діяльності, а також загальні правила регулювання відносин між суб'єктами господарювання та органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування й іншими органами державної влади визначаються Господарським кодексом України, Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» та іншими законодавчими актами України.

Стаття 4. Особливості господарської діяльності на території технополісу

1. З метою стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, впровадження та комерціалізації їх результатів на території технополісу запроваджується спеціальний режим строком на 15 років.

2. Спеціальний режим встановлюється для реалізації проектів у пріоритетних видах господарської діяльності, перелік яких визначений цим Законом, обраних за результатами кваліфікаційної експертизи і на предмет виконання яких укладено договір про реалізацію проекту.

Стаття 5. Пріоритетні види господарської діяльності

1. Пріоритетні для технополісу види господарської діяльності визначаються з метою першочергового стимулювання проведення наукових досліджень у відповідних сферах знань і впровадження їх результатів у реальному секторі економіки.

2. До пріоритетних для технополісу видів господарської діяльності належать:

- ядерна фізика;
- енергозбереження та нові технології виробництва енергії;
- нові технології в агропромисловому комплексі;
- авіація, верстатобудування, інноваційна мехатроніка;
- біотехнології, біомедицина і фармація;
- нові матеріали та нанотехнології;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- приладобудування.

3. За поданням органу управління технополісом перелік пріоритетних видів господарської діяльності може бути доповнений чи уточнений відповідно до поточних завдань у соціально-економічній сфері Харківської області шляхом внесення змін до цього Закону.

Стаття 6. Предмет та особливості спеціального режиму

1. Спеціальний режим застосовується щодо реалізації інноваційного та інвестиційного проекту, який відповідає одному з пріоритетних видів господарської діяльності, отримав позитивний висновок експертної установи,

а з суб'єктом господарювання – виконавцем проекту укладено договір про його реалізацію у порядку, встановленому цим Законом.

2. Спеціальний режим не розповсюджується на інші види діяльності суб'єктів господарювання, які отримали право реалізовувати проект в умовах спеціального режиму.

3. Спеціальний режим включає:

- пільговий режим оподаткування;
- спрощений порядок бухгалтерського обліку;
- митні пільги щодо товарів, необхідних для реалізації проекту;
- пільговий режим соціального забезпечення фізичних осіб, залучених до реалізації проекту;
- спрощений порядок залучення іноземних громадян для реалізації проектів;
- пріоритетне право отримання у користування земельних ділянок для їх забудови з метою реалізації проектів.

Стаття 7. Система органів управління спеціальним режимом технополісу

1. Систему органів управління спеціальним режимом у місті Харкові складають Харківська обласна державна адміністрація, Харківська міська рада та орган управління технополісом відповідно до Закону України «Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон».

2. До повноважень Харківської обласної державної адміністрації та Харківської міської ради з питань функціонування спеціальним режимом належать:

- внесення пропозицій щодо змін до змісту спеціального режиму, в тому числі його відміни, в порядку, встановленому чинним законодавством;
- вирішення разом з органами державної виконавчої влади та органом управління технополісом питань залучення за потреби представників

суб'єктів господарювання та профспілкових організацій для розв'язання проблем, пов'язаних зі специфікою правового та фінансового забезпечення функціонування спеціального режиму, розбудовою об'єктів інфраструктури міста, соціального захисту громадян, які проживають на його території;

- укладення з органом управління технополісом генеральної угоди про передачу в її користування земельних ділянок, об'єктів інфраструктури, розташованих на території міста, та природних ресурсів;

- інші.

3. Державне регулювання та контроль за додержанням вимог чинного законодавства суб'єктами господарювання на території технополісу, у тому числі при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, здійснюють органи державної виконавчої влади України відповідно до компетенції та в межах наданих повноважень.

Стаття 8. Орган управління технополісом

1. Умови функціонування та загальне керівництво застосуванням спеціального режиму у технополісі здійснює орган управління технополісом.

2. Органом управління технополісом є Рада з питань спеціального режиму (далі – Рада), яка має статус юридичної особи і утворюється Харківською обласною державною адміністрацією та Харківською міською радою.

3. Орган управління технополісом створюється у формі бюджетної установи, підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому законом, та діє на підставі Положення, що розробляється і затверджується її засновниками. Рада вважається створеною з дня внесення відомостей про неї до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

4. До повноважень органу управління технополісом зокрема належать:

- розроблення та затвердження вимог до проектів з метою визначення можливості їх реалізації в умовах спеціального режиму;

- організація проведення експертизи проектів для визначення підстав їх реалізації в умовах спеціального режиму;
- розгляд та затвердження за результатами експертизи проектів, які реалізуються в умовах спеціального режиму;
- ведення Переліку інноваційних та інвестиційних проектів, які реалізуються в умовах спеціального режиму;
- укладення договору на реалізацію проекту в умовах спеціального режиму;
- здійснення моніторингу функціонування спеціального режиму та формування щорічних звітів про результати його застосування;
- здійснення контролю за дотриманням суб'єктами господарювання умов договору на реалізацію проекту в умовах спеціального режиму та застосування передбачених у ньому санкцій;
- ініціювання внесення пропозицій щодо змін до змісту та умов застосування спеціального режиму у порядку, встановленому законодавством.

5. Матеріально-технічне забезпечення діяльності органу управління технополісом здійснюється за рахунок:

- грошових та матеріальних внесків засновників;
- доходів від надання послуг;
- дотацій з бюджетів;
- кредитів банків та інших кредиторів;
- безоплатних внесків;
- інших джерел, не заборонених законом.

Стаття 9. Порядок та умови користування спеціальним режимом

1. Отримати право на реалізацію проекту в умовах спеціального режиму можуть будь-які суб'єкти господарювання (юридичні особи, фізичні особи-підприємці), в тому числі нерезиденти, шляхом подання заявки та проекту за формою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

2. Поданий до розгляду органом управління технополісом проект передається експертній установі для отримання висновку щодо його відповідності вимогам, що висуваються до проектів з метою їх реалізації в умовах спеціального режиму.

3. У разі одержання позитивного висновку експертизи щодо заявленого проекту та його відповідності умовам, визначеним у попередній частині цієї статті, орган управління технополісом приймає рішення щодо його затвердження, укладає із суб'єктом господарювання – виконавцем проекту договір на реалізацію проекту та вносить до Переліку.

Необхідними умовами отримання права на реалізацію проекту в умовах спеціального режиму є:

1) його відповідність одному з пріоритетних видів господарювання діяльності;

2) його реалізація у межах території технополісу.

4. Фізичні особи, які не мають статусу суб'єкта господарювання, мають право подати проект на розгляд органу управління технополісом в порядку, встановленому для суб'єктів господарювання. У разі отримання позитивного висновку експертизи таким проектом фізична особа до укладання договору на реалізацію проекту повинна обрати одну з організаційно-правових форм господарювання:

- зареєструватися як фізична особа-підприємець, або
- створити нову юридичну особу (одноособово чи разом з іншими засновниками), або
- залучити як виконавця проекту іншу юридичну особу, здійснюючи керівництво реалізацією проекту у складі такої юридичної особи як його працівник.

У разі невиконання цієї вимоги протягом одного місяця з моменту отримання висновку експертизи фізичною особою-заявником проект вважається неподаним.

5. Вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи, які знаходяться у межах території технополісу (далі – вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи), мають право подати проект щодо реалізації (впровадження) результатів власних наукових досліджень на розгляд органу управління технополісом в порядку, встановленому для суб'єктів господарювання.

У разі отримання позитивного висновку експертизи такого проекту та з метою його реалізації вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи мають право до укладання договору на реалізацію проекту створити юридичну особу (одноособово чи разом з іншими засновниками) у формі господарського товариства з обмеженою відповідальністю, виключним предметом діяльності якого є здійснення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, з метою виконання проекту шляхом доведення результатів наукових досліджень до стану практичної реалізації (впровадження) та їх комерціалізація.

Вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи мають право на створення такої юридичної особи без отримання попередньої згоди органу, до сфери управління якого вони належать, з наступним його повідомленням протягом 7 днів з дати її державної реєстрації. В якості вкладу до статутного капіталу такої юридичної особи вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи передають право використання результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі об'єктів права інтелектуальної власності, необхідних для виконання проекту, виключні права на які зберігаються за такими установами.

У випадку створення юридичної особи вищими навчальними закладами III, IV рівня акредитації або науково-дослідними установами спільно з іншими фізичними чи юридичними особами, частка таких установ має становити не менше однієї третини статутного капіталу юридичної особи.

Частка інших засновників у статутному капіталі такої юридичної особи повинна бути сплаченою у грошовій формі не менш ніж на половину.

Грошова оцінка вкладу у вигляді права використання результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі об'єктів права інтелектуальної власності, здійснюється засновниками шляхом прийняття рішення установчими зборами з наступним його затвердженням загальними зборами. У разі оцінки засновниками вартості такого вкладу більше, ніж 50 тисяч гривень, його оцінка має бути проведена незалежним суб'єктом оціночної діяльності до затвердження рішення з цього питання загальними зборами.

У разі неприйняття рішення вищим навчальним закладом III, IV рівня акредитації або науково-дослідною установою щодо створення юридичної особи з метою виконання поданого проекту протягом одного місяця з моменту отримання висновку щодо нього проект вважається неподаним.

Стаття 10. Учасники технополісу

1. Суб'єкт господарювання стає учасником технополісу та користується умовами спеціального режиму для реалізації заявленого проекту з моменту укладення з ним органом управління технополісом договору на реалізацію проекту відповідно до вимог цього Закону.

2. Орган управління технополісом після прийняття рішення про затвердження проекту, який отримав позитивний висновок експертизи, укладає договір на реалізацію проекту з суб'єктом господарювання – заявником, на підставі якого вносить відповідний запис про реалізацію проекту в умовах спеціального режиму до Переліку.

3. Орган управління спеціальним режимом надає відомості про укладення з суб'єктом господарювання договору на реалізацію проекту та внесення проекту до Переліку органам державної статистики, органам доходів і зборів, територіальним органам центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері пенсійного забезпечення, не пізніше наступного робочого дня з дня укладення відповідного договору.

Стаття 11. Експертиза проекту

1. Об'єктами експертизи відповідно до цього Закону є інноваційні та інвестиційні проекти.

2. Для організації проведення експертизи проектів орган управління технополісом визначає експертну установу. Експертиза проектів здійснюється співробітниками експертної установи або залученими нею суб'єктами науково-технічної експертизи відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» на підставі трудових або цивільно-правових угод протягом п'ятнадцяти календарних днів з дати надходження документів до експертної установи.

3. Експертна установа укладає з замовником експертизи договір на проведення експертизи, істотними умовами якого є: об'єкт експертизи; умови проведення експертизи; права та обов'язки сторін; термін проведення експертизи; порядок розрахунків; умови, що впливають на зміну або припинення договірних відносин; відповідальність за достовірність висновку експертизи, відповідальність за порушення сторонами договірних зобов'язань, інші істотні умови, які впливають із специфіки об'єкта експертизи.

4. Експерти несуть відповідальність за повноту і достовірність експертизи проектів та за збереження конфіденційності інформації, пов'язаної з поданими документами.

5. Для запобігання випадків прийняття експертами упередженого рішення експертиза проекту проводиться анонімно, без повідомлення експертам імені (найменування) заявника.

6. Експертиза проектів проводиться за рахунок коштів заявника.

7. За результатами експертизи проекту експертна установа приймає і направляє до органу управління технополісом одне з таких рішень:

1) про відповідність проекту вимогам, встановленим з метою визначення можливості реалізації проектів в умовах спеціального режиму;

2) про невідповідність проекту вимогам, встановленим з метою визначення можливості реалізації проектів в умовах спеціального режиму.

8. Експертна установа зобов'язана вказати в рішенні про невідповідність проекту вимогам, встановленим з метою визначення можливості реалізації проектів в умовах спеціального режиму, мотивовані підстави такої відмови. Дане рішення може бути оскаржене заявником у судовому порядку.

Стаття 12. Моніторинг та контроль за дотриманням умов спеціального режиму

1. Орган управління технополісом здійснює моніторинг функціонування спеціального режиму та контроль за дотриманням суб'єктами господарювання умов договору на реалізацію проекту.

2. За результатами реалізації проектів учасники подають щорічно до 30 листопада органу управління технополісом звіти відповідно до умов договору на реалізацію проекту для визначення ефективності застосування спеціального режиму щодо конкретного проекту, а також ефективності функціонування спеціального режиму в цілому.

3. За результатами моніторингу орган управління технополісом визначає кількість проектів, реалізованих в умовах спеціального режиму за кожним пріоритетним видом господарської діяльності, розробляє на основі отриманих результатів пропозиції щодо їх перегляду.

Стаття 13. Відповідальність за порушення умов спеціального режиму

1. Суб'єкти господарювання, які реалізують проекти в умовах спеціального режиму, несуть відповідальність за зловживання отриманими пільгами та іншими преференціями, зокрема, за нецільове використання таких коштів, у формі відшкодування збитків державного і місцевого бюджетів у розмірі отриманих пільг. Суб'єкти господарювання, які

порушили умови спеціального режиму, зобов'язані сплатити усі податкові, обов'язкові соціальні та митні платежі з моменту встановлення нецільового використання наданих пільг.

Порядок обчислення та сплати зазначених платежів здійснюється відповідно до чинного законодавства України.

Розділ 3. Договір на реалізацію проекту

Стаття 14. Умови договору на реалізацію проекту

1. Договір на реалізацію проекту укладається між учасником технополісу та органом управління технополісом.

У випадку, якщо для здійснення діяльності за проектом учаснику технополісу необхідна земельна ділянка, розташована у межах території технополісу, договір на реалізацію проекту укладається між таким учасником, органом управління технополісом та залежно від місця розташування та мети використання земельної ділянки з органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень щодо передачі земельних ділянок у власність або користування, визначених чинним законодавством.

У випадку, якщо для здійснення діяльності за проектом учаснику технополісу необхідна оренда державного і (або) комунального майна, розташованого у межах території технополісу, договір на реалізацію проекту укладається між таким учасником, органом управління технополісом та Фондом державного майна України або його регіональним відділенням.

2. Протягом строку дії договору на реалізацію проекту сторони мають наступні обов'язки:

- учасник технополісу зобов'язується здійснювати діяльність, передбачену договором на реалізацію проекту, а також сприяти органу управління технополісом в частині здійснення контролю за виконанням умов зазначеного договору, у тому числі забезпечувати безперешкодний допуск

посадових осіб органу управління технополісом до об'єктів, що використовуються для реалізації проекту, вчасно подавати у строки, встановлені договором, до органу управління технополісом в усній та/або письмовій (електронній) формі необхідну для здійснення контролю інформацію. Учасник технополісу не має права передавати свої права та обов'язки за договором на реалізацію проекту іншій особі;

- орган управління технополісом зобов'язується здійснювати повноваження, передбачені цим Законом та Положенням, на підставі якого він діє, в тому числі забезпечити створення об'єктів інфраструктури;

- органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язуються здійснювати повноваження, передбачені цим Законом, в тому числі надати учаснику технополісу в оренду земельну ділянку, яка необхідна йому для виконання проекту;

- Фонд державного майна України, його регіональні відділення зобов'язані у строк, встановлений договором, надати учаснику технополісу в оренду державне і (або) комунальне майно, розташоване у межах території технополісу, необхідне для виконання проекту.

Договір на реалізацію проекту може містити інші права та обов'язки сторін.

3. Договір оренди державного та (або) комунального майна, розташованого у межах території технополісу, укладається з учасником технополісу на термін дії договору на реалізацію проекту, якщо менший строк не заявлений учасником технополісу. Типова форма договору оренди такого майна, затверджуються Фондом державного майна України.

4. У випадку, якщо договір на реалізацію проекту передбачає будівництво нових і (або) реконструкцію наявних об'єктів інфраструктури, учасник технополісу протягом строку, передбаченого договором на реалізацію проекту, зобов'язується надати проектну документацію, провести її погодження в порядку, встановленому цим Законом, забезпечити додержання будівельних, санітарних та інших правил та нормативів,

виконувати функції замовника та інвестора при будівництві та (або) реконструкції об'єктів інфраструктури. У цьому випадку вповноважені органи забезпечують оперативний пошук можливих варіантів земельних ділянок для реалізації проекту та після узгодження з учасником технополісу, затверджують рішення про її надання для забудови, організовують розроблення будівельного паспорта та забезпечують спрощений порядок надання дозволу на виконання підготовчих та будівельних робіт відповідно до положень цього Закону.

5. Договором на реалізацію проекту може бути передбачено на випадок його розірвання з підстав, передбачених цим Законом, обов'язок учасника технополісу розпорядитися розташованими збудованими об'єктами нерухомості, що належать йому на праві власності, в тому числі об'єктами незавершеного будівництва, шляхом продажу їх особі, зареєстрованій в якості учасника технополісу.

Стаття 15. Форма договору на реалізацію проекту

1. Договір на реалізацію проекту укладається в письмовій формі шляхом складання єдиного документа, підписаного сторонами. Типові форми договорів на реалізацію проекту затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 16. Документи, необхідні для укладення договору на реалізацію проекту

1. Заявник подає або надсилає, в тому числі засобами електронного зв'язку, до органу управління технополісом заявку на укладення договору на реалізацію проекту (далі – заявка) за формою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

2. До заявки заявник додає:

1) проект;

2) виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;

3) копії установчих документів (для юридичних осіб);

4) копії паспорта та ідентифікаційного номеру (для фізичних осіб).

3. Документи, зазначені в частині 2 цієї статті, приймаються за описом органом управління технополісом, який направляє або вручає заявнику копію опису з зазначенням дати надходження та переліку наданих документів.

4. За результатами попередньої експертизи заявки та проекту не пізніше ніж через три робочих дні з дати надходження документів орган управління технополісом приймає і направляє заявнику одне з таких рішень:

1) про передачу проекту до експертної установи;

2) про відмову в розгляді заявки.

5. Відмова у розгляді заявки за результатами попередньої експертизи допускається тільки у разі:

1) неподання особою документів, зазначених у частині 2 цієї статті;

2) невідповідності діяльності заявника видам господарської діяльності, які визнано пріоритетними;

3) відсутності в межах території технополісу державного і (або) муніципального майна, яке відповідає умовам такої заявки та необхідне заявнику для реалізації проекту;

4) відсутності в межах території технополісу вільної земельної ділянки, що відповідає умовам, зазначеним в такій заявці, та необхідна заявнику для реалізації проекту.

6. Експертиза проекту проводиться відповідно до цього Закону та методики, затвердженої органом управління технополісом, яка визначає завдання експертизи, порядок її проведення, вимоги до документів, що подаються заявниками для проведення експертизи проекту, а також вимоги, що висуваються до проектів з метою їх реалізації в умовах спеціального режиму.

7. Протягом п'яти днів з дня отримання висновку експертної установи орган управління технополісом приймає остаточне рішення щодо заявки й направляє заявникові повідомлення:

- 1) про укладення договору на реалізацію проекту;
- 2) про відмову в укладенні договору на реалізацію проекту.

8. Орган управління технополісом у рішенні про відмову у розгляді заявки або про відмову в укладенні договору на реалізацію проекту зобов'язаний вказати мотивовані підстави такої відмови. Дане рішення може бути оскаржене заявником у судовому порядку.

Стаття 17. Порядок укладення договору на реалізацію проекту

1. Протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення про затвердження проекту, який отримав позитивний висновок експертизи, орган управління технополісом готує і передає заявнику примірник договору на реалізацію проекту.

2. Договір на реалізацію проекту набуває чинності з дня його підписання сторонами, якщо інше не зазначено в самому договорі.

3. Усі зміни, внесені в договір на реалізацію проекту, оформляються додатковою угодою до договору на реалізацію проекту.

Стаття 18. Відповідальність за порушення умов договору на реалізацію проекту

1. За порушення умов договору на реалізацію проекту в умовах спеціального режиму його учасники несуть відповідальність у вигляді:

- 1) за істотні порушення:
  - розірвання договору на реалізацію проекту;
  - виключення проекту з Переліку інноваційних та інвестиційних проектів, які реалізуються в умовах спеціального режиму;
  - обов'язку повернення державі втрат від несплати податків та/або мита у разі нецільового використання пільг, передбачених цим Законом.

2) за порушення показників та строків реалізації проекту орган управління технополісом може прийняти рішення про розроблення учасником технополісу плану додаткових заходів для надолуження показників чи строків реалізації проекту шляхом внесення змін до договору на реалізацію проекту у порядку, передбаченому даним Законом.

2. Підставою для виключення відповідальності за невиконання проекту є науково обґрунтована неможливість реалізації інноваційного проекту, підтверджена висновком експертної установи.

Стаття 19. Зміна умов договору на реалізацію проекту

1. Учасник технополісу має право ініціювати зміну умов договору на реалізацію проекту, пов'язаних зі зміною показників чи строків реалізації проекту, шляхом подання, в тому числі засобами електронного зв'язку, до органу управління технополісом пропозиції щодо внесення таких змін до договору на реалізацію проекту за формою, затвердженою Кабінетом Міністрів України, а також самих змін до проекту у вигляді окремого документу.

2. Документи, зазначені в частині 1 цієї статті, приймаються за описом органом управління технополісом, який направляє або вручає заявнику копію опису з зазначенням дати надходження документів.

3. Не пізніше, ніж через три робочих дні з дати надходження документів, орган управління технополісом передає пропозиції щодо внесення змін до проекту до експертної установи.

4. Експертиза змін до проекту проводиться в тому ж порядку, що й експертиза самого проекту.

5. Протягом п'яти днів з дня отримання висновку експертної установи орган управління технополісом приймає остаточне рішення щодо пропозиції щодо внесення змін до договору на реалізацію проекту й направляє заявникові повідомлення:

1) про погодження внесення змін до умов договору на реалізацію проекту;

2) про відмову у погодженні внесення змін до умов договору на реалізацію проекту.

6. Зміни, що вносяться до договору на реалізацію проекту і не стосуються його істотних умов, оформляються додатковою угодою без розгляду їх експертною установою, про що органом управління технополісом приймається відповідне рішення на підставі документів, поданих учасником спеціального режиму, які підтверджують обґрунтованість внесення таких змін.

7. Протягом двох робочих днів з дати прийняття рішення про погодження внесення змін до умов договору на реалізацію проекту орган управління технополісом готує і передає заявнику відповідний примірник додаткової угоди до договору.

8. Додаткова угода до договору на реалізацію проекту укладається в письмовій формі шляхом складання єдиного документа, підписаного сторонами, та набуває чинності з дня його підписання сторонами, якщо інше не зазначено в самій додатковій угоді.

Стаття 20. Строк дії договору на реалізацію проекту

1. Договір на реалізацію проекту укладається на термін реалізації проекту, зазначений у рішенні про укладення з заявником договору на реалізацію проекту, якщо інше не зазначено в самому договорі.

Стаття 21. Припинення дії договору на реалізацію проекту

1. Дія договору на реалізацію проекту припиняється:

1) після закінчення строку, на який він був укладений;

2) у разі його розірвання;

3) у разі реєстрації припинення діяльності юридичної особи або діяльності фізичної особи як підприємця;

4) у разі припинення дії спеціального режиму у технополісі.

Стаття 22. Розірвання договору на реалізацію проекту

1. Розірвання договору на реалізацію проекту допускається за згодою сторін.

2. Договір на реалізацію проекту може бути розірвано судом на вимогу однієї зі сторін у зв'язку з істотним порушенням його умов іншою стороною, суттєвою зміною обставин або з інших, передбачених цим Законом, підстав.

3. Істотним порушенням учасником технополісу умов договору на реалізацію проекту є:

- здійснення підприємницької діяльності, не передбаченої договором на реалізацію проекту;
- нецільове використання пільг, передбачених цим Законом;
- відсутність фактичного виконання проекту протягом двадцяти чотирьох місяців поспіль з моменту укладення договору на реалізацію проекту;
- неподання органу управління технополісом у строк, встановлений договором на реалізацію проекту, проектної документації та результатів інженерних вишукувань, необхідних для здійснення передбачених бізнес-планом заходів, з метою проведення державної експертизи проектної документації та результатів інженерних вишукувань, їх узгодження в разі, якщо їх подання передбачено договором на реалізацію проекту.

4. У разі відмови органів державної влади чи органів місцевого самоврядування укласти договір оренди земельної ділянки та (або) договір оренди державного і (або) муніципального майна учасник технополісу має право звернутися до суду з вимогою про розірвання договору на реалізацію проекту та відшкодування збитків або про укладення договору оренди земельної ділянки та (або) договору оренди державного і (або) муніципального майна у примусовому порядку.

5. У договорі на реалізацію проекту можуть бути вказані інші дії учасника технополісу, органу управління технополісом, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що визнаються ними істотними порушеннями умов договору на реалізацію проекту.

Стаття 23. Наслідки припинення дії договору на реалізацію проекту

1. У разі припинення дії договору на реалізацію проекту витрати, понесені у зв'язку з його виконанням учасником технополісу, не відшкодовуються, а така особа втрачає такий свій статус.

2. Особа, що втратила статус учасника технополісу, в тому числі у зв'язку з достроковим припиненням дії договору на реалізацію проекту, має право продовжувати здійснювати підприємницьку діяльність на території Харківської області на загальних підставах.

3. У разі припинення дії договору на реалізацію проекту договір оренди державного і (або) муніципального майна та договір оренди земельної ділянки, укладені на умовах, передбачених договором на реалізацію проекту, припиняють свою дію відповідно до чинного законодавства.

4. Якщо інше не передбачено договором на реалізацію проекту, особа, що втратила статус учасника технополісу, в тому числі у зв'язку з достроковим припиненням дії договору на реалізацію проекту, має право розпорядитися рухомим і нерухомим майном, що набуто у зв'язку з реалізацією такого проекту і належить їй на праві власності, на свій розсуд відповідно до чинного законодавства при дотриманні умов цього Закону.

Розділ 4. Зміст спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки

Стаття 24. Особливості оподаткування в умовах спеціального режиму

1. При реалізації проектів в умовах спеціального режиму учасники технополісу користуються пільговим режимом оподаткування, що передбачає застосування пільгових ставок податку на прибуток, мита, податку на доходи фізичних осіб, земельного податку, автоматичне бюджетне відшкодування сум податку на додану вартість.

2. Розмір ставок податків та інші елементи змісту пільгового режиму оподаткування учасників технополісу визначається Податковим кодексом України.

3. Пільговий режим оподаткування учасників технополісу застосовується виключно щодо виконання проектів, щодо яких з органом управління технополісом укладено договір на їх реалізацію.

4. З метою застосування пільгового режиму оподаткування учасники технополісу ведуть окремий бухгалтерський та податковий облік проектів, щодо яких укладено з органом управління технополісом договір на їх реалізацію.

Стаття 25. Митно-тарифне і нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності при реалізації проектів в умовах спеціального режиму

1. Учасникам технополісу під час реалізації ними проектів відповідно до укладених з органом управління технополісом договорів на реалізацію проектів надаються пільги щодо сплати ввізного мита.

2. Сировина, матеріали, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари, які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають технічним характеристикам та міжнародним стандартам, при ввезенні в Україну для використання учасниками технополісу при реалізації у встановленому цим Законом порядку проектів звільняються від сплати ввізного мита.

Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в проекті, який подається заявником до органу управління.

3. Ця пільга не застосовується при ввезенні на митну територію України підакцизних товарів.

4. У разі нецільового використання зазначених сировини, матеріалів, устаткування, обладнання та комплектуючих та інших товарів учасник технополісу зобов'язаний сплатити ввізне мито до бюджету у повному обсязі.

5. Учасники технополісу, які реалізують проекти відповідно до укладених з органом управління технополісом договорів, щоквартально складають та подають до органів доходів і зборів за своїм місцезнаходженням звіти про ввезені ними сировину, матеріали, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари, а також про їх цільове використання.

6. Пільги, передбачені цією статтею, застосовуються з моменту укладення учасником технополісу договору на реалізацію проекту з органом управління технополісом.

7. Щодо експорту товарів (робіт, послуг), вироблених при реалізації проекту в умовах спеціального режиму, не встановлюються і не розповсюджуються квоти, встановлені на аналогічну продукцію українського походження, а також не запроваджується режим ліцензування.

Стаття 26. Особливості трудових відносин і соціального забезпечення при реалізації проектів в умовах спеціального режиму

1. Відносини, пов'язані зі здійсненням фізичними особами діяльності при реалізації проектів в умовах спеціального режиму на підставі трудового договору (контракту), регулюються Кодексом законів про працю України, іншими актами трудового законодавства з особливостями, встановленими Законами України «Про інвестиційну діяльність», «Про інноваційну

діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та цим Законом.

2. Гарантії оплати праці та соціального забезпечення фізичних осіб, які здійснюють діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, передбачені цим Законом, не застосовуються у разі, якщо:

1) робота виконується фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності самостійно;

2) фізична особа виконує роботу за цивільно-правовим договором.

3. Трудовий договір з фізичною особою, яка здійснює діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, укладається у письмовій формі відповідно до положень Кодексу законів про працю України, інших актів законодавства.

У трудовому договорі з фізичною особою, яка здійснює наукову, науково-технічну, інноваційно-впроваджувальну діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, обов'язково мають бути визначені:

- умови виплати додаткової матеріальної винагороди працівника за впровадження створеного ним об'єкту права інтелектуальної власності як інноваційного продукту у виробництво або інше практичне застосування в процесі здійснення інноваційної діяльності;

- застереження щодо нерозголошення комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації;

- умови щодо захисту прав роботодавця у разі звільнення працівника з роботи стосовно прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а також заборони недобросовісної конкуренції з боку працівника.

4. Оплата праці фізичної особи, яка здійснює діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, має забезпечувати належні матеріальні умови для ефективної творчої самостійної праці, підвищення престижу наукової, науково-технічної та інноваційно-впроваджувальної

діяльності, мотивацію та стимулювання працівників до розроблення інноваційного продукту, підвищення кваліфікації таких осіб.

5. Заробітна плата фізичних осіб, які здійснюють наукову, науково-технічну, інноваційно-впроваджувальну діяльність, складається з посадових окладів (ставок), премій, доплат за наукові ступені, вчені звання, надбавок за стаж наукової роботи та інших надбавок, доплат і винагород, у тому числі за впровадження створеного ним об'єкту права інтелектуальної власності як інноваційного продукту у виробництво або інше практичне застосування в процесі здійснення інноваційної діяльності.

6. Посадові оклади (ставки) для фізичних осіб, які на підставі трудового договору здійснюють наукову, науково-технічну, інноваційно-впроваджувальну діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму в наукових і науково-дослідних установах, діяльність яких фінансується з бюджету, встановлюються на рівні не нижче посадових окладів (ставок) викладачів відповідної кваліфікації вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

7. Умови оплати праці фізичних осіб, які на підставі трудового договору здійснюють наукову, науково-технічну, інноваційно-впроваджувальну діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму на підприємствах, в установах, організаціях недержавної форми власності, визначаються у колективних договорах та трудових договорах, але не нижче від встановлених пунктом 6 цієї статті.

8. Пенсійне забезпечення та соціальний захист фізичних осіб, які здійснюють наукову та науково-технічну діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, здійснюється відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Фізичні особи, які здійснюють інноваційно-впроваджувальну діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, мають право на призначення пенсії та соціальний захист за Законом України «Про

наукову і науково-технічну діяльність» за наявності стажу наукової роботи і при дотриманні належних умов, передбачених статтею 24 цього Закону.

Коллективними договорами наукових установ, підприємств, організацій, що здійснюють інноваційну діяльність, мають передбачатися заходи соціального захисту фізичних осіб, які на підставі трудового договору здійснюють наукову, науково-технічну, інноваційно-впроваджувальну діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, за рахунок власних коштів цих установ, підприємств, організацій.

9. Для учасників технополісу єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлюється у розмірі 20 відсотків бази нарахування єдиного внеску, визначеної пунктом 1 частини 1 статті 7 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», незалежно від класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено цих учасників.

Стаття 27. Особливості залучення іноземних громадян для реалізації проектів в умовах спеціального режиму

1. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах (далі – іноземці), користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

2. Іноземці, які відповідно до цього Закону прибули в Україну для працевлаштування та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які на законних підставах перебувають на території України на період роботи в Україні.

3. Учасники технополісу при реалізації проекту використовують працю іноземців без отримання дозволу на працевлаштування.

4. Підставою для отримання іноземцем візи відповідного типу, реєстрації місця тимчасового проживання в Україні та оформлення посвідки на тимчасове проживання є:

- заява іноземця;
- дійсний поліс медичного страхування;
- подання органу управління технополісом;
- копія свідоцтва про державну реєстрацію учасника технополісу, що

використовує працю іноземця.

5. Трудовим договором (контрактом) з іноземцем, який здійснює діяльність при реалізації проектів в умовах спеціального режиму, не може бути передбачено умови праці гірші, а розмір заробітної плати менший, ніж для громадян України, що виконують аналогічну роботу.

6. Забороняється наймати іноземця на роботу, яка відповідно до законодавства пов'язана з належністю до громадянства України та/або потребує надання допуску до державної таємниці.

Стаття 28. Правові форми та порядок надання і використання земельних ділянок для реалізації проектів в умовах спеціального режиму

1. Для реалізації проектів в умовах спеціального режиму учасникам технополісу за рахунок земель державної чи комунальної власності надаються земельні ділянки в постійне користування, оренду чи передаються у приватну власність відповідно до умов договору на реалізацію проекту.

2. Громадяни та юридичні особи набувають права власності та/або права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених Земельним кодексом України (окрім земельних торгів).

3. Викуп земельних ділянок, які перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, для реалізації проектів в умовах спеціального режиму, здійснюється органами державної влади та органами місцевого

самоврядування у випадках та в порядку, встановлених Законом України «Про відчуження земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

4. Земельні ділянки, що використовуються учасниками технополісу при реалізації проектів, звільняються від обкладення податком на землю на підставі та відповідно положень Податкового кодексу України.

Стаття 29. Повноваження органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади при здійсненні містобудівної діяльності

1. Рішення з питань планування та забудови території в межах технополісу, пов'язані з реалізацією проектів в умовах спеціального режиму, приймаються місцевою радою та її виконавчим органом, а також органами державної виконавчої влади в межах повноважень, визначених цим Законом, з урахуванням вимог містобудівної документації та забезпечення інтересів інвестиційної діяльності у порядку, встановленому Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» та іншими нормативно-правовими актами України.

2. Питання щодо надання земельних ділянок суб'єктам господарювання з метою реалізації проекту, в тому числі забудови, в умовах спеціального режиму вирішується міською радою у першочерговому порядку після укладання договору на реалізацію проекту в порядку, встановленому цим Законом, за поданням органу управління технополісом, а рішення про це виноситься на затвердження на наступну сесію місцевої ради.

3. Договір оренди земельних ділянок, наданих з метою реалізації проекту, в тому числі забудови, в умовах спеціального режиму, укладається з суб'єктом господарювання на весь строк реалізації проекту відповідно до строку дії договору на реалізацію проекту.

4. Проектування та будівництво об'єктів, необхідних для реалізації проекту в умовах спеціального режиму, здійснюється відповідно до порядку

та вимог Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та інших чинних нормативно-правових актів.

5. З метою забезпечення дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері містобудівної діяльності, будівельних норм, державних стандартів і правил при проектуванні та будівництві об'єктів, необхідних для реалізації проекту в умовах спеціального режиму, здійснюється державний архітектурно-будівельний контроль відповідно до ст. 41 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» органами державного архітектурно-будівельного контролю у межах наданих їх повноважень в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 30. Особливості застосування законодавства у сфері здійснення державних закупівель

1. До правовідносин щодо укладення та виконання договорів підряду на здійснення будівельних робіт в процесі спорудження (реконструкції) об'єктів, необхідних для реалізації проекту в умовах спеціального режиму, незалежно від джерел їхнього фінансування не застосовуються вимоги Закону України «Про здійснення державних закупівель», інших законодавчих актів у сфері здійснення державних закупівель, а також норми законодавства України про порядок державного фінансування капітального будівництва.

Стаття 31. Особливості будівництва об'єктів в умовах спеціального режиму

1. Для об'єктів, які будуються (реконструюються) з метою реалізації проекту в умовах спеціального режиму, за рішенням замовника може бути передбачено застосування автономних систем інженерного забезпечення незалежно від наявності чи відсутності на відповідній території необхідного водо-, тепло-, електро-, газопостачання.

2. Замовники об'єктів, які будуються (реконструюються) з метою реалізації проекту в умовах спеціального режиму, не залучаються до пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту незалежно від виду об'єкта та джерел, за рахунок яких фінансується його будівництво (реконструкція).

Стаття 32. Особливості діяльності юридичних осіб-учасників технополісу, створених вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами

1. Юридичні особи, створені вищими навчальними закладами III, IV рівнів акредитації або науково-дослідними установами з метою виконання проекту в умовах спеціального режиму, не мають право передавати права на використання результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі об'єктів права інтелектуальної власності, переданих як внески до їх статутного фонду такими засновниками, на підставі договорів, а також на інших підставах, якщо інше не передбачено законом.

2. Вищі навчальні заклади III, IV рівнів акредитації та науково-дослідні установи мають право надавати юридичним особам, створеним ними з метою виконання проекту в умовах спеціального режиму, в оренду на підставі відповідного договору приміщення та обладнання, що знаходяться у них на праві оперативного управління без одержання попередньої згоди органу, до сфери управління якого вони належать, але з його повідомленням, а також у випадках, встановлених законом, повідомленням Фонду державного майна України протягом 7 днів з дня укладення договору оренди.

Орендодавець має право вільного розпорядження коштами, отриманими від оренди такого державного майна заснованими ними юридичними особами-учасниками технополісу.

3. Вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи мають право вільно реалізовувати корпоративні права, що слідують з володіння часткою у статутному капіталі створених ними юридичних осіб,

відповідно до вимог чинного законодавства України. Зазначені установи мають право розпорядження такими правами за умови отримання попередньої згоди органу, до сфери управління якого вони належать.

4. Вищі навчальні заклади III, IV рівня акредитації та науково-дослідні установи мають право вільно розпоряджатися доходами, одержаними ними від реалізації корпоративних прав, що слідують з володіння часткою у статутному капіталі створених ними юридичних осіб, у тому числі дивідендами.

Розділ 5. Правові засади державного політики з питань реалізації спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки

Стаття 33. Гарантії дотримання прав учасників спеціального режиму

1. З метою забезпечення стабільності спеціального режиму держава гарантує поширення на його учасників та незмінність системи державних гарантій, зокрема:

- незмінність умов спеціального режиму на весь час дії договору на реалізацію проекту, який був чинний на момент укладення такого договору, не залежно від зміни положень законодавства протягом цього строку, в тому числі з питань оподаткування, митного регулювання та соціального забезпечення;

- вільне використання доходів і переказ, у тому числі за кордон, прибутків, одержаних в результаті реалізації проектів в умовах спеціального режиму, а також вільне розпорядження об'єктами, вкладеними або отриманими в результаті реалізації проекту в умовах спеціального режиму, після його завершення;

- захист інтересів учасників технополісу на випадок примусового вилучення будь-яких цінностей, що вкладаються з метою реалізацію проекту,

а також від незаконних дій органів влади та їх посадових осіб шляхом відшкодування збитків, завданих їм такими суб'єктами і діями, у повному обсязі, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду;

- компенсація, яка виплачується учаснику технополісу в рахунок відшкодування збитків, повинна бути адекватною, ефективною та визначатися за поточними ринковими цінами на момент її добровільної сплати боржником або прийняття судового рішення про відшкодування;

- сума компенсації, яка виплачується учаснику технополісу в рахунок відшкодування збитків, підлягає першочерговому задоволенню порівняно з іншими вимогами до боржників, у тому числі органів влади та їх посадових осіб, у валюті інвестування або іншій валюті, узгодженій з учасником відповідно до вимог чинного валютного законодавства.

2. Інвестиції, внесені з метою реалізації проектів в умовах спеціального режиму, не підлягають націоналізації.

3. Органи державної влади та їх посадові особи не мають права реквізувати інвестиції, внесені з метою реалізації проектів в умовах спеціального режиму, крім випадків здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути здійснена лише на підставі рішення органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України, і в порядку, встановленому законом.

Стаття 34. Державна підтримка наукової, науково-технічної, інноваційно-впроваджувальної діяльності

1. Учасники технополісу мають право на отримання передбачених ст. 17 Закону України «Про інноваційну діяльність» видів державної фінансової підтримки в порядку, встановленому чинним законодавством.

2. При вирішенні питання щодо вибору інноваційних проектів з метою надання державної підтримки для їх реалізації перевага надається інноваційним проектам, які реалізуються в умовах спеціального режиму технополісу та щодо яких укладено договір на їх реалізацію.

3. Держава може встановлювати надання субвенцій, субсидій, дотацій на виконання інноваційних програм та реалізацію проектів в умовах спеціального режиму. Нормативи відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, розмір субвенцій, субсидій, дотацій з Державного бюджету України встановлюються окремим рядком у Державному бюджеті України.

Стаття 35. Підтримка наукової, науково-технічної інноваційно-впроваджувальної діяльності органом місцевого самоврядування

1. Для здійснення фінансової підтримки проектів, щодо яких укладено договір на реалізацію в умовах спеціального режиму, орган місцевого самоврядування відповідно до ст. 20 Закону України «Про інноваційну діяльність» може створити комунальну спеціалізовану небанківську інноваційну фінансово-кредитну установу, яка діє на підставі Статуту і підпорядковується його виконавчим органам.

2. Кошти комунальної спеціалізованої небанківської інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, залучених вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України. Внески учасників комунальної небанківської інноваційної фінансово-кредитної установи можуть бути зроблені виключно в грошовій формі.

3. Забороняється використовувати для здійснення внесків до статутного капіталу комунальної спеціалізованої небанківської інноваційної фінансово-кредитної установи кошти, отримані у кредит або позику, кошти, залучені від фізичних та юридичних осіб, що не є учасниками такої установи.

4. Комунальна спеціалізована небанківська інноваційна фінансово-кредитна установа відповідно до ст. 20 Закону України «Про інноваційну діяльність» надає учасникам спеціального режиму виключно для виконання проектів, щодо яких укладено договір на їх реалізацію, фінансову підтримку,

види якої передбачені статтею 17 Закону України «Про інноваційну діяльність».

Розділ 6. Прикінцеві положення

1. Дія даного Закону не розповсюджується на інвестиційні проекти, зареєстровані відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова» № 1714 – III від 11 травня 2000 року.

2. Цей Закон набуває чинності з дня його офіційного опублікування.

Примітка:

Даний законопроект присвячено правовим, економічним, організаційним відносинам, пов'язаним зі створенням технополісу П'ятихатки і запровадженням та застосуванням у межах його території спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності. Законопроект не регулює бюджетні відносини, що потребує внесення змін до Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період.

Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку із прийняттям Закону України «Про технополіс П'ятихатки»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів:

1. У Митному кодексі України:

1) доповнити частину 1 статті 282 пунктом 20 такого змісту:

«20) сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари, які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають технічним характеристикам та міжнародним стандартам, при ввезенні в Україну для використання учасниками спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки при реалізації інноваційних та інвестиційних проектів, щодо яких укладено договір на реалізацію проекту з органом управління технополісом П'ятихатки та який внесено до Переліку інноваційних та інвестиційних проектів відповідно до встановленого Законом України «Про технополіс П'ятихатки» порядку.

Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному або інвестиційному проекті, який затверджується органом управління технополісом П'ятихатки.»

2. У Податковому кодексі України:

1) статтю 154 доповнити пунктом 154.10 наступного змісту:

«154.10. Прибуток, отриманий від реалізації інноваційних та інвестиційних проектів, щодо яких укладено договір на реалізацію проекту з органом управління технополісом П'ятихатки та який внесено до Переліку інноваційних та інвестиційних проектів відповідно до встановленого

Законом України «Про технополіс П'ятихатки» порядку, звільняється від оподаткування строком на 5 років, починаючи з першого прибуткового року. Суми податку, нараховані з прибутку у відповідності до Розділу III Податкового кодексу України, підлягають зарахуванню на спеціальні рахунки учасників технополісу П'ятихатки та використовуються виключно на інноваційну та інвестиційну діяльність.

Порядок зарахування сум податків на спеціальний рахунок та їх використання встановлюється Кабінетом Міністрів України.

У разі нецільового використання таких сум учасники технополісу П'ятихатки зобов'язані збільшити свої податкові зобов'язання на суму вивільнених від оподаткування коштів з дати виникнення такого порушення, а також сплатити пеню, нараховану на зазначену суму, виходячи з 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України, діючої на день виникнення порушення.

Використані не за цільовим призначенням суми податку підлягають стягненню до Державного бюджету України органами доходів і зборів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Учасники технополісу П'ятихатки ведуть окремий бухгалтерський та податковий облік операцій, пов'язаних з реалізацією інноваційних та інвестиційних проектів, щодо яких укладено договір на реалізацію проекту з органом управління технополісом П'ятихатки та який внесено до Переліку інноваційних та інвестиційних проектів відповідно до встановленого Законом України «Про технополіс П'ятихатки» порядку. Амортизація основних засобів, які використовуються для реалізації інноваційних та інвестиційних проектів в умовах спеціального режиму на території технополісу П'ятихатки, нараховується із застосуванням методу прискореного зменшення залишкової вартості.»;

2) в абзаці першому пункту 167.1 статті 167 цифри «167.2-167.5» замінити на цифри «167.2-167.6», а в абзаці третьому цього пункту цифри «167.2-167.4» замінити на цифри «167.2-167.5»;

3) доповнити статтю 167 пунктом 167.5 такого змісту:

«167.5. Ставка податку становить 3 % від бази оподаткування щодо доходів, одержаних у формі заробітної плати та інших виплат і винагород, які виплачуються платнику, в тому числі нерезиденту, у зв'язку із трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами з суб'єктами господарювання, що реалізують інноваційні та інвестиційні проекти в умовах спеціального режиму на території технополісу П'ятихатки.»

У зв'язку з цим пункт 167.5 вважати пунктом 167.6

4) доповнити пункт 197.16. статті 197 пунктом 197.16.3. такого змісту:

«197.16.3. сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів, які не виробляються в Україні або виробляються, але не відповідають технічним характеристикам та міжнародним стандартам, при ввезенні в Україну для використання учасниками спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки при реалізації інноваційних та інвестиційних проектів, щодо яких укладено договір на реалізацію проекту з органом управління технополісом П'ятихатки та який внесено до Переліку інноваційних та інвестиційних проектів відповідно до встановленого Законом України «Про технополіс П'ятихатки» порядку.

Номенклатура та обсяги ввезення сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів мають бути визначені в інноваційному або інвестиційному проекті, який затверджується органом управління технополісом П'ятихатки.»

5) абзац перший пункту 200.19 статті 200 викласти у такій редакції:

«200.19. Право на отримання автоматичного бюджетного відшкодування податку мають платники податку, які відповідають одночасно таким критеріям (крім платників, що реалізують інноваційні та інвестиційні проекти в умовах спеціального режиму на території технополісу П'ятихатки).»;

6) доповнити пункт 200.19 статті 200 підпунктом 200.19.9. такого змісту:

«200.19.8. Платнику податку, який реалізує інноваційний та інвестиційний проект в умовах спеціального режиму на території технополісу П'ятихатки, надається право на автоматичне бюджетне відшкодування незалежно від критеріїв, зазначених в підпунктах 200.19.1. - 200.19.8.»;

7) доповнити пункт 283.1 статті 283 підпунктом 283.1.8. такого змісту:

«283.1.8. земельні ділянки, що використовуються суб'єктами, які реалізують інноваційні та інвестиційні проекти в умовах спеціального режиму на території технополісу П'ятихатки.»;

3. У Земельному кодексі України:

1) доповнити статтею 102-2 наступного змісту:

«Стаття 102-2. Правові форми та порядок надання і використання земельних ділянок для реалізації проектів в умовах спеціального режиму господарювання

1. Для реалізації проектів в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), суб'єктам інноваційної діяльності за рахунок земель державної чи комунальної власності можуть надаватися земельні ділянки в постійне користування, оренду чи передаватися у приватну власність

відповідно до закону про введення спеціального режиму господарювання, а також умов договору на реалізацію проекту.

2. Громадяни та юридичні особи набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених цим кодексом (окрім земельних торгів).

3. Викуп земельних ділянок, які перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, для реалізації проектів в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), здійснюється органами державної влади та органами місцевого самоврядування у випадках та в порядку, встановлених Законом України «Про відчуження земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності».

4. Порядок сплати податку за земельні ділянки, що використовуються суб'єктами інноваційної діяльності, які реалізують інноваційні та інвестиційні проекти в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), визначається Податковим кодексом України.»

4. У Законі України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон»:

1) доповнити статтею 3-1 наступного змісту:

«Технополіс – спеціальна економічна зона науково-технічного та інноваційно-впроваджувального типу, що становить собою частину території України, на якій встановлюються і діють спеціальний режим інноваційно-інвестиційної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України шляхом запровадження пільгових митних, податкових та інших умов реалізації національними та іноземними юридичними і фізичними особами

інноваційних та інвестиційних проєктів, зареєстрованих в установленому чинними нормативно-правовими актами порядку.

Технополіс створюється прийняттям спеціального закону України та у порядку передбаченому ст. 5 цього Закону.

Пріоритетні види господарської діяльності, порядок та межі території застосування, а також зміст спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу визначаються законом України про створення технополісу.»

5. У Законі України «Про інвестиційну діяльність»:

1) частину третю статті 2 доповнити дев'ятим абзацом:

«Інвестиційні проєкти, для реалізації яких може надаватися державна підтримка в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополіс тощо), повинні відповідати вимогам, що ставляться до них в законах про введення спеціального режиму господарювання.»

2) частину 5 статті 2 викласти у такій редакції:

«5. Державна підтримка реалізації інвестиційного проєкту та проєктної (інвестиційної) пропозиції надається в порядку, встановленому цим Законом, а у разі реалізації інвестиційного проєкту в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), державна підтримка надається в порядку, встановленому законами про введення спеціального режиму господарювання.»

3) викласти частину 1 статті 11 у такій редакції:

«1. Державне регулювання інвестиційної діяльності здійснюється з метою реалізації економічної, науково-технічної, інноваційної і соціальної політики, виходячи з цілей та показників економічного і соціального

розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності.»

4) викласти частину 3 статті 12 у такій редакції:

«3. Регулювання умов інвестиційної діяльності здійснюється шляхом:
подання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв;

встановлення пільгового податкового та митного режимів, спрощеного порядку бухгалтерського обліку для інвестиційних проектів, що реалізуються в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо);

державних норм та стандартів;

заходів щодо розвитку та захисту економічної конкуренції;

роздержавлення і приватизації власності;

визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами;

політики ціноутворення;

проведення державної експертизи інвестиційних проектів, або спеціальної експертизи інвестиційних проектів, що проводиться у порядку встановленому законами про введення спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо);

інших заходів.

5) доповнити статтю 12-1 частиною 7 такого змісту:

«7. Особливості та порядок надання державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів, що виконуються в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), встановлюються законами про введення спеціального режиму господарювання.»

6) доповнити статтю 12-2 частиною 12 такого змісту:

«12. Особливості та порядок реєстрації інвестиційних проектів та проектних (інвестиційних) пропозицій, що реалізуються в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), встановлюються законами про введення спеціального режиму господарювання.»

7) доповнити статтю 15 частиною 4 такого змісту:

«4. Особливості та порядок проведення експертизи інвестиційних проектів, що реалізуються в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), встановлюються законами про введення спеціального режиму господарювання.»

6. У Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності»:

1) частину третю статті 2 доповнити дев'ятим абзацом Статтю 24 доповнити підпунктом 6 такого змісту:

«6. Для реалізації інвестиційних та інноваційних проектів в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо), за рахунок земель державної чи комунальної власності учасникам надаються земельні ділянки в постійне користування, оренду чи передаються у приватну власність відповідно до умов договору на реалізацію проекту.

Громадяни та юридичні особи набувають права власності та/або права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених Земельним кодексом України (окрім земельних торгів).

Питання щодо надання земельних ділянок суб'єктам господарювання з метою реалізації інвестиційних та інноваційних проектів в тому числі забудови, в умовах спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки вирішується міською радою у першочерговому порядку після укладання договору на реалізацію проекту згідно з Законом України «Про технополіс П'ятихатки» за поданням органу управління технополісом, а рішення про це вноситься на затвердження на найближчу сесію місцевої ради.

Договір оренди земельних ділянок, наданих з метою реалізації проекту, в тому числі забудови, в умовах спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки, укладається з суб'єктом господарювання на весь строк реалізації проекту відповідно до строку дії договору на реалізацію проекту.»

2) доповнити пункт 9 статті 39 абзацом такого змісту:

«9. Зареєстрована декларація про готовність об'єкта до експлуатації або сертифікат є підставою для укладення договорів про постачання на прийнятий в експлуатацію об'єкт необхідних для його функціонування ресурсів - води, газу, тепла, електроенергії, включення даних про такий об'єкт до державної статистичної звітності та оформлення права власності на нього.

Підключення закінченого будівництвом об'єкта, прийнятого в експлуатацію, до інженерних мереж здійснюється протягом десяти днів з дня відповідного звернення замовника до осіб, які є власниками відповідних елементів інженерної інфраструктури або здійснюють їх експлуатацію.

Для об'єктів, які будуються (реконструюються) з метою реалізації проекту в умовах спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки, відповідно до Закону України «Про технополіс П'ятихатки» за рішенням замовника може бути передбачено застосування автономних систем інженерного забезпечення незалежно від наявності чи

відсутності на відповідній території необхідного водо-, тепло-, електро-, газопостачання.»

3) доповнити статтю 40 пунктом 11 такого змісту:

«11. Замовники об'єктів, які будуються (реконструюються) з метою реалізації проекту в умовах спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки, відповідно до Закону України «Про технополіс П'ятихатки» не залучаються до пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту незалежно від виду об'єкта та джерел, за рахунок яких фінансується його будівництво (реконструкція).»

7. У Законі України «Про інноваційну діяльність»:

1) абзац 9 статті 1 зробити абзацом 11 та доповнити статтю 1 абзацами 9 та 10 такого змісту:

«інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг;

інноваційна інфраструктура – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо);

комунальна спеціалізована небанківська інноваційна фінансово-кредитна установа – це інституційний інвестор комунальної форми власності, створений відповідно до чинного законодавства, який здійснює фінансову підтримку інноваційних проектів;

технополіс – спеціальна економічна зона науково-технічного та інноваційно-впроваджувального типу, що становить собою частину території

України, на якій встановлюються і діють спеціальний режим інноваційно-інвестиційної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України шляхом запровадження пільгових митних, податкових та інших умов реалізації національними та іноземними юридичними і фізичними особами інноваційних та інвестиційних проектів, зареєстрованих в установленому чинними нормативно-правовими актами порядку.»

2) викласти статтю 6 у такій редакції:

«1. Державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;
формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;

створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

фінансової підтримки виконання інноваційних проектів;

стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;

встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

встановлення пільгового податкового та митного режимів, спрощеного порядку бухгалтерського обліку для інноваційних проектів, що реалізуються в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо);

підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури;

запровадження пільгового режиму соціального забезпечення фізичних осіб, залучених до реалізації інноваційних проектів, що реалізуються в

умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо);

спрощеного порядку залучення іноземних громадян для реалізації інноваційних проектів, що реалізуються в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо) тощо.»

3) викласти частину 2 статті 12 у такій редакції:

«2. Передбачена цим Законом державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації. Державна підтримка реалізації інноваційного проекту в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони (технополісу тощо) надається за умови спеціальної реєстрації.»

4) виключити з частини 2 статті 16 слово «технополіс» і викласти у такій редакції:

«2. Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технопарку тощо.»

5) доповнити статтю 17 частиною 3 такого змісту:

«3. При вирішенні питання щодо вибору інноваційних проектів з метою надання фінансової підтримки для їх реалізації перевага надається інноваційним проектам, які реалізуються в умовах спеціального режиму технополісу П'ятихатки та щодо яких укладено договір на їх реалізацію.»

6) включити у Закон статтю 21«Особливості оподаткування та митного регулювання інноваційної діяльності в умовах спеціального режиму господарювання» такого змісту:

«1. При реалізації інноваційних проектів в умовах спеціального режиму господарювання, в тому числі спеціальної (вільної) економічної зони

(технополісу тощо), суб'єкти інноваційної діяльності користуються пільговим режимом оподаткування, що передбачає застосування пільгових ставок податку на прибуток, мита, податку на доходи фізичних осіб, земельного податку, автоматичне бюджетне відшкодування сум податку на додану вартість тощо, а також пільговим митним режимом.

2. Розмір ставок податків та інші елементи змісту спеціального режиму господарювання суб'єктів інноваційної діяльності визначається Податковим кодексом України, Митним кодексом України та законами, що встановлюють спеціальний режим господарської діяльності, в тому числі спеціальну (вільну) економічну зону (технополіс тощо).»

8. У Законі України «Про здійснення державних закупівель»:

1) доповнити статтю 2 пунктом 7 такого змісту:

«7. Дія цього Закону не поширюється на правовідносини щодо укладення та виконання договорів підряду на здійснення будівельних робіт в процесі спорудження (реконструкції) об'єктів, необхідних для реалізації інноваційного та інвестиційного проекту в умовах спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності технополісу П'ятихатки, відповідно до Закону України «Про технополіс П'ятихатки», незалежно від джерел їхнього фінансування.»

9. У Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»:

1) частину 5 статті 8 доповнити абзацом восьмим такого змісту:

«Для платників – учасників технополісу «П'ятихатки», єдиний внесок встановлюється у розмірі 20 відсотків від визначеної абзацом першим пункту 1 частини першої статті 7 цього Закону бази нарахування єдиного внеску, незалежно від класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено цих учасників.»

II. Цей Закон набуває чинності з дня його офіційного опублікування.

III. Кабінету Міністрів України:

у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити перегляд та приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Журнал «Право та інновації» запрошує до співпраці фахівців правознавців, економістів, соціологів, філософів для опублікування наукових робіт з актуальних питань інноваційного розвитку.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ТА ІНШИХ МАТЕРІАЛІВ

1. Статті подаються українською мовою (для громадян інших країн – російською), обсяг – 10-14 аркушів (до 28 тис. знаків), включаючи рисунки, таблиці, графіки та бібліографію.

2. Для публікації статті необхідно разом зі статтею подати до редколегії:

2.1. Рукопис статті у роздрукованому вигляді, вчитаний і підписаний усіма авторами, у форматі А4;

2.2. Електронний варіант статті на магнітному носії (дискета, CD);

2.3. Рецензію особи, що має науковий ступень доктора (кандидата) наук та витяг із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку (для осіб, що не мають наукового ступеня).

2.4. Відомості про авторів, роздруковані та в електронному варіанті (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, учене звання, місце роботи, посада, домашня адреса, контактні телефони, e-mail).

3. Технічні вимоги до статті:

3.1. Параметри сторінки: розмір паперу – книжковий; поля: верхнє, нижнє, праве – 2 см; ліве – 2,5 см.

3.2. файли поданих матеріалів повинні бути підготовлені в MS WORD 7.0/97/2003. Для набору тексту використовується шрифт Time New Roman (кегель – 14; міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,25 см).

3.3. На початку статті (до назви) ліворуч без абзацного відступу ставиться індекс УДК.

На наступному рядку по центру великими літерами (напівжирним шрифтом) набирається назва статті.

Нижче по центру курсивом указується науковий ступінь, учене звання, ініціали та прізвище автора(-ів); на наступному рядку – місце роботи.

Далі перед текстом подається анотація до статті українською мовою з ключовими словами (12 кегль, вирівнювання по ширині) обсягом 5-10 рядків.

Нижче друкується текст статті.

Після тексту розміщуються анотації російською та англійською мовами (кожна до 10 рядків): назва статті; прізвище та ініціали автора; текст анотації; ключові слова.

4. Структура статті повинна відповідати вимогам постанови ВАК України від 15 січня 2003 р. № 7-05/1.

5. Список літератури друкується згідно з вимогами ВАК України. Список наводиться в кінці статті (шрифт Time New Roman, кегль 12, вирівнювання по ширині). Заголовок «ЛІТЕРАТУРА» (шрифт Time New Roman, кегль 12, вирівнювання по центру). Використана література подається мовою оригіналу загальним списком за порядком її згадування в тексті у квадратних дужках.

6. При підготовці статті не слід користуватися для форматування тексту пробілами, табуляцією тощо; не слід використовувати у тексті колонтитули, ставити переноси вручну, не користуватися автоматичним переносом.

7. Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word, формули необхідно готувати в редакторі формул Microsoft Equation Editor 2.0.

РОБОТА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ З АВТОРАМИ

1. До статті можуть бути внесені зміни редакційного характеру без згоди з автором (авторами).

2. Остаточне рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія.

3. Точка зору редакційної колегії може не збігатися з точкою зору авторів статей. За зміст і достовірність наведеної в статтях інформації відповідальність несуть автори статей.

4. Матеріали, що не відповідають зазначеним вище вимогам, до розгляду не приймаються і назад авторам не повертаються.

Для нотаток

Науково-практичне видання

ПРАВО ТА ІННОВАЦІЇ

№4 (2013)

Реєстраційне свідоцтво № 20353-10153 ПР від 05.11.2013 р.,
видане Державною реєстраційною службою України

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
(протокол № 13 від 17.12.2013 р.)

**Листування з читачами - тільки на сторінках журналу.
Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в друкованих
матеріалах, несуть автори. Редакція не завжди поділяє авторську точку зору.**

Відповідальний за випуск Д. О. Черняєва
Коректор Ю.І. Калашник
Комп'ютерна верстка і дизайн І. В. Москалюк

Підписано до друку 23.12.2013 р.
Формат 70x108 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Myriad Pro.
Ум.-друк. арк. 8,27. Наклад 300 прим. Ціна договірна.
Замовлення №2312/1

Надруковано з оригінал-макета,
виготовленого Видавництвом "Юрайт"
(Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої діяльності:
серія ДК № 4236 від 22.12.2011 р.),
в друкарні ФО-П Білетченко
(тел.: 8-057-758-35-98)